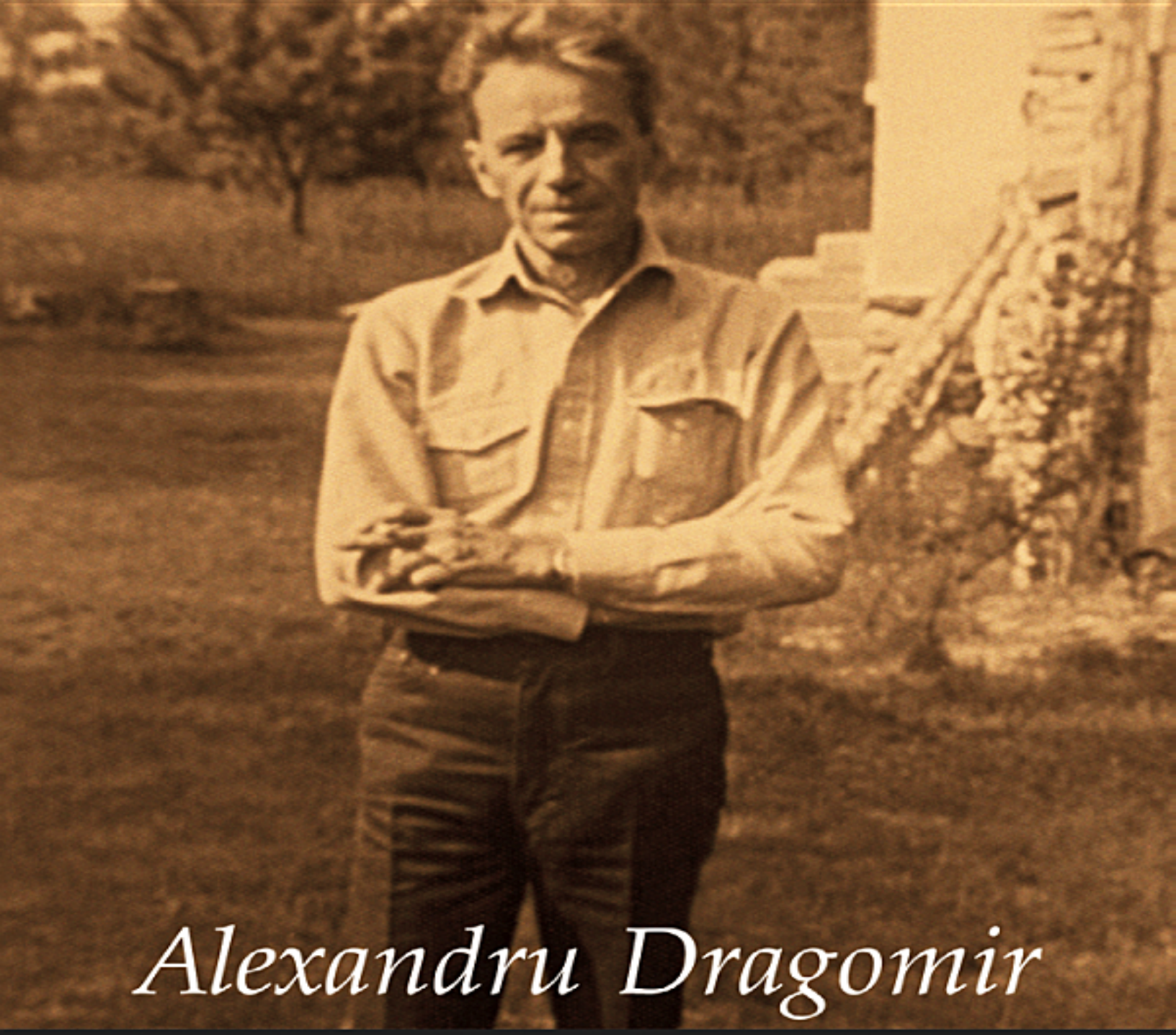

Alexandru Dragomir

Semințe

ebook
HUMANITAS

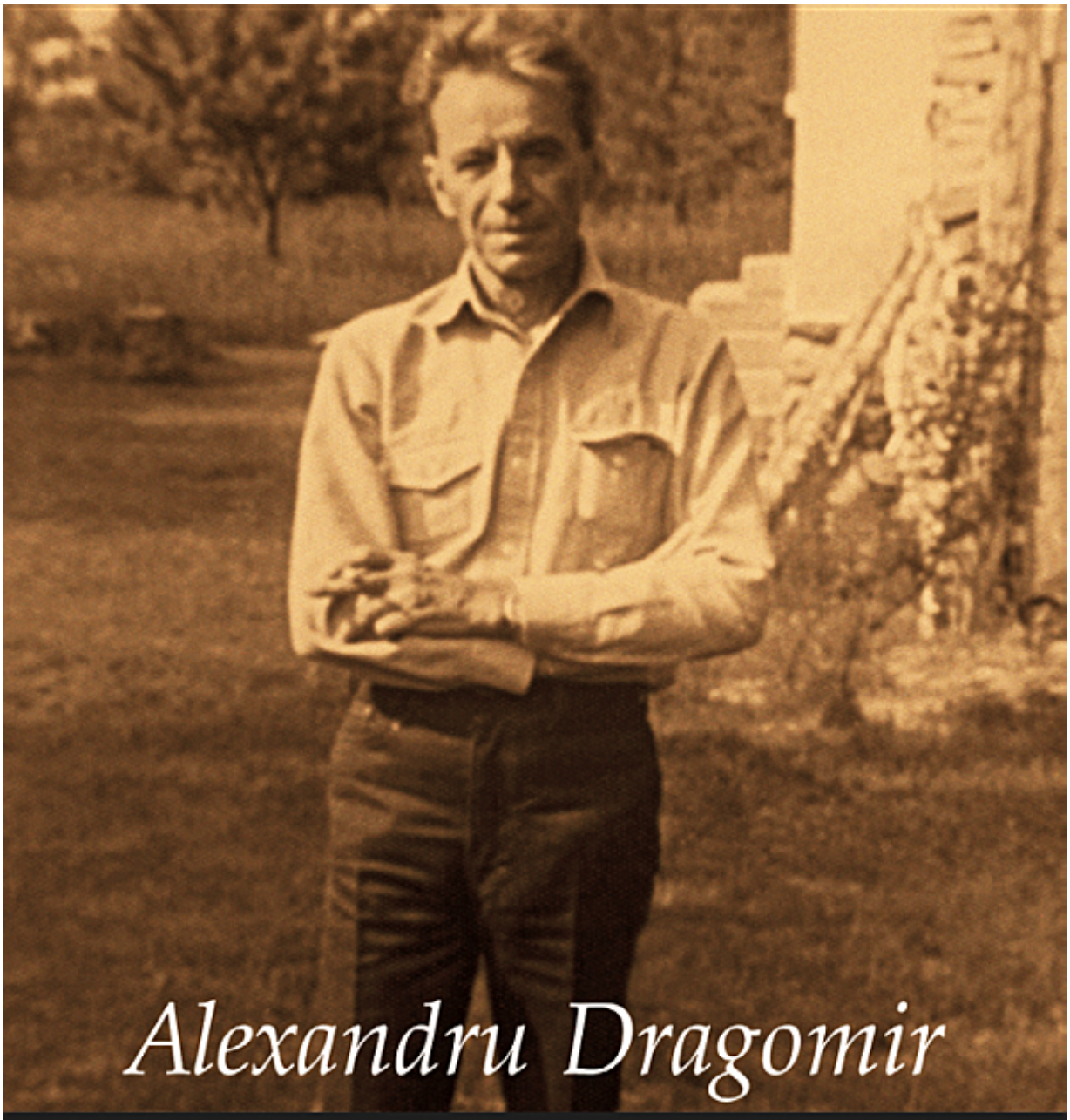

Alexandru Dragomir

Semințe

ANITAS

UUUK
HUMA

Cuprins

Despre autor
SEMINȚE
- Notă asupra ediției
- Semințe
- Cele mai mici carnete
- Foițe volante
- Surse bibliografice

ALEXANDRU DRAGOMIR s-a născut în 1916 la Zalău. După studii de drept şi filozofie la Universitatea din Bucureşti (1933–1939) pleacă la Freiburg pentru a-şi da doctoratul în filozofie cu Martin Heidegger. Rămâne la Freiburg vreme de doi ani (1941–1943), dar, în preajma susţinerii doctoratului, este rechemat în ţară şi trimis pe front. După 1948, din cauza conjuncturii istorice, devine un filozof clandestin: este cunoscut într-un cerc foarte restrâns şi nici măcar prietenii nu ştiu dacă preocupările sale filozofice se concretizează sau nu într-o operă. Moare în 2002 fără să fi publicat vreodată ceva. Abia după moartea sa ies la iveală „caietele Dragomir“ conţinând un uimitor exerciţiu de gândire solitară. Debutează postum cu volumul *Crase banalităţi metafizice* (Humanitas, 2004). I-au mai apărut (tot la Editura Humanitas), în 2005, cel de al doilea volum, *Cinci plecări din prezent. Exerciţii fenomenologice*, iar în 2006, *Caietele timpului*. Revista *Studia Phaenomenologica* i-a dedicat un număr (IV, 3–4, 2004) ce conţine comentarii (în franceză, germană şi engleză) despre personalitatea şi opera sa, precum şi o serie de texte ale lui Dragomir traduse în franceză şi engleză.

Alexandru Dragomir
Seminţe

© Humanitas, 2011 (ediţia print)
© Humanitas, 2013 (ediţia digitală)

ISBN: 978-973-50-4198-4 (epub)

EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

Alexandru Dragomir

Semințe

Ediție îngrijită de
GABRIEL LIICEANU
și
BOGDAN MINCĂ

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Volumele din *Seria Dragomir* publicate până acum au reuşit să pună în circulaţie scrierile cu o articulaţie mai amplă: prelegeri private (*Crase banalităţi metafizice*), eseuri sau micro-eseuri (*Cinci plecări din prezent*), meditaţii pe marginea unei teme unice (*Caietele timpului*). Toate acestea – atunci când nu au presupus o reconstrucţie după notiţe luate de ascultători sau după benzi magnetice – s-au născut pornind de la *caietele* din secţiunea de scrieri originale pe care editorii au desemnat-o ca Secţiunea A I şi care cuprinde scrieri originale risipite în 37 de caiete (numerotate de la A I 1 la A I 37).

Volumul de faţă are la bază scrieri din Arhiva Dragomir desemnate de editori prin indicele A II şi conţine în exclusivitate *carnete* în care Dragomir s-a mărginit, între 1977 şi 2002, să facă notaţii ce merg de la etimologii spectaculoase, clasificări originale, întrebări neaşteptate, calambururi, aforisme (unele ironice, altele impunătoare sau grave) până la gânduri care au putut rodi ulterior într-o meditaţie extinsă.

Am transcris aici 12 carnete şi câteva zeci de foiţe volante, toate notaţiile din ele fiind însoţite de data în care au fost făcute, uneori şi de locul în care se afla autorul. Şase dintre aceste carnete (vezi descrierea lor în secţiunea finală *Surse bibliografice*) au fost intitulate, de autorul însuşi, *Seminţe*. Evident, titlul face aluzie nu la rodirea acestor notaţii în gândirea altora (se ştie că Dragomir a scris numai pentru el însuşi), ci la dezvoltarea lor ulterioară în scrisul lui Dragomir. Întrucât, cantitativ, ele constituie partea majoritară a paginilor de faţă, am dat numele *Seminţe* întregului volum. Alte şase carnete şi carneţele, precum şi foiţele volante amintite, conţinând la rândul lor notaţii datate, alcătuiesc restul volumului. Ele au fost grupate sub titlul *Cele mai mici carnete.* Şi acestea, la rândul lor, se află descrise în secţiunea finală *Surse bibliografice*. Ceea ce rezultă din punerea laolaltă a

tuturor acestor carnete este un adevărat „bazar filozofic“ traversat de o remarcabilă vervă sapienţială.

O precizare merită făcută în privinţa suportului grafic – carnet, carneţel, foiţă volantă – pe care Dragomir l-a ales pentru a face aceste însemnări. N-a fost o alegere întâmplătoare: tipul de gândire pus aici în joc a fost dictat de însăşi dimensiunea redusă a paginii, care „ţinea în frâu“ desfăşurarea gândirii, obligând-o să se limiteze potrivit unei măsuri exterioare. Nici o notaţie nu depăşeşte mai mult de două–trei pagini de carnet, în schimb sunt pagini care adăpostesc trei–patru reflecţii odată.

Din cele spuse mai sus ar reieşi că volumul epuizează notaţiile „aforistice“ ale lui Dragomir, grupate de autorul însuşi pe suportul distinct al carnetelor. Şi totuşi, rezervorul de notaţii aforistice din opera lui Dragomir nu este epuizat odată cu aceste pagini. Un volum viitor va strânge toate notaţiile de mică întindere care au rămas risipite în caietele din Secţiunea A I 10–37, după ce restul materiei din aceste caiete a fost publicat, fie ca eseuri tematice extinse, fie ca dezvoltări de două–trei pagini pe o idee („micro-eseuri“), în volumul *Cinci plecări din prezent.* Va rezulta desigur un volum asemănător cu volumul *Seminţe*, cu deosebirea că acela va grupa reflecţiile şi notaţiile risipite în paginile caietelor amintite, de-a lungul câtorva zeci de ani.

Toate notele de subsol aparţin editorilor.

Întrucât, cu cele patru volume publicate până acum din *Seria Dragomir*, am epuizat variantele posibile de editare a unor pagini care nu au fost niciodată scrise sau pregătite pentru tipar, ne vom folosi de *Nota* la acest volum pentru a trece în revistă formulele de editare folosite până în prezent. Ele merg într-o ordine de „libertate editorială“ care descreşte de la un volum la altul şi care, de fiecare dată, a fost dictată de profilul volumului şi de suportul documentar de la care s-a pornit.

Primul volum, intitulat *Crase banalităţi metafizice* şi conţinând prelegeri, dat fiind materialul fragmentar care a stat la baza lui (fie câte o „schemă”, de care Dragomir s-a folosit pe parcursul expunerii, fie „notiţele de curs“ disparate ale ascultătorilor, fie selecţii din benzi magnetice), a cerut o adevărată operaţie de *reconstrucţie*. Aici, contribuţia editorilor a fost cea mai însemnată, iar numele lor au fost menţionate pe copertă tocmai pentru a

se sublinia contribuţia lor „co-auctorială“ la naşterea volumului. Cel mai sugestiv ar fi să comparăm aportul lor cu acela al unor arheologi obligaţi să reconstituie un vas vechi din care lipsesc numeroase fragmente sau care, alteori, au regândit un întreg şi l-au „reconstruit“, plecând de la câteva fragmente rămase. Volumul acesta este astfel integral compus (pornindu-se de la materialul brut amintit) de către cei doi editori, Gabriel Liiceanu şi Cătălin Partenie, ţinându-se desigur cont de ideile, „tonul“ şi stilistica gândirii dragomiriene. Operaţiile făcute de ei au fost descrise sistematic în *Nota asupra ediţiei* din volumul amintit, p. LXX. Cu gândul de a obţine un volum lizibil şi fluent, intervenţiile au mers aici de la stilizări ale unor formulări deja existente, de la reformulări integrale sau reorganizări ale materialului până la completarea, imaginată în spirit dragomirian, a unor părţi absente. (Este, de pildă, cazul celor două pagini şi jumătate din finalul *Interpretării platoniciene la „O scrisoare pierdută“* sau din partea a doua a prelegerii despre întrebare şi răspuns, care amplifică analiza platoniciană a problemei în marginea unor fragmente din *Sofistul*.)

Pentru cel de al doilea volum, *Cinci plecări din prezent*, la baza căruia au stat de astă dată numai texte *scrise* de Dragomir, aportul de creativitate al editorilor a scăzut simţitor, reducându-se în acest caz fie la regrupări de texte (când era vorba de tratarea aceleiaşi teme în caiete diferite sau în secţiuni diferite ale aceluiaşi caiet), fie la stilizări, atunci când limpezirea sau cursivitatea textului o cereau Materia existentă a fost tratată asemeni unui manuscris „intrat în editură“ şi care a fost supus unui grad avansat de redactare. Pentru a oferi o imagine mai exactă a acestui tip de intervenţie editorială, vom reda în continuare un fragment brut din eseul *Uzura* şi varianta lui editată.

Fragmentul brut din A I 13, p. 19: ,,Uzura e urmarea îndelungatei folosiri a lucrurilor: pantofii se scâlciază, hainele se boţesc şi capătă luciu, mobila capătă patină, până şi treptele de piatră se încovoaie după nenumărate călcături. Toate arată o mai mare sau mai mică vechime şi o repetată folosire. Poartă pecetea timpului scurs şi a întâmplărilor ce sunt folosirile. Uzura însăşi e, pentru noi, un proces continuu, lucrurile se uzează încet-încet, pe nesimţite, nu în puncte-evenimente precum «acumulările cantitative», de aceea şi avem grade de uzură.“

Acelaşi fragment, editat în volumul amintit la p. 40: „Uzura este urmarea îndelungatei folosiri a lucrurilor: pantofii se scâlciază, hainele se boţesc şi capătă luciu, mobila capătă patină, până şi treptele de piatră se tocesc după nenumărate călcături. Toate lucrurile arată o mai mare sau mai mică vechime şi toate lasă să se vadă că au fost folosite de mai multe ori. Ele poartă, toate, pecetea timpului scurs şi a întâmplărilor prin care au trecut şi care sunt tocmai folosirile lor. Dar lucrurile se uzează încet-încet, pe nesimţite, şi nicidecum sub forma unor puncte-eveniment. Uzura este o acumulare cantitativă lentă şi cel mai corect este să se vorbească, în cazul lor, de «grade de uzură».“

În sfârşit, volumul *Caietele timpului* şi actualul volum, *Seminţe*, unul conţinând un discurs riguros, strict tehnic-filozofic, iar celălalt formulări de mică întindere sau de-a dreptul „aforisme“, au reprodus întocmai, cu excepţia minimelor intervenţii redacţionale, pagina lui Alexandru Dragomir.

Editorii

SEMINŢE

Primul carnet (1977–1979)

28 iulie 1977

De gândit: Care este tâlcul imaginilor spaţiale ale spiritualităţii: sus, superior, *excelsior*[1], cer–paradis, înălţimile, culmile sufleteşti, spirituale etc. şi totodată: jos, adânc, substanţă, esenţă, dedesubturile, baza, temeiul, temelia (*Tiefenpsychologie*[2], *les profondeurs*[3]), profundul – ambele grupe cu nimbul de „mai dihai“, „mai acătării“.

Şi cum se leagă de noi (de oameni) consideraţi ca „mijloc“, mijloc între micro- şi macrocosm?

Şi cum se leagă de timp, adică de ce imaginea temporală propriu-zisă e exclusă sau nu e prezentă?

Sigur, mai este şi „mijlocul“ ca înţelepciune: *in medias res*[4], *meden agan*[5], calea de mijloc etc. Ce resorturi ne-spirituale determină asemenea simboluri? Sigur, e la greci sfera celestă ca perfecţiune, pitagoricienii ş.a., dar asta nu rezolvă nimic, ci doar împinge problema mai departe. Sigur, mai sunt:

– şi izvoarele, să zicem, religioase: teama de furtună, trăsnet, diluviu;

– şi cele de jos: cutremur, mişcări de gheţar etc.

Problema rămâne însă în picioare.

30 iulie 1977

Bazinul de înot

Înotul în bazin e un înot in vitro[6], un înot „pur“, ca într-o experienţă ştiinţifică. Bazinul are 25 x 10 metri, adâncime de la 1,30 la 2,50 metri, apa 24° Celsius, totul e ştiut, e pre-condiţionat, după cum e mai bine. Înotul e

fără surprize, te întoarce asupra ta, prin stiluri şi prin toată dăscălia înotului astăzi. Am pierdut frumuseţea lacului, iuţeala râurilor, întinderea mării, valurile, vârtejurile, primejdiile sub-apei, tot ce era eroic şi frumos în înot. În schimb avem „performanţă“. Avem sărăcia tristă a privirilor între noi, a trupurilor, a sexualităţii potente, amestecul de intim şi necunoscut care alcătuieşte vidul oraşelor.

Seara, la Snagov, când înoţi singur în larg, ca un animal, în căldura de sfârşit de zi, printre nuferii călduţi ca-n junglă, între maluri cu pădure sau în largul mării, când simţi spaima că eşti mic şi marea-i mare şi că, totuşi, eşti sigur pe tine şi că poţi s-ajungi teafăr la mal, fiindcă *ştii să înoţi*.

În general, înotul nu mai e o „întâmplare“, în care să fie continuu prezente „forţele naturii“, ci devine ceva înscris, schematic şi, astfel, adus în tine, la tine şi pentru tine, deci ceva creator de vid.

16 septembrie 1977 (Monteoru)

Epoca modernă ca dezintegrare a omului din cosmos: *homo versus naturam*[7]. În toate epocile anterioare, raţiunea era funcţie de ceva: mit, religie. *Summa* lui Thomas e ultimul mare exemplu. Descartes întemeiază *auto-nomia*[8] raţiunii, pe care, după 150 de ani de dezvoltare, Revoluţia Franceză o va consacra la nivel de istorie.

Raţiunea însăşi („autonomă“) se întemeiază însă pe individuaţie, pe conştiinţă, cum se vede limpede atât în originea autonomiei ei la Descartes, cât şi în toată dezvoltarea ei ulterioară (Kant, Fichte–Schelling–Hegel şi, în revers, materialismul şi ştiinţa exactă). Ştiinţa exactă şi materialismul ignoră şi acoperă individuaţia (o aruncă în inconştient, cum ar spune Jung), ridicând-o astfel la treapta de primejdie, de forţă obscură, cu mers paralel ilegal.

Homo versus naturam implică însă ceva mai grav chiar decât transformarea naturii în „posesie“, şi anume implică dezintegrarea de cosmos necoaptă în timpul cosmic.

19 septembrie 1977

Imaginaţia „sentimentală“ a romanţelor anotimpurilor, nopţii, ploii şi mării – imaginaţia inconştientului a fost înlocuită cu cea conştientă, a calculului lui „a avea“, care acoperă setea de putere: cum şi când îmi cumpăr televizor, blană, apartament, maşină etc.

Dacă e câştig sau pierdere, nu prezintă interes – fiind istorie. Dar trebuie ştiut că aşa iese apoi inconştientul pe plan social, ca *hippies*, ca furioşii, aşa apar huliganismul şi banditismul, iar individual vorbind – neurastenicii, beţivii, obsedaţii sexual şi obsedaţii puterii. În această lume mă învârt.

23 septembrie 1977

Teama şi puterea = necunoscutul şi cunoscutul.

25 septembrie 1977

Problema „lumii“ are un singur sens: acela al existenţei.

12 octombrie 1977

Gândirea te izolează. Tot restul, nu. Vederea, auzul (tot ce e senzaţie), vorba, fapta, totul nu numai că e „în legătură“ cu lumea, dar şi depinde de lume şi o întrepătrunde. Gândirea însă e „acosmică“, „nefirească“, oricât ar fi ea de „intenţional“ îndreptată spre lume. Nu gândeşti, fireşte, decât despre lume şi în lume. Dar... gândeşti. Se rupe întrepătrunderea şi drumul gândirii poate duce în multe locuri ne-lumeşti: sfinţenia, metoda ştiinţifică etc. Dovada? Nonsensul viu: „intelectualul“.

20 octombrie 1977

Proletariatul este un element (o clasă) exploatat de burghezie, dar este şi un rezultat al tehnicii dezvoltate la nivel industrial, ceea ce implică pe de o parte inventatori de *mechane*[9] şi pe de altă parte transformarea din *mechane* în *techne*[10] (*Kunstfertigkeit*, *Gewerbe*, *Handwerk*[11]), ambele din concepţia metafizică de transformare a naturii prin „in-venţie“ (*invenio*) a omului acosmic care supune natura relatând-o la el ca *positum inconcussum*[12].

15 noiembrie 1977

Existenţa: individuaţie ireversibilă a „acum“ -ului.
Viaţa:

– unda întreţinerii (respiraţie, nutriţie);
– ritm (muncă, sexualitate);
– sens (intelect).

La baza tuturor stă *timpul*, de fiecare dată altul, de fiecare dată *umschlagsfähig*[13] în timpul fizic.

16 noiembrie 1977

Absurditatea corp–suflet (spirit) care ne-a stăpânit peste două milenii este pe-ncetul total şi aidoma înlocuită în sec. XX de cealaltă: conştient–inconştient. Nu degeaba *Principia mathematica* a lui Russell & Whitehead şi psihanaliza lui Freud au fost zămislite în aceeaşi vreme. Conştientul devine un set de relaţii uni- şi plurivoce închis determinate, iar inconştientul – o căutare în pod cu lampa de buzunar, printre hârţoage, mobilă şi veşminte vechi.

16 noiembrie 1977

Cum ar fi dac-am gândi aşa:
– *spaţiu* este unde nu e timp;
– *timp* este unde nu e spaţiu.

Într-adevăr, spaţiul sfidează cumva timpul, dacă nu-l concepi ca pură mişcare. *Res extensa* carteziană nu are „nevoie“ de timp până nu-şi adaugă mişcarea, care însă presupune o *res extensa* „pură“, adică ceva unde nu e timp. Timpul redus la pura curgere, cel heraclitean şi bergsonian, nu are „nevoie“ de spaţiu, dimpotrivă, se izolează de el.

Arată aşadar ca şi când, reduse la „puritate“, nici unul nu are nevoie de celălalt, şi pe această ireductibilitate se făureşte mişcarea, care are „nevoie“ şi de unul, şi de celălalt. Ciudat este că ireductibilul spaţiului şi timpului pure se vădeşte numai în străinătatea unuia faţă de celălalt.

Cultura de azi – de la Hegel încoace – ca una a sensului sensului, ca o tălmăcire a sensului. Pictura modernă este căutătoare a unui sens într-un

sens (este „reflexivă“), la fel fenomenologia, structuralismul etc.

Adică nu mai imprimă o formă unei materii, ci o formă unei forme; dedesubtul unei forme „descoperă“ o altă formă (mai „adâncă“ şi printr-asta mai „adevărată“). Aşa procedează astăzi toată literatura cu simbolurile şi imaginile, toată psihanaliza.

E ca şi când toate realităţile de cultură ar fi vise care trebuie interpretate. Metafizic, este vorba de poziţia hegeliană, Hegel fiind cel mai „tradiţionalist“ metafizician şi cel mai revoluţionar „interpret“.

17 noiembrie 1977

Trăim într-o lume dublă: a naturii şi tehnicii, a minciunii şi realităţii, a „democraţiei“ şi dedesubturilor politice, a „teoriei“ şi a intereselor, a aparenţelor şi a spionajului. Peste tot, nevoia de a „dubla“ lumea. Ştiinţa „dublează“ într-un fel natura prin tehnică, spionajul dublează o normalitate publică. Dublarea se face de fiecare dată *pe seama* a ceea ce dublează, dar, spre deosebire de maniheism, dublura poartă semnificaţia „adevăratei“ realităţi, sau devine ceva ce încă nu ştim, şi anume: *a doua realitate*.

26 noiembrie 1977

„Cogito ergo sum“[14] implică la Descartes două lucruri:

1. „Subiectul“ ca *positum inconcussum*[15];

2. *Cogito* devine în cele din urmă matematică, prin filiera „la raison est la chose la mieux partagée“[16], iar această „raţiune“ *(reine Vernunft*[17]) este raţiunea matematică.

Acest dualism implicat a determinat dezvoltarea metafizică a lumii moderne:

– pe linia lui 1: Pascal, Hegel, Nietzsche, Heidegger, linia dialecticii şi a incertitudinii subiectului;

– pe linia lui 2: ştiinţa şi tehnica moderne.

Kant e călare pe amândouă.

5 decembrie 1977

De o bucată de vreme mă preocupă problema realităţii, adică problema lui: „Ce este realitatea?“ Realitatea nu e sinonimă cu existenţa. Existenţei i se opune „non-existenţa“, „neantul“, iar realităţii „non-realitatea“, care poate fi imaginarul, visul şi chiar intelectul.

Realitatea este un dat natural, existenţa un dat existenţial. Realitatea este grevată de *hic et nunc*, existenţa cuprinde „lumea“, adică întreaga existenţă. Înainte de toate însă, realitatea este prinsă în spaţiu, iar existenţa în timp.

Dar ce este realitatea? Nu asta şi asta, fiindcă ele sunt reale tocmai fiindcă au o „realitate“ în care intră. Realitatea aşadar nu e tot ce e real, fiindcă asta e o însumare „nereală“ a tot ce pot selecta ştiind deja ce e realitatea.

Care e caracterul realităţii, ce înseamnă ea ca să poată fi *referinţa* fundamentală? Cum devine realitatea „realitate“ când o deosebesc de vis, imaginaţie, intelect? Cum există „realitatea“ ca atare?

8 decembrie 1977

Istoria a devenit dialectică numai de când societatea (*polis*-ul ca lume) a devenit spiritul cu sine însuşi într-o lume în care natura este numai „materia“ formei care este spiritul. Aceasta a zămislit „ideologia“, care e locul istoriei moderne, în sensul că istoria modernă este conştientă că este o luptă a ideologiilor.

Ideologia e sistematică (şi nu sistem), cuprinzând prin esenţa ei toate domeniile pe care le „mestecă“, pentru că legea ei este reducerea la dialectica proprie şi atât. Restul este „materie“ căreia i se aplică „forma“ ce e ideologia, devenind mersul ideologiei cu sine însăşi.

Istoria nu mai este conştientă ca ciocnire a numeroase forţe sociale etc., ci ca luptă pentru triumful unei ideologii. Istoria e confiscată de raţionalitate, de ideologie, exact cum natura e confiscată de ştiinţa tehnică modernă şi transformată în raţionalitate.

Ideologia „merge“ de la sine, adică se desfăşoară singură în legea ei, şi la fel ştiinţa „merge“ singură, fiindcă ambele au aceeaşi aşezare metafizică. Istoria modernă, în realitate, este ieşirea la iveală a acestei metafizici.

9 decembrie 1977

Dar oare viaţa nu e deja schizocosmie? Şi, în mod sigur, intelectul? Conştiinţa, ca raport cu sine = subiect, în faţa unui ob-iect, e evident schizocosmie. Dar este oare sensul ei ca fiind totuşi în cosmos, ca nefiind acosmică? „Corpul“ meu e tot atât element al cosmosului (fizic, chimic, organic), cât e şi întors esenţial spre sine („sensibil“), şi „al meu“ este doar în corp originar, e tot atât înspre afară, cât înspre înăuntru. Ce înseamnă monadă, fără să cazi în leibnizianism sau în evoluţionism?

Aceeaşi problemă în cearta Fichte–Schelling.

10 ianuarie 1978

Marx a avut trei dimensiuni de gândire:

1. Transformarea concepţiei despre societate din substanţialism în relaţionism, pe linia evoluţiei matematicii („relaţii de producţie“);

2. Transformarea Istoriei – conform concepţiei hegeliene – în „evoluţie conştientă“;

3. O pre-concepţie maniheistă despre oameni în cadrul societăţii, în care tot ce „exploatează“ e *esenţial* „rău“ şi tot ce e „exploatat“ e *esenţial* „bun“, ceea ce a dus la lupta de clasă = anihilarea sau distrugerea („zdrobirea“) clasei burgheze şi la concepţia că orice muncitor e „bun“, „erou“ şi „conştient“.

11 februarie 1978 (Păltiniş)

Timp

1. Care este relaţia între „eu cu mine“ (viaţă) şi timp?

2. Care este relaţia între schimbare şi timp?

La 1. Tot ce e viaţă are o naştere şi o moarte în relaţia „eu cu mine“. Şi muntele se naşte şi poate dispărea, dar nu în relaţia „eu cu mine“. „Organic“ înseamnă organizat prin relaţia „mine“, individuat. Individuaţia, deşi integrează în cosmos, rupe continuitatea cosmosului, este acosmică fiind cosmică. Cosmosul are evoluţia lui (o galaxie se naşte şi moare), dar evoluţia vietăţii – naştere, dezvoltare, bătrâneţe, moarte – este de altă natură, nu prin procesele fizico-chimice, ci prin raportarea la sine, conştientă sau nu.

Şi atunci: viaţa, fiindcă este evolutivă ca viaţă, zămisleşte timpul, sau timpul face posibilă „evoluţia“ vieţii sau amândouă au o rădăcină mai adâncă?

Trecutul este originar trecutul meu, prezentul este *existenţa* mea şi viitorul este viitorul meu.

Originar, timpul este numai prezentul sub formă de „existenţă care merge“. Prezentul = existenţă şi existenţă = prezent. În afară de prezent, existenţa nu are sens, altfel vorbim despre realitate. Hegel a rezolvat problema dialecticizând realitatea ca „dialektischer Weg zum absoluten Geist“[18], fiindcă pentru el timpul era potenţarea spaţiului. Restul metafizicilor sunt reduceri la terţ (unificări prin reduceri la terţ) pentru unificarea lumii fizice cu cea a vieţii, escamotând astfel timpul în timp cosmic purtător de sens. Ce înseamnă însă:

– viaţa este „existenţa care merge“?

sau

– „existenţă care merge“, asta e viaţa?

Cum poate existenţa să meargă? Existenţa este ceva care stă, realitatea. Dacă concep lumea ca fiind în veşnică evoluţie, existenţa este ceva ce este, adică *stă* în fiecare clipă din succesiunea clipelor. Când gândesc că realitatea *există*, o gândesc ca „aşezată“ în *Sein*[19]-ul ei, ca *aşa*; *ea este aşa cum este şi asta înseamnă „realitate“*, iar schimbarea este schimbare a *unei realităţi*, altfel nu *s*-ar schimba. Realitatea se schimbă, nu schimbarea există.

Dar în „existenţă“ = prezent nu avem o realitate care se schimbă (decât biologic), ci o „existenţă care merge“. Eu nu exist succesiv, într-o lume care şi ea este în veşnică evoluţie, ci eu *sunt* o existenţă (a mea şi a lumii) care merge.

Existenţa care este prezentul este altceva decât realitatea, şi aceasta se schimbă numai *înăuntrul* existenţei ca prezent. Realităţii i se opune „non-realitatea“, existenţei i se ad-pun trecutul şi viitorul. Dar „non-realitate“ şi „trecut“ şi „viitor“ sunt numai derivaţii, adică într-un fel nu sunt. Non-realitatea, gândită absolut, nu este decât *non*-realitate sau „greşeală“ sau „aparenţă“, care nu au sens în afara realităţii. La fel, trecutul şi viitorul nu au sens decât ca prezenturi care nu sunt prezent.

Dar: ţine de esenţa realităţii să nu aibă o non-realitate (nu este nimic *afară* de realitate), iar atunci când o are nu e în esenţa prezentului să aibă trecut şi viitor. Şi atunci: ce sens are (o) existenţă care nu mai este existenţă sau care nu este încă existenţă?

13 februarie 1978 (Păltiniş)

O idee

Structura istorică actuală ca dezvoltare a două metafizici:

1. *Descartes → lumea capitalistă.*

Cogito = conştiinţa ca existenţă propriu-zisă *(cogito ergo sum*) şi restul, în primul rând natura, ca existenţă de rangul al doilea. *Cogito* = *raison* şi *ratio* ca „la chose la mieux partagée parmi les hommes“ – *logos*, *allgemeine Vernunft*[20], care matematizează, adică formalizează în sensul sistemelor de relaţii. Natura devine *ein Bestand*[21] al omului, care îi aplică „sisteme de relaţii“ raţionale pentru a o „aduce“ la adevărata existenţă a subiectului conceput ca *ratio*, adică „general“-umanul. Exemple: natura ca izvor de energie, ca rezervor de materii prime şi ca „obiectiv turistic“ sau ca „mijloc de destindere“. În această metafizică *das Andere*[22] este „das Gegenüberstehende, das nur als zu sich bezogen Erfassende, indem es ein Anderes (zweiten Ranges) bleibt und als solches verzerrt wird“[23].

2. *Hegel* → lumea marxistă. În această metafizică, existenţa este „das zu sich selbst kommende Wissen als absolute Wahrheit“[24]. Aici *das Andere* este *die Negation*[25] şi *das Wesentliche ist der Kampf*[26].

Capitalismul este *eine Negation*, natura este (pentru „producţie“) *eine Negation*, vocile interne potrivnice sunt negativul, propria trândăvie este negaţie etc.

Relaţia cu „das Andere als Negation“[27] este „der Kampf um seine Aufhebung“[28].

„Die Aufhebung des Negativen als «Dialektik» ist als «Geschichte» gefasst.“[29]

Lumea marxistă se desfăşoară *esenţial* ca făcătoare de istorie, fiindcă este *in ihrem Grund*[30] istorică, într-o istorie concepută ca „conştient istorică“. Această viziune metafizic-istorică face ca, în încleştarea actuală, capitalismul să fie redus la a „*suporta*“ istoria pe care o „poartă“ marxismul. Mai mult, istoricitatea lumii capitaliste este re-flecţia istoricităţii esenţiale a lumii marxiste, este o istoricitate de mâna a doua, una nevoită, ca istorie conştientă a istoriei. Exemplu: consecvent metafizic, crizele capitalismului trebuie rezolvate ca *das Andere*, care trebuie redus la modificarea sistemului de relaţii – adică tămăduirea ei *rein sachlich*[31], prin „adaptare“. Dar ele sunt privite chiar înlăuntrul lumii capitaliste ca fiind esenţial un fenomen istoric al dialecticii capitalismului. Însă în realitate, ele sunt rezolvate întotdeauna *matter of fact*[32].

10 mai 1978

Orice întâlnire între două vietăţi (animale ori oameni) este o tensiune. Întâlnirea le închide într-o pândă, într-o măsurare încordată – care de mii şi mii de ani este una pe viaţă şi pe moarte. Nimeni nu iese cu totul dintr-asta, nici cei mai *politikos*-i[33] oameni. Atâta doar că ei o simt altfel. Însă tensiunea continuă să rămână acolo, ca legătură deosebită şi neştiută între orice om şi oricare altul. Forma pe care o ia poate fi a elanului, a agresivităţii, chiar a fugii de..., dar totdeauna ea este o tensiune.

Izvorul e „străinătatea“ celuilalt, ca vietate. Dealul, apa, pământul nu ne tensionează prin ele însele, deşi pot fi primejdioase (inundaţii, incendii). Nici măcar vegetalul. Dar oamenii şi animalele se mişcă.

30 iulie 1978

Ce căuta Descartes, o certitudine a ştiinţei sau una a existenţei? Se îndoia despre tot ce *ştie* (sau „se ştie“)? Ori căuta o *realitate* indubitabilă? El tot timpul „pare“ să vorbească despre ştiinţă. Dar ambiguu. Tot aşa pare să vorbească şi despre realitate. În general, *Discursul* pare a vorbi despre ştiinţă, iar *Meditaţiile*, despre realitate. Cert e că ceea ce găseşte nu e o ştiinţă (*cogito ergo sum*), ci o realitate indubitabilă – şi pare să fie mulţumit: a găsit ceea ce a vrut.

Oare? *Cogito ergo sum* nu putea fi o ştiinţă. *Ştiu* este, cel mult, o realitate neîndoielnică sau, „mai simplu“ spus, ştiu neîndoielnic acolo unde *ştiu* şi *existenţă* sunt una. Dar cum se scoate din „ştiu – o existenţă“ o ştiinţă? Totuşi, Descartes o scoate. Dar aşa de...!

Cogito ergo sum e *prezentul.* Aşa cum trecutul e *rejeté*[34], e *Vergangenheit*[35].

Cogito ergo sum, ca un tot unic (*cogito → sum*), este „valabil“ numai ca *prezent*. Nu numai că doar atât timp cât gândesc, pot spune că exist, dar această existenţă nu are alt înţeles decât *prezentul*.

Definiţia existenţei din *cogito ergo sum* este *prezentul*. Dar este un prezent care se repetă, care e totdeauna doar începutul.

28 august 1978

Problema ultimă, extremă, a filozofiei este înţelegerea, adică „ce este înţelegerea?“. Orice adevăr la care ajungem, oricât de înalt sau adânc, oricât de onto- sau epistemologic ar fi, este o înţelegere. Dar cine ne spune ce este înţelegerea? (Doar Hegel.) Cum poţi înţelege înţelegerea fără înţelegere? Înţelegerea este totdeauna o descoperire, niciodată o invenţie. Orice înţelegere este, *ipso facto*, o recunoaştere a existenţei, a străinătăţii ei fundamentale. Capătul oricărei înţelegeri este că „premizează“ existenţa, face din ea o premisă. Înţelegi „ceva“, ceva care e în afara ta. Astfel, înţelegerea e propria noastră închisoare şi tot ce poţi face e să mergi până la capătul ei, adică să-ţi dai seama că nu foloseşte la nimic. Dar timpul te ajută să o înţelegi.

2 septembrie 1978

Notă despre psihanaliză

Ce „isprăveşte“ psihanaliza?

1. Ia un fapt nesemnificativ sau de minimă semnificaţie din comportarea unui ins (pentru el şi pentru cei ne-iniţiaţi).

2. Îl „explică“ prin alt fapt cu care – la prima vedere – nu are nici o legătură, părând absurd ca explicaţie şi chiar şocant de absurd – printr-asta fiind însă ispititor ca „original“ şi „ingenios“.

3. Construieşte o dublă lume psihologică, aceea a conştientului şi aceea a inconştientului, în relaţii foarte îndoielnice, dar sugerând net că inconştientul e un întreg imperiu la care el, psihanalistul, are acces.

4. „Explicaţia“ este un fapt petrecut undeva în propriul tău *trecut*, dar un trecut îndepărtat, de preferinţă copilăria dintâi, adică cea din care tu nu-ţi aminteşti decât crâmpeie, dar pe care el, psihanalistul, o ştie mult mai bine, deşi habar n-are cum ai trăit, fiindcă are o teorie şi vede „simptome“ în comportarea ta de azi.

5. Acest *trecut* trebuie distrus, şi anume prin scoaterea lui la iveală în conştiinţa pacientului, ceea ce iarăşi numai el, psihanalistul, poate face, fiindcă tu sau ceva înăuntrul tău luptă, cenzurează.

6. Scoaterea la iveală, luciditatea, conştienţa sunt ipostaziate, ele echivalând aproape cu tămăduirea. Toată problematica eticii este total ignorată, ca şi când n-ar exista. Bine şi rău sunt înlocuite prin inconştient şi luciditate.

7. Această dublă lume înăuntrul tău o simţi ca pe o „trădare“ a ta din tine. Inconştientul e ceva care eşti tu, dar nu eşti tu cum mergi cu tine, ca necontenită conştiinţă de tine. Acolo cloceşte ceva, se coace, pute şi iese pe alocuri, „maladiv“, „patologic“. Conştiinţa *ta*, luciditatea *ta* nu te pot ajuta, eşti complexat, trebuie să vină ştiutorul psihanalist, cu cheile inconştientului.

8. Psihanaliza este o metodă psihiatrică şi ca atare este lipsită de o teorie generală a psihicului, şi cu atât mai mult de o *Weltanschauung*. A avut şi ghinionul de a fi născocită de un obsedat sexual cu atâta reclamă, încât cei cinstiţi după aceea n-au putut ieşi cu adevărat din umbra notorietăţii lui (Jung).

9. Psihanaliza se bizuie pe o specială metafizică a timpului, subiacentă. Trecutul, relegat de la Descartes încoace, reapare în psihanaliză, dar ca refulat (nu recuperat, ca la Descartes), ca subiacent, ca *paralel* cu prezentul, dublându-l.

Noi *suntem* trecutul nostru, dar nu ca o continuitate (ca la greci), ci ca strat ascuns, lăuntric şi neştiut, ca ceva care *este, dar nu se ştie*.

11 septembrie 1978

Ştiinţa reduce calităţile la cantităţi, cantităţile la măsuri, măsurile la cifre, cifrele la formule (relaţii), relaţiile la structuri şi... ne pomenim iar în stradă.

12 septembrie 1978

Ceea ce vedem prima dată este generalul (neştiut ca atare şi ştiut ca:) „existenţial“. Nu văd un şarpe „particular“, ci văd „şarpele“ *acesta* (existenţial). Aici, „un şarpe“ înseamnă şarpele ca gen. Nu văd decât chinezi prima dată în China. Adică nu deosebesc particularul ca un particular în cadrul unui general, faţă de care particularul are atribute suplimentare specifice. Aceasta este o operaţie *adăugată* mental, care poate rămâne (şi adesea aşa se întâmplă) şi neadevărată. Aşadar, psihogenetic nu plec de la particular (mai mulţi indivizi sau cazuri) ca să generalizez, ci invers, plec de la general ca să particularizez. De aceea, particularul este mental mai bogat şi, existenţial, el cere o relaţie intimă.

În adevăr însă, plec (încep) de la un existenţial imediat (de la ceva care *este* pur şi simplu), îl *văd* ca pe ceva general, şi mult pe urmă cobor de la acest general, prin deosebiri specifice care individ-uează, la un particular, tot existenţial, dar de astă dată nu ca „este“ pur şi simplu, ci ca intim cunoscut – legat de mine prin ce ştiu despre el.

15 septembrie 1978

Ştiinţa pustieşte tot exteriorul. Dispar specii de animale, de plante, păduri, păsări, jivine, dealuri şi rămânem într-o grădină de legume, cereale etc. în care tot ce nu e util omului e buruiană. „Util“ înseamnă că nu mai există de fapt pădurea, sălbăticiunile, florile, ploaia – aşa cum *sunt* ele, când erau altceva decât omul şi atât. O să rămânem cu pudeli, ploşniţe, şobolani şi mâţe de casă.

„Util omului“ înseamnă „funcţie de om“, şi „om“ înseamnă oameni, adică societate. O lume exterioară funcţie de om ca societate omenească este o lume politică. Politica administrează lumea azi şi mâine, în totalitatea ei. Politica nu se „extinde“ la noi domenii, ci, fiindcă ştiinţa modernă transformă lumea – din *lume ca străină* în *lume ca funcţie de om* –, apare un alt sens al politicului, acela de *Weltverwalter*[36].

Acesta este sfârşitul raportului *res cogitans–res extensa*, pe care Descartes n-a binevoit să-l arate şi pe care noi acum „sommes payés pour le savoir“[37].

5 octombrie 1978 (Păltiniş)

Logica este gândirea ca articol de lux. De când a apărut logica, a apărut şi „intelectualul“ (cel care trăieşte în şi din idei, într-o lume străină de idei). Logica nu este – mai ales – *organon*, „instrument“. *Organon* este numai gândirea, în funcţia ei adevărată de gândire „grefată pe o realitate“. Logica luată drept *organon* este gândirea cu legile ei, deci ne-*versus* realitate, gândirea justă în comunicare, şi nu gândirea autentică. De aceea, logica n-a ajutat pe nimeni să gândească bine, ci doar să gândească ceva ca irefutabil. Faţă de gândirea autentică, logica este un lux, iar gândirea logică e destrăbălare.

8 octombrie 1978 (Păltiniş)

Plimbare

Plimbarea este venirea în „natură“ „mit einer unwahren Negation, die Natur als eine unwahre Setzung setzt“[38].

1. Contemplaţie
2. Orientare
3. Exerciţiu
4. Verificare
5. „Utilitarea“

1. *Contemplaţia* se exercită prin cele cinci simţuri, în ordinea: văz, miros, auz, pipăit, gust. Se realizează simultan prin „a ne lăsa învăluiţi de... (peisaj, de pildă)“ şi „a fi extrapolat ca *Bewusstsein von...*[39]“, la rândul lor ducând la *Seinsstimmung als Naturstimmung*[40] şi la „frumos, impresionant, straniu etc.“. Contemplaţia transformă natura într-o desfăşurare (*display*) înăuntrul unei descoperiri din timpul plimbării.

2. *Orientarea* este cuprinderea ordonabilă în care se realizează „preluarea“ peisajului în funcţie de omul plimbător. Expresia ei simbolică

este drumul, ca *Machtäusserung*[41] a „bătăii“ umane şi ca „im-presie“ asupra naturii.

3. *Exerciţiul* este realizarea funcţiei naturale de mişcare, concepută ca mijloc terapeutic în cadrul „păstrării puterii“ ca preocupare de sănătate. Se poate transforma în „performanţă“.

4. *Verificarea* este luarea în conştiinţă a situaţiei tale psihofizice în condiţii de mişcare: mişcarea (plimbarea) = test psihofizic. Relieful, caracterul drumului devin teste.

5. „*Utilitarea*“ este plimbarea (mişcarea) ca mijloc de „câştiguri“ străine de prezenţa ambulatorie: bronzare, florilegie[42], reperare de locuri pentru alte scopuri (locuinţă, amor, vânătoare, exploatarea solului şi subsolului, teren de sport, cercetare ştiinţifică, pescuit etc.).

18 octombrie 1978

E curioasă istoria moralei. După două milenii de substanţialism *(*„bonum est per se sufficiens“[43]) al omului ca „homo maxime est mens hominis“[44], în perioada modernă (Descartes), etica, fiind definită ca metodică, intră în paranteze (Descartes). De atunci a rămas în paranteze. Kant a încercat doar o „funcţionalizare“ a legii morale ca lege formală, legată (analogic cu *mens*) de un „bon sens le mieux partagé“, adică de o „colectivitate“ umană, subiacent înţeleasă ca „raţională“, dar nesubstanţială.

Azi ştim că nu avem *în noi* o lege morală „absolută“, după cum nici cerul înstelat nu mai este pentru noi ce era pentru Kant.

27 octombrie 1978

Există o tendinţă a vieţii (avându-şi originea în starea fetală?) de a se închide într-o preajmă sigură („in eine sichere Umgebung“). De pildă, o cameră, un cartier, un oraş, o ţară devin „lumea sigură“ a unui om. Ea poate fi *structurată* şi chiar se structurează viaţa în ea, înăuntrul unei certitudini de întindere (bătaie) a vieţii respective. Această preajmă sigură este „bătaia“ vieţii.

„Spiritul“ este altă formă de bătaie a vieţii, ce bate până oriunde şi de fapt până nicăieri. Când s-a născocit „bătaia“ vieţii, *aplicând* legile spiritului la

o „realitate“ devenită nu real reală, s-a născut matematica.

13 noiembrie 1978

Goethe, această creaţie genială a mediocrităţii.

25 noiembrie 1978

„Cultura“ a devenit un loc al necinstei şi al laşilor.

27 noiembrie 1978

Raţiunea este totdeauna din afară. Adică extrapolată. Se subiectivizează, dar relaţia subiect–obiect, inclusiv *Ich = Ich*[45], este deja (şi ea) dintr-o extrapolare. Strict, ar trebui rămas (ca să-i poţi urmări felul de a fi) la „din afară“. Sigur, ar urma regresul la infinit. Şi dacă nu ne speriem de el?

Rămâne că raţiunea e întotdeauna undeva *afară* de ceea ce gândeşte; că se *gândeşte* totdeauna aşa, că raţiunea e altundeva, într-un punct exterior. Acest punct exterior *nu este Bewußtsein*[46], nici *Evidenz*[47], nici *cogito ergo sum*. Toate acestea vin numai *după aceea* şi când sunt conştient, de exemplu, deja sunt extrapolat faţă de gândire, adică conştiinţa este extrapolarea relaţiei „punct–obiect“, dintr-un punct care e conştiinţa conştiinţei ş.a.m.d. La fel cu apercepţia fundamentală la Kant. În toate acestea s-a sărit prea iute peste *faptul* că raţiunea este „din afară“; adică pur şi simplu *atât*. Această punere la punct e importantă, dar „was kann man damit anfangen“[48]? Ce se poate spune despre acest punct din afară altceva decât că este deja în alt punct din afară faţă de primul? Nimic. Poţi să creezi oricâte trepte de „din afară“, stabilind legi, logică, transcendental ş.a.m.d., dar nu ai rezolvat nimic, eşti tot timpul „jucat“ de raţiune, îţi furi căciula.

Dar, de vreme ce gândirea e tot un fel de a exista, am avea un *Denken*[49] care ar fi *Sein*[50], dar care e în afară de *Sein*; ceea ce nu se poate decât dacă *Sein* e luat în două înţelesuri diferite. De aici e uşor de lunecat în a „rezolva“ spunând că primul *Sein* (al lumii, al lucrurilor) este o constatare de *Sein* (sau *Nicht-Sein*[51]), al doilea este *reines Sein*[52], adică un fel de *Sein* pe care-l „simt“ numai că există (*cogito ergo est*[53]). Dar asta e doar o

rezolvare, nu şi realitatea. Totuşi, din asta e de reţinut că *Sein*-ul lumii, al lucrurilor şi al *Sachverhalt*[54]-urilor (logica fiind tot un *Sachverhalt* şi *idem* conştiinţa) sunt numai: un *Sein* din alt *Sein*.

Se vede că întrebarea e prost pusă atât timp cât nu o gândim ca timp, unde intră în sensul ei adevărat. Orice raţional este „trecutul“ şi punctul exterior al raţiunii e posibil numai fiindcă prezentul este *das eigentliche Sein*[55].

16 decembrie 1978

Metafizica (dincolo de fizic, de „dat“) este încercarea de a trişa cu Dumnezeu. Pedeapsa – nebunia – este singura cale prin care ne apropiem de el.

Cum se găteşte un eseu românesc

Se ia o idee (din grădina proprie – cine n-are idei? – sau inspirată din magazinele de idei, adică eseurile occidentale), se plămădeşte cu relaţii până se lăţeşte departe de vreun sens adecvat, se amestecă din gros cu referinţe de profunzime – Hegel, Heidegger (de preferinţă negându-l), Saint-Exupéry (acesta din urmă chiar citit de autori), Goethe, Nietzsche, Pascal etc., plus unul sau doi autori necunoscuţi (mai bine medievali, că au nume latineşti), se prizăreşte şi câte-un român cu nume bun, ca Pârvan, Neagoe, Noica, Blaga, Brâncuşi şi undeva, strecurat cu insignifianţă, autorul care a insuflat ideea „profundă“ a eseului.

Se cufundă totul într-o baie de stil românesc, iscodind cuvinte născute moarte şi fără simţ al limbii, se presară din belşug marile legume ca: demonic, extaz, mit–mitic, baroc, eros, asceză, simbol, esenţă, complex, existenţă etc. – cu sau fără majusculă – şi se asezonează cu câte un cuvânt grecesc silabisit din bibliotecă, total inutil, fiindcă nici unul dintre cititori nu ştie atâta greacă încât să-l corecteze. Merge şi ceva latinesc, dar nu e aşa de „adânc“ picant.

Se obţine astfel un fel de beţie intelectuală care ridică mult *breakdown*[56]-ul inutilităţii autorului şi-l introduce pe poarta mare a Templului Literaturii Române, unde începe acel „na-ţi-o ţie, dă-mi-o mie“ care con(*fr.*)-

sacrează[57] tipăritul român, în aşteptarea trezirii Occidentului după trecerea sorocului legiuitor al protocronismului.

18 decembrie 1978

La început a fost religia. Apoi credinţa. Apoi convingerea. Apoi...?

23 decembrie 1978

Relaţiile tale cu corpul diferă după vârstă. Până la maturitate ai:

– plăcerea corpului tău, bucuria muşchilor, a mişcării, nevoia de mişcare, entuziasmul corpului şi legătura nedespărţită cu el. Eşti corpul tău.

Dincolo de maturitate vine:

– grija pentru corpul tău: corpul este al tău, dar îi porţi grija: faci gimnastică pentru a-l întreţine, pentru a te simţi bine în pielea lui; femeile folosesc cosmetice, recurg la masaje, într-un cuvânt, corpul e o preocupare, încă plăcută, dacă ai grijă să nu...

Apoi, la începutul bătrâneţii:

– îngrijorarea pentru corpul tău: orice simptom te îngrijorează, orice poate fi începutul sfârşitului. Corpul îţi dă surprize străine de tine: cutele instalate noaptea, mişcările greoaie, oboseala, căderea muşchilor etc.;

– deznădejdea corpului tău: corpul te-a trădat.

27 decembrie 1978

Orice limbaj al unui mare gânditor este o *încercare* de a spune ce a gândit până când *a văzut*. După el, ce a spus se ia ca 2 + 2 = 4 şi aşa cădem în *misunderstanding*[58], care e soarta oricărui gânditor.

Ironia este că încercarea lui este singura care *ţine*, în chip neştiut, cu gândirea lui, oricât de greoaie sau nepotrivită ar fi limba prin care este ea exprimată.

Dar ca să pricepi un filozof, trebuie să ajungi la locul în care a fost el pentru ca să spună, *aşa cum a spus*, ceea ce a spus. Să gândeşti până *vezi* ce a văzut el, dar tu venind de la limbajul lui.

23 ianuarie 1979

Poezia ermetică = cuvinte încrucişate;
Poezia pură = concentrat de poezie.
În ambele, pitită, aşteptarea. Una aşteaptă dezlegătorii, cealaltă apa care fierbe. Cât lux de „idei“ şi câtă sărăcie de gândire poetică!

10 februarie 1979

De gândit până la capăt raportul dintre calitate şi abstract şi – în mod relativ – dintre autonomia valorilor şi „maşină“; dintre „cultură“ şi „tehnică“.

12 februarie 1979

Timpul nu e o dimensiune, ci o calitate.

12 martie 1979

În lumea noastră, în care „natura“ nu mai există ca atare, fiind transformată în „bun“ al omului (pozitiv) şi *environment*[59], nu mai este cu putinţă o metafizică în sensul tradiţional.

Pentru greci, de exemplu, omul era un nimic în *physis*[60]. Pentru noi, omul e totul, natura este *ancilla*[61] şi este înlocuită prin lucrurile create de noi (tehnica). De aceea şi Heidegger, cu prioritatea analizei *Dasein*[62]-ului.
Că aceasta rămâne o escamotare a realităţii – este irelevant.
Dar tot ce este „existenţialism“, „alienare“, „om–tehnică“ – este determinat, nu este o gândire liberă, fundamentală. De unde nici *die Frage nach dem Sein*[63].

23 martie 1979

La un text filozofic trebuie să înţelegi:
1. Ce spune;
2. De ce spune ce spune;
3. Din „de ce spune“, de ce spune *aşa* cum spune;
4. Ce implică ce spune;
5. Ce nu spune, dar zace în ce spune;

6. Ce nu spune şi nu zace în ce spune.

După astea, poţi să te întorci şi să reciteşti liniştit textul, ca să-l înţelegi.

31 martie 1979 (reluare de la 12 martie 1979)

Într-o lume a firii, în care omul era mic şi firea mare – metafizica era o încercare de a spune ceva despre străinul care e lumea: care e sub-stanţa tuturor lucrurilor?

Într-o lume în care firea e proprietatea omului şi este „funcţională“, metafizica veche pur şi simplu nu mai are sens. Problemele sunt: conştiinţa şi *Sein*-ul. Un *Sein* opus *Seiendes*[64]-ului, un *Sein* aflat undeva în spate, nedefinit, „diferenţiat ontologic“. Nu *prin* lucruri la substanţă, ci *dincolo* de lucruri, care, ele, nu au valoare de *Sein*.

Toate acestea sunt deci *relative*, adică urmări ale unei evoluţii.

Toate bune, dar la izvorul acestei evoluţii stă tocmai o anumită metafizică, cea a lui Descartes.

2 aprilie 1979 (continuare de la 28 august 1978)

Die Seinsfrage[65]

este logic imposibilă, la fel orice răspuns. Cum ne întrebăm ce este Sein-ul? Dar întrebarea conţine „este“, deci nu merge. Şi de ce asta? Fiindcă orice înţelegere asertează ceva: A este B. „Ens enim est «habens esse» seu quidditas“[66]. Atunci ens[67] nu poate fi decât „quidditas seu essentia communissime sumpta“[68], ceea ce este exact escamotarea problemei, prin ajungerea la capăt (absurd) a identificării lui Sein cu essentia.

Sein-ul nu poate fi relaţionat decât la neant. Dar neantul nu-l putem gândi decât ca o *essentia*, un fel de a fi care este, anume, a nu fi. Hegel avea dreptate (*Logica* I, 1), dar de ce n-a văzut că tocmai „neantul“ (*das Nichts*) este gândibil (pardon!) numai ca *essentia*? Neantul nu este nimic, ceea ce înseamnă că el este *în aşa fel încât* nu este.

3 aprilie 1979

Aventura umană

Omul nu are o înţelegere imediată a realului. Soluţia raţională este abstractizarea realului. Astfel se obţine un prim raţional accesibil omului, dar totodată se sărăceşte masiv realul.

Diferenţa între raţional şi real creează *tehnica*. Raţionalul este de la bun început un omenesc (*ratio*-nal), deci un mod omenesc *aplicat* realităţii („*atât* cunoaştem deocamdată“), deci o tehnică omenească a realităţii.

Tehnica este perioada necesară pentru umplerea diferenţei între raţional şi real. Ea există numai până la dublarea *totală* a realului prin raţional, aceasta este concepţia (şi „cursa“) ştiinţifică.

Istoria mersului spre dublarea realului este aventura umană.

9 aprilie 1979

Mare atenţie la ideile care pot fi gândite (poate chiar e normal să fie gândite), dar cărora nu le corespunde nici o realitate (pentru noi). De exemplu: infinitul, Dumnezeu, poate timp şi spaţiu (ca infinite) etc.

Eu pot gândi (reprezenta) un şoricar şi ştiu că există. Şi pot gândi infinitul, dar *în realitate* nu există, n-am nici o realitate pe care să mă sprijin, ci numai consecvenţa gândirii. Kant a arătat asta, dar aprioricul l-a înfundat oarecum, adică numind, n-a adâncit.

De unde începe jocul gândirii? Este orice „general“ deja aşa? Dar şi şoricarul e „general“. Înapoi la Kant!

Când gândesc realitatea şi când gândesc gândirea? De ce nu este un hiatus între ele? Geometria (şi toată matematica) ce e? Dar logica?

11 aprilie 1979

Un soi de ştiinţă a exprimării, care ne-ar ajuta să înţelegem rostul jumătăţii acesteia a noastre care ex-primă.

Ar cuprinde, *grosso modo*:

– Exprimarea exteriorizatoare: mimica, gesticulaţia, atitudinea şi toate mişcările care exprimă: mersul, fuga, săritura. Ele exprimă *stări*, *sentimente*;

– Exprimarea raţională – comunicarea: *logos*-ul, scrisul etc.;

– Exprimarea esteticului: muzica, dansul, arhitectura, amenajările, ornamentaţia, arta plastică şi arta în general.

Dacă am aprofunda pe fiecare, am ajunge la *sensul* „exprimării“.

Dacă am căuta de la început *sensul* exprimării şi am fi geniali, poate l-am găsi.

Nefiind geniali şi neştiind nici o ramură, mă uit la ele şi mă gândesc la *comunul* lor şi la de ce sunt acestea care sunt – şi poate...

20 aprilie 1979

Întâi exprimăm starea sănătăţii: a organelor, a scheletului, a muşchilor, nervilor, sângelui, pielii etc. Conformaţia, ţinuta exprimă această stare, o exteriorizează.

Apoi exprimăm reacţia la mediu: senzaţii vizuale, auditive, tactile, care duc la reacţii care şi ele *exprimă*. De exemplu, mi-e cald sau frig (*se vede* pe tine).

Apoi exprimăm starea noastră temporară: o amintire ce ne copleşeşte, o expectativă în care trăim sau o atenţie mărită pentru ceva prezent.

Apoi ceea ce facem: mergem, ascultăm, citim, privim.

Apoi sentimentele, câte sunt, şi sunt foarte multe.

Apoi trecutul nostru, tot ce suntem fiindcă am fost, tot ce s-a întipărit în noi.

Apoi relaţia noastră cu noi înşine, *firea* noastră.

Apoi ceea ce *vrem* să exprimăm, comunicarea de orice fel.

O fi vreo ordine?

Carnetul al doilea (1979–1982)

16 august 1979

De la Giordano Bruno şi Kepler, ştiinţa modernă „se măsoară“ cu ideea de infinitate a lumii, adică este o ştiinţă infinită, care merge „omeneşte“, pas cu pas. Deci este o ştiinţă a viitorului.

17 august 1979

„Adevărul“ implică falsul, altfel nu are sens. „Adevărat“ este ceva care nu numai că „este aşa“, dar „nu este altfel“, adică nu este cum, să zicem, „s-ar putea crede“. Adică întâi trebuie să fie posibil falsul, ca să se nască *überhaupt*[69] adevărul.

De unde ceea ce *este* ia forma teoriei, iar ceea ce *nu este*, *pendant*-ul ei.

De exemplu:

– Materie–manifestări

– Ideea–participare

– *Sein–Seiendes–Nichts*

– *Ding an sich*[70]*–Erscheinung*[71]

– Nirvana–iluzie.

Acest şablon se menţine, oricare ar fi teoria, adică indiferent că – la extreme – se neagă realitatea bunului-simţ (India) sau se „explică“ (Hegel).

Dar nimeni nu trăieşte în teoria sa. Se trăieşte cu oameni, cu lucruri, cu plante şi animale... Teoria nu e „*real*-izabilă“. Ea poate schimba însă faţa lumii, prin tipul de om al „adevărului“ – intelectualul, care trăieşte în sciziune, ca orice schizofrenic, dar e cel mai primejdios.

20 august 1979

De unde preferinţa noastră pentru curat, imaculat, ordine, puritate? Oare e numai biologic sau numai cum spune Nietzsche? Dar matematica şi logica? Undeva într-adevăr „die Natur verwirrt uns“[72], cumva suntem fundamental inadecvaţi. Dar suntem şi *porniţi* spre... Spre ce?

Lucrurile tehnice sunt „curate“, cele ale naturii nu.

Curatul e bine, murdarul e rău. O acţiune „murdară“, o viaţă „curată“, neprihănită.

1 septembrie 1979

Tot despre adevăr:

Structura implicată în adevăr este:

1. realitate – a aşa-zisului „bun-simţ“, adică nemijlocită (*Geworfenheit*[73]);

2. îndoială asupra realităţii;

3. decretarea de fals sau problematic;
4. adevărul.

Sigur că mai există trepte intermediare, variante etc. De exemplu: există adevărul ca rezolvare de problemă, unde nu apare falsul.

În general, falsul e oral de dialog [?], ca la Aristotel.

4 septembrie 1979

În ce relaţie stă „adevărat–fals“ logic cu *die Frage nach der Wahrheit*[74] (ce este Adevărul)? Adică ce rădăcină se ascunde între logic şi ontologic, între judecată şi *Erschlossenheit*[75]?

6 septembrie 1979

Logica matematică are „uriaşe aplicaţii practice“, dar este fără sens pentru om. Numai gândirea *despre* logica matematică ca atare ar fi fructuoasă, dar ea nu este logică matematică.

9 septembrie 1979

Ştiinţa modernă lucrează cu două probleme:
– cum se transformă realitatea în joc („metoda“ lui Descartes);
– care sunt regulile jocului (logica matematică).

Prima a fost rezolvată cu succes în sec. XVII–XIX, a doua în sec. XIX–XX.

Ambele se întemeiază pe matematică – jocul tragic. Prima implică tehnica (jocul cu realitatea). Dar a doua ce implică?

16 septembrie 1979

Ipostazierea intelectului la „intelectual“ polarizează omul, dezvoltând astfel contrariile lui: jocul (sport), frustul („naturalul“), instinctualul (sex, violenţă), nocivul (drog, *drink*, *smoke*[76]), şi creează „di-vertismentul“, umorul.

La fel cum seriosul zămisleşte comicul (bancul, burlescul, rapsodicul, aiureala). Aşa e cazul cu orice ruptură a omului. În general şi cam

schematic vorbind, lucrurile evoluează cam aşa: *hexis*[77]-ul grecilor devine la romani *facultate*, iar apoi devine *domeniu* (în sec. al XVII-lea şi al XVIII-lea), apoi *ştiinţă* (în sec. al XIX-lea) şi *instituţie* şi *uniune* (în sec. XX).

21 septembrie 1979

De pe vremea lui Descartes şi de la el încoace, cultura umanistă se închide, încet-încet, în spirit. „Ştiinţa“, începută de Descartes ca desăvârşire a omului, se transformă (încă de la el) în drum al spiritului cu el însuşi, şi cultura umanistă devine ea însăşi un joc al spiritului în faţa materiei. Nu fiindcă arta, literatura, muzica etc. sunt intelectualiste spun eu că avem de-a face cu o cultură clauzată în spirit, ci, invers, fiindcă spiritul se închide în el avem o cultură intelectualistă. Astfel, cultura umanistă s-a rupt de „mase“, adică de cei care nu trăiesc (numai) în drumul spiritului obiectiv şi fiecare artă merge pe drumul ei (cvasi pur intelectual) şi, în fond, fac acelaşi lucru: după căderea „frumosului“ şi autonomia (domenizarea) artelor, toate artele fac acelaşi lucru: pun ceea ce vor să exprime înaintea lui *ce* exprimă, şi au devenit un pur (de fapt impur) joc al spiritului, mânat de dialectica lui şi redus la „noul“ ca progres. Astăzi, ele sunt la fel de departe de om ca şi ştiinţa.

24 septembrie 1979

Materialismul nu atacă atât „spiritul“ tradiţional, cât natura. El presupune mai ales reducerea naturii la abstractul „materie“, care devine formal, şi la om–societate, relaţia dintre acestea fiind de stăpânire a omului asupra naturii. Exact ca la Descartes şi – datorită lui – ca în ştiinţa modernă. Distrugerea naturii (ca atac asupra calităţii) este făcută din locul raţiunii, care, la rândul ei, este democratică.

Gândirea modernă are la bază o teleologie. La Descartes, ideea unei *mathesis universalis*[78], la Hegel, *der absolute Geist*[79], la Marx, societatea ideală. Totul e „ştiinţific“, afară de ideea de bază. Schema este: pun la temelie un ideal şi găsesc o metodă, astfel încât în timp să-l împlinesc.

Idealul este însă pus ca indiscutabil. Metoda pare a fi baza (Descartes: pas-cu-pasul, Hegel: dialectica, Marx: revoluţia), dar „concepţia“ are la temelie un ideal. Acest „în timp“ nu este uman la nivelul omului, ci la nivelul societăţii. La Descartes, ştiinţa e socială, la Hegel este un *allgemeines Bewußtsein*[80], şi la Marx apare limpede ca ideal social. – Totodată, toate sunt „istorice“ (în sensul de „în timp“). Deci, toate sunt:

– teleologice;
– socializante;
– istorice.

Nici unul din aceste caractere nu e destul de bine gândit, dar mai ales nu de la obârşie.

29 septembrie 1979

Filozofia e răspunsul unui Dumnezeu care nu există.

Cel mai greu lucru pentru un filozof este să stea cu picioarele pe pământ stând cu capul în jos.

Poeţii sunt nebunii care au găsit mijlocul să fie psihiatrii lumii.

Eliade e un lucrător în uzina inteligenţei la o secţie în care materia primă e în exces.

3 octombrie 1979

Ştiinţa este neomenească; nu fiindcă e *streng wissenschaftlich*[81], ci fiindcă ne răpeşte libertatea asasinând viitorul. Viitorul ca libertate.

23 noiembrie 1979

Descartes a făcut o nouă conexiune între cele două extinderi, spaţiu şi timp, şi anume reducând spaţiul la *res extensa* şi timpul la ştiinţă ca drum → progres → istorie → timp. Acest *formidable exploit*[82] a rămas până azi nepătruns, ba nici măcar nu a fost sesizat, deşi fără înţelegerea lui nu se pricepe nimic esenţial din lumea modernă.

7 decembrie 1979

De ce se deosebesc lucrurile pe lume? Logic, sunt numai două soluţii:

1. platonică-aristotelică: lucrurile sunt ce sunt în ele însele, te trimit la ele (*ousia*[83]), dar atunci cum le legăm ca să facă o lume? Aşa apar dificultăţile raporturilor dintre Idei şi *Fizica* lui Aristotel, care e problema diversităţii.

2. carteziană-hegeliană: lucrurile sunt aparente, raporturile lor sunt totul şi n-au nevoie decât de extensie. Dar atunci, omul şi raţiunea devin extracosmice şi Ştiinţa devine Istorie. La Hegel, lucrurile trec dialectic unul într-altul. Doar că diversitatea rămâne.

Deci: de ce se deosebesc lucrurile? De ce se deosebesc clipele una de alta? Deşi nu sunt lucruri, totuşi şi clipele sunt exterioare una alteia în timp, ca şi lucrurile în spaţiu. Aici nu avem decât răspunsul lui Kant: sunt forme în estetica transcendentală. Restul (adică tot) pare de la sine înţeles de-a lungul veacurilor.

Dar ce înseamnă acest „exterior unul altuia“, care este comun şi spaţiului, şi timpului? În ce zonă se află problema şi cum ar putea fi înţeleasă? (Vezi *Laboratorium*[84].)

29 ianuarie 1980

Omul este un sistem deschis sau un sistem închis? Închis, fiindcă se închide ecologic. Deschis, fiindcă mintea (intelectul) şi fantezia îl deschid spre... Dar dacă orice elucubraţie a minţii sau a fanteziei te închide în „înţelegere“? Nu rămâne fundamental că orice gândire e ontic irelevantă? Chiar dacă semiotic ea poate avea imense urmări.

21 februarie 1980

Filozofia spune că *Bewusstsein*-ul este „inneres Gewahrwerden von eigenen psychischen Erlebnissen“[85] (Husserl), iar reflecţia este modificarea trăirii prin întoarcerea asupra ei. Dar, în întoarcerea spre mine, cât „trage“ concepţia mea despre mine? Mă văd sau văd ce vreau să şi cred că văd? Poţi *überhaupt* să fii obiectiv cu privire la subiectivitate? Părerea mea despre mine nu este o părere oarecare, ci este modul meu de a trăi cu mine însumi. Când mă gândesc la mine, nu mă gândesc la mine, ci mă gândesc la

ceea ce gândesc eu despre mine. De aceea, unii oameni nu ştiu lucruri evidente despre ei, ori nu suportă adevărul lor, ori se înşală – cu sau fără voie – despre ei. Gândirea despre sine este esenţial *eine Bewertung* (o valorificare), fiindcă propriul din existenţa proprie este afirmare sau negare.

7 aprilie 1980

Tehnica este puntea dinlăuntrul dualismului ireductibil dintre intelect şi realitate. Ea readuce realitatea la automatismul intelectului şi verifică rezultatul intelectual în realitate. Abia pe aceste date „tehnice“ se altoieşte utilitatea.

În această lumină, tehnica reprezintă gradul de inadaptabilitate al intelectului la realitate. Şi, ironic, invers: realitatea este o tehnică imperfectă.

27 aprilie 1980

Intelectualul este fiinţa care rezolvă probleme ce nu-i sunt necesare biotic, dezadaptându-se astfel faţă de realitate.

29 aprilie 1980

Este o mare deosebire între cum simte şi cum face omul. Simţurile bat departe, ca şi când în nesfârşit: vedem până în zări, auzim de departe, mirosim la distanţă (nu şi gustul şi pipăitul).

În acţiune suntem strict mărginiţi la lungimile şi mişcările braţelor, ale picioarelor. Pasul – acţiunea de seamă a omului – este doar un pas; e „măsurat“, chiar şi atunci când aleargă şi par-curge, pas cu pas, o distanţă, măsurând astfel despărţirea şi fiind totodată şi măsura omului.

Simţurile ne îngăduie şi, astfel, ne ispitesc să ne avântăm în (la) infinit – să ne, pasămite, „ridicăm“ deasupră-ne. Pasul ne ţine în măsura noastră.

E uşor de văzut izvorul peren a două filozofii: una a văzului (Platon), care te înalţă pe „culmile infinite ale spiritului“ (sic!), şi alta a pasului (*gradus*) – Descartes şi gândirea ştiinţifică –, care merg *gradatim*[86].

9 iunie 1980

Orice cuvânt e o metodă, deci un instrument, fiind *bahneinschlagend*[87]. Te limitează şi te direcţionează. Dar totodată deschide un drum pe care se merge până la istovirea a ceea ce se poate pricepe *cu* acel cuvânt şi, în acelaşi timp, *formează* (mai precis: in-formează) realitatea (de unde Heidegger a putut spune că *das dichterische Nennen*[88] într-un fel creează realitatea *wesentlich*[89]). Vezi şi *Theaithetos*, 183.

21 iunie 1980

Din clipa în care numeşti, eşti pierdut, fiindcă te angajezi pe un drum pe care ajungi numai la jocul minţii şi al realităţii (relaţii, structură etc.) şi renunţi la posibilitatea de a fi real în lume (de a încerca să fii al lumii).

23 iunie 1980

Dar dacă tot ce născoceşte mintea omenească nu este decât expresia a ceea ce avem înăuntrul nostru, în „organismul“ nostru?

Adică dacă tot ce s-a inventat tehnic nu vine din tehnicile folosite de, să zicem, „natură“ în organismul nostru?

Pompa este expresia inimii, electronica expresia funcţiunilor nervoase superioare, pârghia expresia muşchilor, modelul-carcasă expresia scheletului ş.a.m.d.

Dacă toată tehnica nu este decât un proces de *expresie* a ceea ce este organic în noi, minus viaţa? Dacă suntem *închişi* într-asta?

25 iunie 1980

În cultura occidentală, creştinismul a introdus răul ca principala categorie a evenimentului. Cele două surse principale ale evenimentului la greci, *agon*[90]-ul şi *philosophia*, au trecut pe planul al doilea, înlocuite fiind de „Rău“. Binele nu „evenimentează“, nu e interesant. Dar răul se înfăţişează de la început ca eveniment, ca întâmplare. De unde răul e singurul „interesant“. Diavolul, vrăjitoarele, duhurile rele, cu tot cortegiul lor magic – de exemplu, femeia sau unele animale – „evenimentează“. De la ispitele Sf. Anton la filmele ori romanele poliţiste sau de spionaj, schema *este*

aceeaşi: viaţa neutră – apariţia răului care „evenimentează“ – lupta binelui cu răul – victoria binelui şi aici... cortina. Binele e i-revelant. Tehnica e şi mai puţin revelantă. Care este răul specific tehnicii, răul care ne trebuie azi?

25 iulie 1980

Intelectul omenesc are numai două feluri de probleme: probleme de şah şi probleme de nebuni.

29 iulie 1980

Interpretarea obişnuită a filozofilor elini presupune două ipoteze:

1. că gândirea s-a dezvoltat (îndeosebi logica) organic de atunci încoace, asemenea unui copac dintr-o sămânţă – deci elinii gândeau embrionar ceea ce noi gândim explicit;

2. că drumul de la elini la noi e acelaşi ca de la noi la elini, că putem (suntem în stare, ne putem face liberi) să ne întoarcem, sărind până la ei.

Ambele ipoteze sunt lipsite de temei; e destul să încerci să pricepi ce a fost acum 50 de ani ca să-ţi dai seama de asta.

7 noiembrie 1980

A înţelege un gânditor (sau un pictor, un compozitor etc.) înseamnă a-l înţelege în sistemul lui. Opera lui nu este însă un sistem închis, ci totdeauna rămâne doar un indiciu. Atunci se interpretează deducând implicaţiile acestor indicii luate drept sistem închis, şi astfel hermeneutica păşeşte alături.

Sistemul se închide însă la autori în obârşia lui, adică oarecum în spatele lui, izvorând dintr-o sistemică abordare. Deci, în loc să mergem înainte trebuie să mergem înapoi, ceea ce e foarte greu, fiindcă trebuie să ştii o seamă de lucruri. Interpretarea „indicială“ e întotdeauna riscantă când vii de la tine cu un gând sau când sari peste primul sistem sugerat de indiciile ce sunt opera sau când „filiezi“ opera. De aceea, principalul în hermeneutică rămâne să procedezi ca şi cum ai crede în sistemul autorului, şi atunci, gândind, el se închide încet.

16 ianuarie 1981

Contrariu şi contradictoriu

Contrariile limitează şi epuizează gama unei dimensiuni: cald–rece, lumină–întuneric, mic–mare, sus–jos etc. Contradictoriile împart un întreg total: A şi non-A. Dar sunt contradictorii care nu împart un total: on–me on[91], finit–infinit, adevăr–fals. Printr-asta, contradictoriile au fost o problemă de bază a filozofiei grecilor. Într-un fel se leagă împreună, deci, admiţând fiecare un „mediator“– doxa[92] sau participarea pentru on şi me on, aparenţa pentru adevăr–fals (Sofistul) şi... ce anume pentru finit–infinit?

2 februarie 1981

Problema de bază a oamenilor de azi e ce facem cu ceea ce facem. Deja au ajuns să o întrevadă. Pe când o să ştie şi cum s-o pună?

28 mai 1981

Interpretarea lui Marx:
1. Suferinţa (maselor exploatate) ca nesatisfacere a nevoilor;
2. -Nevoile ca:
– economie;
– materialism.
3. Economia ca bază a istoriei;
4. Materialismul ca bază a suprastructurii spiritual-idealiste.

(Punctul central este punctul 2.)

29 mai 1981

În tinereţe ai o neputinţă (complicaţie) de a ieşi cu tine însuţi. Nu timiditatea, ci viitorul ca posibilităţi te împiedică.

10 iulie 1981

Des-coperirea sub-stans-ialităţii genului „om“ stă la baza limbajului şi a societăţii. Limbajul rezultă din constatarea identităţii expresivităţii, iar societatea e diferenţierea înăuntrul unei identităţi *substans*[93].

Pentru a înţelege izvorul, e mai întâi necesar să te fereşti a gândi „genul“ ca biologic ori logic. Adică încerc să nu spun decât ceea ce spun.

29 noiembrie 1981

– Metafora desprinderii;
– Schizofrenia politică a cetăţeanului.

Metafora desprinderii

Pornită din nevoia descătuşării (ştiinţa se desprinde de teologie), metafora desprinderii a avut un destin adânc în lumea modernă.

În Evul Mediu, Biserica era dogmatică şi autoritară. Dogmatismul implica imutabilitatea, autoritarismul însemna închiderea. Evoluţia nu era cu putinţă decât susţinând, deci, mişcarea şi desprinderea (deschiderea era de neconceput). Întrunite, ele dau mişcarea de desprindere, care caracterizează *Weltanschauung*-ul modern.

Mişcarea este baza libertăţii în modern, *tocmai pentru că* imutabilul e conceput ca dogmă. Astfel, se nasc mecanica clasică, geometria analitică şi „metoda“ ştiinţifică, asigurând „progresul“ (*hodos*[94] şi *pro-gredior*[95]), şi dialectica.

Dar mişcarea („progresistă“) este cu precădere desprindere. Filozofia şi ştiinţa se desprind de teologie în sec. XV–XVII pentru că era singura cale posibilă. Nu atacă dogma, ci desprind din ea un „domeniu“ pe care îl afirmă şi îl justifică drept modest, pentru ca apoi să anuleze total, prin extindere, teologia. Ideea de „domeniu“ va duce la autonomia valorilor în sec. al XVIII-lea şi al XIX-lea, apoi la „filozofia“ muzicii, a poeziei, a picturii, cum arăta Socrate (*Apologia*, 22 d–e). Desprinderea poartă în sine negaţia, acoperindu-se sub semnul copilului, pentru ca apoi să-nceapă războiul cu părinţii.

Pentru Aristotel însă, toate ştiinţele rămâneau în întreg, delimitate, dar nedesprinse.

10 noiembrie 1981

Dubla înşelare:

– simţurile ne înşală;
– ştiinţa (poate fi) înşelătoare.

18 decembrie 1981

Se poate spune şi aşa: Numai adevărul îl aflăm, restul îl născocim; deci, restul e neadevăr. Dar de la Kant gândim că poate şi adevărul îl născocim şi, de atunci până la Forrester [?], tot transcendentalizăm şi axiomatizăm în fel şi chip, până când adevărul nu mai are sens. E singurul „progres“ adus de filozofia modernă.

Beţia de cuvinte. Adică încântarea, ca şi cum cuvintele ar fi note muzicale şi discursul sugerare: „und dabei kommt man sich ganz vornehm vor“[96]. Toate astea doar ca reacţie (pandant) la ştiinţă şi logică matematică, din restrişte şi complexe.

Confuzia vine din starea pe loc a gândirii, pricinuită de complacenţă (delectare, desfătare în haloul gândului).

28 ianuarie 1982

Pentru Platon, important nu era că simţurile ne înşală, ci că ceea ce ne dau este schimbător. Schimbarea însă era „neştiinţificabilă“, de unde soluţia celor două realităţi şi a icoanei. Schimbarea este însă „în timp“. Timpul e deci condamnat, căci eternul înseamnă neschimbător, atemporal – caractere ale Ideilor.

Pentru Descartes (de la sceptici citire), simţurile sunt îndoielnice fiindcă ne înşală. Înşelăciunea aduce îndoiala şi îndoiala cere certitudine (neîndoiala). Cert însă sunt numai eu (ca la geloşi), iar măsura certitudinii omeneşti e metoda ca istorie. Iar istoria e în *timp*. Dar timpul ca istoricitate a metodei nu este dialectica, el neavând încă un nume şi noi nefiind încă conştienţi de asta.

3 februarie 1982

Filozofia modernă se înscrie cu aplicaţie la istorie: Descartes se vede începător al unei noi epoci de gândire (cea „adevărată“ pentru el), ca înscriindu-se într-o *istorie* a cunoaşterii prin ruptura cu trecutul (ca

„eveniment“), Kant de asemenea, Hegel, prin aplicaţia spiritului absolut la statul prusac şi, anecdotic, la Napoleon („spiritul absolut călare“), Nietzsche îşi concepe filozofia în mod fundamental istoric (ca un eveniment *de portée historique*[97]), ca să nu mai vorbim de Marx, unde filozofia e pusă *expressis verbis*[98] în lumină istorică.

Toţi sunt nu doar critici (critica simultaneizează criticul cu criticatul), ci fac istorie în esenţialul gândirii lor.

Carnetul al treilea (1982–1984)

Astronomia (şi matematica din ea), prin observarea regularităţii mişcării astrelor, a dus la conceperea timpului, şi anume la măsurarea lui. Cum? Pe de o parte, prin stabilirea anului ca împărţire (măsurare) a timpului, pe de alta fiindcă dincolo de an (ca prezent) se întind trecutul şi viitorul.

Dar tocmai aici e întrebarea: cum măsoară mişcarea timpul? Ori timpul permite (*ermöglicht*) mişcarea?

9 octombrie 1982

Repetiţie, periodicitate, ritm

Că ceva se repetă este uimitor, fiindcă nimic nu se repetă aidoma. Fiindcă ceva se repetă, înseamnă că nu numai ta onta[99] au o permanenţă, ci oarecum şi întâmplările. Reperarea, fie şi izolată, vădeşte că lumea este aceeaşi, că trecutul („experienţa“ mea) mă aşază într-o lume care îndeplineşte condiţia de bază că este aşa cum este, adică nu e haltlos[100].

Periodicitatea este permanenţa întâmplării. Adică, prin periodicitate, întâmplarea este redusă la o formă (nouă) de permanenţă. Prin periodicitate, toate întâmplările pot fi reduse (ritm, pulsaţie), graţie „legii“, la o formă de permanenţă. Repetare, periodicitate (ciclu), lege temporală, lege cauză–efect – sunt fazele însuşirii de către om a întâmplării. De exemplu, luna: apariţia ei se repetă, apoi se vede că are un ciclu, apoi se trece la luna calendaristică (legată de orbita lunii), apoi la explicaţia (gravitaţională) a cauzei orbitei lunii.

Orice întâmplare „sublunară“ poate fi redusă la manifestare înăuntrul unei periodicităţi. Dar periodicitatea este înainte de toate importantă fiindcă îngăduie (şi întemeiază) noţiunea de timp ca unitate de timp, timpul ca dimensiune, timpul *măsurat*. „Luna“ (calendaristică) este „intervalul“ de timp dintre un fenomen şi repetarea lui, care devine unitate de măsură fiindcă repetarea este periodică (adică sigură–asigurată şi în viitor).

Timpul astfel construit are la bază următoarele faze (în ordinea dată):

1. Repetarea pur şi simplu (luna *iar* e în aceeaşi fază);

2. Repetarea repetată, adică periodicitatea – şi aici zace posibilitatea „măsurării“ a ceva ce s-a numit timp şi care e perioada în care se împlineşte o periodicitate;

3. Calcularea întâmplării periodice, fie prin împărţirea în zile–nopţi a „lunii“ calendaristice, fie prin raportarea la alte mişcări (astrale), fie prin calcularea lunilor dintr-un an (revărsarea Nilului).

Odată ajunşi aici, se uneşte trecutul cu viitorul şi se naşte „timpul“, care e lumea *aşezată* în întâmplările ei.

Dar ce măsoară ce? Mişcarea lunii măsoară o lună şi într-o lună luna face ciclul ei. Pot „prezice“ cursul lunii când îl măsor cu timpul şi timpul îl măsor cu drumul lunii.

Mai mult: timpul (ciclic) măsoară timpul liniar: 3 luni, 10 ani etc., este o măsură de timp cu timp, dar nu în felul în care 20 de metri este o măsură de lungime cu lungime: ciclic–liniar (adică măsurarea liniarului cu ciclicul) nu e o „convenţie“ ca în cazul numerelor (decimal, binar etc.). Când spun timp, spun numere: 24-12-1983, dar numerele reprezintă cicluri de mişcare (astrală, diurnă), care însă se înscriu într-un timp liniar. – Iar în acest timp liniar datat (măsurat) pot să măsor o mişcare (durata ei).

O „unitate“ de timp nu există, cum nu există pentru nici o dimensiune o unitate *atomos*[101].

15 octombrie 1983

Timpul măsurat (ceasul) şi ziua împărţită după trebuinţe sau după o intenţie (plan), ca de exemplu în mănăstiri pentru mântuirea sufletului, se suprapun unui timp–ritm natural (ziuă–noapte, dimineaţă, amiază, înserare,

miez de noapte, noapte, zori) şi nu trebuie concepute decât ca „opoziţie“ şi înlocuire a acestuia.

La fel anul calendaristic şi cel al anotimpurilor.

Dar cu cât perioada e mai mare, cu atât opoziţia e mai redusă, fiindcă timpul măsurat e un timp liniar, cronologic.

18 octombrie 1983

Orologiul (Wendorff[102], pp. 135–150):

1. Nu avea caracter bisericesc, chiar dacă iniţial a fost (o fi fost) născocit în mănăstiri, ci caracter civil, fiind legat de *oraş*;

2. A fost hotărâtor pentru „formalizarea“ timpului;

3. Are caracter atât optic, cât şi vizual;

4. Înlocuieşte timpul continuu al lumânării şi clepsidrei cu timpul „sărit“, adică cu unităţi de timp

5. Este o maşină ideală şi cuprinde: „Gleichmässigkeit, mathematisch voraussagbare Verhältnisse und quantitativ messbare Realitäten“[103]*;*

6. Ţine legătura cu cosmosul (orologiul de la Cluny –1340 era şi calendar, şi astral), dar *es kommt auf die kleinen Zeitspann an*[104] (zic eu), ore şi minute. Adică evoluţia e spre tot mai mici unităţi de timp, o „îndesare“ a timpului.

20 octombrie 1983

Libertate

Problema „libertăţii“ se pune numai de la Renaştere şi protestantism (Luther) încoace (Wendorff, pp. 156–169), legată fiind de Selbstbewusstsein[105]. Rădăcinile ei adânci se leagă de problema „timpului“. „Libertatea“ e un protest (ca atare un negativ) şi o afirmare, care e afirmarea prezentului ca hotărâtor. Negarea trecutului şi indiferenţa faţă de viitor nu sunt consecinţe ale conştiinţei de sine ce se afirmă în libertate, ci locul de obârşie al „libertăţii“ ce întruchipează „prezentul“ ca hotărâtor.

25 octombrie 1983

Orice se întâmplă este susceptibil de semnificaţie: ca „efect“ al unei cauze, şi atunci este o „înlănţuire“ în timp, fie liniar (lanţ de cauze–efecte), fie logic („explicativ“), fie repetiţional (mai ales la recurenţă).

28 octombrie 1983

S. Toulmin, J. Goodfield, *The Discovery of Time*, p. 168: „The only reliable way of arguing back into the past was to consider how the present face of the Earth might have been shaped by the physical agencies we know today.“[106]

Da, o veche convingere de-a mea: orice trecut se formează şi are sens numai din prezent. Din prezent şi pentru prezent, merg spre trecut, care e trecut tocmai pentru un prezent. Dar şi invers: prezentul e trecutul, în forma actuală, adică, prezentul fiind şi trecutul, pot să re-constitui trecutul şi altfel decât din memorie şi amintiri, şi anume considerând prezentul ca rezultatul trecutului. Această poziţie duce la liniaritate–evoluţie–istoricitate.

28 octombrie 1983

Timp şi istorie

1. Care e relaţia dintre timp şi istorie? A susţine că istoria se ocupă doar cu trecutul şchioapătă oriunde istoria e altceva decât însemnări pe răboj. Faptul că istoria e doar a oamenilor politikoi[107] îl infirmă tot soiul de istorii.

2. Există o istorie a relaţiei Timp–Istorie? Ciudat, dar relaţiile lor, până recent, sunt aproape nule, ceea ce îndreptăţeşte problema. Platon are o pagină în *Timaios* despre timp şi diverse excursuri ce ar putea fi luate ca istorie, dar timpul şi istoria rămân aici total despărţite. Aristotel tratează timpul în *Fizica* IV (ceea ce a rămas „ortodox“ şi în ştiinţa contemporană), iar istoria la el e *Polis-historiae*[108]. În creştinism, timpul e desluşit în opoziţie cu eternitatea, iar istoria e perioada dintre Creaţie şi Judecata de Apoi. În sec. XV–XX timpul se dezvoltă în cosmologie (tot prin fizică), dar ca subsecvent spaţiului, iar istoricul se dezvoltă în ştiinţele care culeg

roadele şi care pleacă de la cosmologie (geologie, zoologie), fără ca trecerea de la timpul din fizică la istoria din *Naturkunde*[109] să fi fost sesizată.

3 noiembrie 1983

Timp stăpân şi timp stăpânit

Trecerea de la ceasornicul „natural“ la cel făcut de om (man-made clock) aduce o schimbare esenţială: timpul devine stăpânit de unde era stăpân, şi este o relaţie om > timp, de unde înainte era timp > om. Clepsidra ca fenomen natural arăta curgerea timpului, pe când pendulul arată cât timp îmi iau sau dau. Clepsidra reprezenta cosmosul în care se înscria bietul om, pe când pendulul arată cum măsoară omul cosmosul.

E greu de spus când şi de ce a luat naştere *man-made clock*-ul (explicaţia cu mănăstirile e secundară). De exemplu, poate din Reformă (concentrarea pe practic ca graţie, deci pe eficienţă) sau poate invers, sau poate sunt întrelegate. Nu ştiu.

Gerald Whitrow (*The Study of Time*, p. 8)[110] mai atrage atenţia că ceasurile naturale „merely involved the repetition of a concrete phenomenon, occuring within an unit“ (de exemplu poziţia soarelui, anotimpul), pe când pendulul (Christiaan Huygens, cca. 1650) „could tick away continually for years on end“[111].

Oul sau găina?

În prezent, măsurarea timpului cuprinde gama de circa 10-24 sec. (ceasul particulelor elementare) până la 1017 sec. (vârsta lumii).

Dar ce a determinat ce? Instrumentele inventate au determinat noi diviziuni, ori gândirea cu necesităţile ei a dus la născocirea instrumentelor?

Nevoia de împărţire a timpului este o problemă mai adâncă decât de filozofie a culturii.

4 noiembrie 1983

Istoricitatea ştiinţei moderne

Ştiinţa modernă este de două ori istorică:

– întâi, fiindcă este un dat istoric, ca oricare altul. Nu este „general umană“, nici *a priori* etc., ci din fenomen, cu cauzele lui;

– apoi, fiindcă în ea însăşi are două caractere istorice (temporale), preconizate de Descartes:

1. progresul – ştiinţa progresează prin concepţie;

2. *pas à pas*-ul[112] cartezian.

Timpul se „păstrează“ (memoria) numai în spaţiu.

„La première loi de la nature: que chaque chose demeure en l’état qu’elle est, pendant que rien ne le change“[113] (Descartes, *Principes de la philosophie*, II, § 37).

Teorie fundamentală specifică lumii moderne, faţă de heraclitism, lumea veşnic schimbătoare sublunar (Platon) şi timpul ca atoatedistrugător (Aristotel). Conform teoriei lui Descartes, schimbarea este o *acţiune*, şi anume o acţiune asupra unei lumi, care tinde să rămână cum se află (în stare sau mişcare). Aici este germenul a ceea ce se va chema „revoluţie“ şi „conservatorism“, germenul împărţirii politicii în „dreapta“ şi „stânga“.

Baza senzaţiei (a relaţiei subiect–obiect) este simultaneitatea.

– Ce e „moda“ în relaţie cu timpul?

– *The arrow of time*[114] este luată cu direcţia de la trecut spre viitor. Dar nu e curios că „filozofii ştiinţei“ concep „categoriile“ timpului invers: viitorul vine de se împlineşte în prezent şi trece în trecut?

– Viaţa omului e hiperbolică, maturitatea fiind vârful ei, deci nu avem un drum liniar. Hiperbola, nu linia, e reprezentarea vieţii. Şi, ciudat, braţul stâng al hiperbolei e mai abrupt, de vreme ce maximul de vitalitate e la 16–17 ani.

13 decembrie 1983

Timpul constă din succesiunea înainte–apoi. Dar el nu poate fi măsurat şi exprimat decât în (şi prin) spaţiu. Dar spaţiul este static (n-are ordine succesivă).

De aici problema.

P. Meredith spune că „producerea“ efectului de către cauză este astfel înlocuită (îi corespunde) cu o structură în spaţiu „constituită“ din părţi componente.[115]

15 decembrie 1983

Temporalul repetă (adică e proiectarea în trecut a spaţialului).

Vezi de exemplu J.-J. Rousseau, pentru care omul dinaintea contractului social era asemeni *sauvage*[116]-ului despre care citise. Întocmai în clanul lui Lugbara din Uganda (vezi John Middleton, „Dual Classification among the Lugbara of Uganda“, în *Right & Left*, pp. 372–373[117]).

Aici trecutul (care este ştiutul), fiind neştiut, este făurit cu spaţialul mai mult sau mai puţin ştiut (de fapt, în ambele cazuri, imaginat). Principalul e că în ambele cazuri analogia lui „dincolo“ de spaţiul orânduirii noastre şi a lui „înainte de“ orânduirea noastră funcţionează fără greş.

Invers în etnografie şi antropologie socială până nu demult: triburile „necivilizate“ erau şi „primitive“ în sens temporal, chiar dacă aveau o cultură de milenii. Aici se pleca de la ipoteza, mai bine spus prejudecata, că extra-orânduirea occidentală e „fatalmente“ trecutul, deci că triburile sunt „primi-tive“.

Una e urmarea celeilalte.

17 decembrie 1983

Nu există fenomen fără observator. *Stricto sensu*, nu există „fapt“ (*Tatsache*) fără observator. „Fapt“ nu e ceea ce se întâmplă, ci denumirea pe care o dă un observator „lucrului“ care, pasămite, pentru el se întâmplă.

Cu atât mai puţin se poate „dovedi“ un fenomen fără existenţa a cel puţin un observator (om sau peliculă înregistrată), iar când e vorba de un înţeles, a doi observatori.

18 decembrie 1983

Axa timpului nu are simetrie, şi asta o deosebeşte fundamental. Nu are sens ca pe săgeata timpului să aleg un punct ca centru de simetrie, fiindcă nici un alt punct nu are simetricul său faţă de punctul-centru de simetrie.

De aceea fiecare punct pe săgeata timpului e unic (adică unicitatea e asimetria).

Dar fiecare punct e unic şi dacă avem în vedere ordinea unică, adică *proteron–hysteron*[118].

Dar poate un punct temporal să fie unic şi fără relaţia *proteron–hysteron*? Sau are o dublă unicitate?

Direcţia nu e suficientă pentru unicitate. Dacă am o mişcare reversibilă, pot să stabilesc o simetrie. Dacă ceva se mişcă de la A la B trecând prin b, c, d, e, f şi pe urmă de la B la A trecând prin b', c', d', e', f', pot să stabilesc un centru de simetrie pe A–B, pe d', astfel încât b şi b' etc. să fie simetrice faţă de d'.

Dacă procesul e ireversibil, nu mai am simetrie.

16 ianuarie 1984

Psihanaliza nu transformă numai refularea (deci cele reprobabile) în fapt major, ci şi minorul în major. De exemplu, *Witz*[119]-ul, masochismul etc.

Este astfel o dublă răsturnare:

1. Valorile tradiţionale devin frâne şi, prin cenzură, sunt percepute ca negative, deci ca fiind reprobabile, iar cele considerate reprobabile din punct de vedere tradiţional devin valori, trebuie „eliberate" şi constituie esenţialul vieţii umane.

2. Cele mici devin majore în mod aproape consecvent: *Witz*-ul devine plin de semnificaţie majoră, visul *idem*, masochismul devine expresia majorului instinct al morţii, căcarea devine... etc.

17 ianuarie 1984

Riscul este crearea unei tensiuni antitetice (ori–ori) în convingerea nemărturisită că numai depăşirea antitezei duce la liniştea dorită, şi nu liniştea rutinieră fără antiteză.

E oare ascunsul (sexualitate, perversiune, droguri, spionaj) surogatul modern pentru rădăcini (tradiţie, familie, patrie)?

7 februarie 1984

Existenţa nu e o cunoaştere, nu e nici măcar un „dat primar“, fiindcă nu e o înţelegere.

19 februarie 1984

Frica de timp

1. Atemporalitatea universală: Dumnezeu;
2. Atemporalitatea restrânsă:
– logica;
– legile naturii;
– inconştientul.

20 februarie 1984

Existenţa (acum-ul) nu e nici ceva, nici un „acum“ care stă (prin care trece viitorul spre trecut). Existenţa e o mergere. Tot ce stă ori se mişcă o face pe fundalul unui *Sein*, al unei fiinţe care în ea însăşi este un mers. E greu de priceput întoarcerea asta a gândirii, dar e musai. Nu că orice pe lume şi toate se schimbă necontenit (heraclitean), ci că însuşi *Sein*-ul este, primordial, un mers, şi nu ceva. *Sein*-ul nu e temporar, ci timpul ia naştere tocmai fiindcă *Sein*-ul e un mers. Nimeni nu poate de fapt concepe altfel *Sein*-ul. „Acum“-ul, ca atare, nu e nici ceva, nici o suită de ceva-uri, ci e tocmai acel mers care e *Sein*-ul. Altfel, acum-ul nu există. El nu „se schimbă necontenit“, nu e „un punct de joncţiune al trecutului cu viitorul“, ci este taman mersul primordial care face posibil să fie (într-un anumit sens) ceva care e trecut şi viitor.

23 februarie 1984

Dubito[120]

Şi la Descartes accentul cade pe dubito, nu pe cogito[121]. Ceea ce obţine prin cogito ergo sum[122] nu e certitudinea, ci conştiinţa existenţei, deci ştiinţa existenţei. Descartes nu pleacă (metodologic) de la dubito, ci acesta e

elementul motor, cel ce determină zona în care se va păstra tot timpul meditaţia.

Amplitudinea lui *dubito* este exprimată în mod clar de Augustin, *De trinitate*, X, 10, cap. 14: „Vivere se tamen et meminisse et intellegere et velle et cogitare et scire et iudicare quis dubitet? Quandoquidem etiam si dubitat, vivit; si dubitat, unde dubitet meminit; si dubitat, dubitare se intellegit; si dubitat, certus esse vult; si dubitat, cogitat; si dubitat, scit se nescire; si dubitat, iudicat non se temere consentire oportere.“[123]

Pare că *dubito presupune* deci viaţa, memoria, voinţa, gândirea etc., dar în realitate (aici la Augustin) *dubito* determină *accesul* la ele. Cum? Că nu mai e vorba de viaţă, gândire etc. *simpliciter*, imediat, ci că – prin *dubito* – ştiu că trăiesc, vreau, gândesc etc. *Dubito* însuşi implică *certitudo* (*certus* = sigur, hotărât; iar *certare* = a combate, a lupta), de aceea ceea ce obţin prin *dubitatio* este *certitudo*, adică *hotărârea* că e aşa, deci *ştiinţa* că e aşa. După aceea, această ştiinţă despre sine s-a numit „con-ştiinţă“ (*Bewusstsein*). Ea implică (se întemeiază pe) hotărârea, lupta ca mijloc de hotărâre (decizia), în urma unei îndoieli (*bellum* → *duellum*[124]). Dar ce este *dubitatio*?

Dubitatio (rădăcina *du-* înseamnă „doi“) = în-doi-ală (germ. *Zwei-fel*) este starea în care am în faţă „două“, adică nu mai e simplu. Dar două care se combat, se exclud, nu neutrul numărului 2. Pot fi două judecăţi (contradictorii) ori două armate. *Acest doi* mă retrage şi mă opreşte din imediat, cu alte cuvinte mă suspendă în altă zonă, şi astfel se dovedeşte că funciarul „doi“ este „eu şi lumea“. Or, „eu şi lumea“, ca zonă de atârnare–decizie, cred că e baza ştiinţei şi epocii moderne.

22 martie 1984

Ce este repetarea şi ce noul?

Conservator şi revoluţionar.

– Amândouă pot produce plăcere, adică şi repetarea (ca repetare) e plăcută şi noul e izvor de plăcere.

– Ciudat ce intimă e repetarea în organic (de exemplu, ontogenia repetă filogenia).

– Freud: „Ein Trieb wäre also ein dem belebten Organischen innewohnender Drang zur Wiederherstellung eines früheren Zustandes, welchen... (es) unter dem Einflusse äußerer Störungskräfte aufgeben mußte...“[125] (*Jenseits des Lustprinzips*, Ges. Schr. VII, p. 226).

23 martie 1984

Toate întrebările şi răspunsurile filozofiei, ale ştiinţei şi în general ale cunoaşterii aparţin zonei lui „în ce fel?“. Ce sunt omul, eclipsa, atomul, relaţia etc. – întrebarea şi răspunsul se referă la în ce fel sunt (cum sunt). Generalizând, lumea este ce (şi cum) este, noi nu ştim acest „în ce fel?“ şi, când ştim (cunoaştem ori explicăm), atunci tot ce ştim este în ce fel este lumea sau partea din ea sub întrebare. Că despre ce întrebăm este o *ousia*, *idea*, *ein Ding* ori *eine Sachlage*[126] nu schimbă nimic, toate fiind cuprinse înăuntrul lui „în ce fel?“. Cea mai savantă explicaţie ştiinţifică (teorie), ca şi cea mai simplă judecată ţărănească rămân închise în zona „în ce fel?“.

Dar „în ce fel?“-ul cum poate fi întrebat? Fiindcă restul este o capcană. Suntem neştiutori, iar dacă ştim de abia ştim cum, în ce fel este, adică ne trezim închişi în „în ce fel?“. „În ce fel?“-ul implică varietate: de vreme ce mă întreb în ce fel (cum) e ceva, înseamnă:

1. că ar putea fi aşa sau aşa (măcar potenţial);

2. că, oricum, *este* de fapt numai în anumit fel (chiar dacă schimbător). Nu-mi pot nici măcar imagina lumea decât ca fiind în anumit fel, oricare o fi el.

Dar „în ce fel?“ implică doar o varietate înăuntrul lui sau şi una ce-l cuprinde? Adică, ce este dacă nu este „într-un fel“? De vreme ce înţeleg foarte generalul „în ce fel?“, înseamnă că-mi e determinat, deci îl deosebesc. Faţă de ce?

2 aprilie 1984

Orice început e, într-un fel, *originar* (izvor, creator de urmări), orice repetiţie e decădere şi re-acţionară, conservatoare, cicli-istă. Vezi dezvirginarea (dorinţa bărbatului de a fi primul măcar în ceva), revoluţia.

4 aprilie 1984

Filozofia e poate îndeletnicirea cu de toţi cunoscutele şi de nimeni ştiutele.

De gândit despre die *Einmaligkeit jedes Augenblicks*[127]. E în legătură cu ponderea prezentului în prezent (faţă de cea a incidenţei trecutului şi viitorului în prezent), dar problema lui *einmalig* e dincolo de asta, în sentimentul unicităţii absolute cronologic, dar de aici vine cronologia, şi nu invers.

9 aprilie 1984

Există unele analogii spaţio-temporale? De pildă, când cineva pleacă e trecutul? Când cineva vine e viitorul?

Dacă cineva pleacă, implicit rămân doar amintirile, deci nu e o analogie, iar când cineva vine încep să se întâmple întâmplări (venitul e un început, o schimbare), deci la fel.

Boethius, *De consolatione philosophiae*, lib. V:

„...nunc fluens facit tempus, nunc stans facit aeternitatem.[128]“

14 aprilie 1984

Oare nu e orice început o voinţă de putere şi orice permanent (orice repetiţie) o afirmare de putere? Respectiv, o nemulţumire, una, şi o complacere, cealaltă?

17 aprilie 1984

Întrebarea este: Este timpul o formă de curgere (transcendentală ori nu) în care se întâmplă, pe de o parte, sfârşiturile–începuturile, pe de altă parte, repetările ca un fel de conţinut al timpului–formă? Ori timpul însuşi este originar început–sfârşitul şi repetarea?

Dar atât începutul, cât şi sfârşitul presupun (implică) trecutul şi viitorul. Se sfârşeşte ceva ce a fost şi nu mai este şi începe ceea ce n-a fost şi încă nu este. Dar ambele marchează cumva „evenimentul“ în prezent. Sfârşitul, ca

„întâmplare“, este sfârşitul unui trecut, iar începutul este începutul unui viitor.

Dar dacă e invers? Dacă orice se întâmplă în prezent (şi ce altceva să zicem că e prezentul?) este un sfârşit şi un început? Dacă prezentul însuşi e sfârşit–început?

Sfârşitul e un „accident“. Dar începutul ce e?

17 mai 1984

Care e, temeinic gândit, deosebirea între aşa-zisele „urme“ lăsate de senzaţii în memoria noastră şi vestigiile sau urmele trecutului în lumea fizicii?

18 mai 1984

Ce implicaţii are faptul că vorbirea se face, există, numai în prezent?

1 iunie 1984

Cu ce începe filozofia: cu ce e începutul? Cu ce e la îndemână? Sau cu ce e mai important?

Primele două au fost date, al treilea, doar Socrate.

11 iunie 1984

Mişcarea repetitivă prin excelenţă este cea circulară. Ea reprezintă timpul şi totodată îl anulează. Îl reprezintă, fiindcă prin ea măsurăm timpul (îl ordonăm) şi îl anulează *qua* curgere liniară, in-formă, transformându-l (indirect, prin numărarea perioadelor) în cronologie.

Perioadele nu constituie, ci *reprezintă* timpul. Ca perioade, ele sunt chiar contrare cronometriei, fiind repetitive. Numai numărarea lor stabileşte cronometria (şi subîmpărţirea). Numărarea perioadelor nu este convenţională dacă periodicitatea este fenomenală (zi = circuit solar), pe când subîmpărţirea poate fi, şi de obicei şi este, convenţională (matematic).

Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, A 144, B 183: „Die Zeit verläuft sich nicht, sondern in ihr verläuft sich das Dasein des Wandelbaren...“[129]

1 octombrie 1984

Istoria nu e neapărat necesară, ci este produsul unic al unei anumite culturi, respectiv al unei anumite metafizici.

3 octombrie 1984

Infinitatea spaţiului se deosebeşte de cea a timpului; prima coexistă cu noi, ne priveşte, a doua de fapt nu ne interesează.

5 octombrie 1984

Planul şi plănuirea pot fi organizarea unei acţiuni viitoare, dar şi amânarea unei acţiuni necesare, veleitarism.

15 octombrie 1984

Toată viaţa „normală“ se întemeiază pe o *credinţă* că lucrurile sunt aşa cum sunt (ceea ce grecii numeau *pistis*). Dar ce „garanţie“ se ascunde în spatele acestei credinţe? Dacă iei seama, nu e normal acest „normal“.

16 octombrie 1984

Gândirea abstractă, şi în general viaţa spirituală, nu au limbajul lor propriu, ci unul senzorial-real figurat, transfigurat, metaforizat. Nu e semnificativ? Nu e în esenţa spiritului să *aibă* în domeniul esenţial al spiritului, în limbaj, aportul său propriu?

Gândirea abstractă se exprimă analogic, uitând însă analogia.

Orice se întâmplă este nou în „acum“-itatea lui, dar în ce se întâmplă, dacă e repetat la fel ca alte întâmplări precedente, poate fi vechi, deci noul este congruenţa „acum“-ităţii (prin definiţie, totdeauna nouă) cu ne-vechiul (pe care normal îl aşteptăm) şi cu ceva propriu-zis nou, care dă „acum“-ităţii un plus de prezent.

Vechiul (repetarea) trezeşte conştiinţa „acum“-ităţii ca atare, deci a temporalităţii noastre, de unde căscarea („prăpastia“) plictisului, a vidului, a neputinţei noastre de a ne trăi temporalitatea ca atare.

17 octombrie 1984

Faptul fundamental că timpul *trece* înseamnă:

1. acum-ul se schimbă (în „conţinut“, dar şi „cronologic“);

2. că această schimbare e „de la sine“, ca o forţă;

3. că e necesară şi ineluctabilă, pentru noi („veşnică trecere“) şi că nu putem concepe altfel lumea;

4. această necesitate „inexorabilă“ stă la temelia „vieţii“ noastre; într-un fel, viaţa e realitatea timpului (timpul = o *extensio animi*[130] – Augustin), adică timpul devenit, în afară de ce-o fi el, o realitate ca multe altele;

5. dar viaţa noastră are un început şi un sfârşit (anterior–posterior, Aristotel), ceea ce *ermöglicht*[131] în general începerea şi sfârşirea, adică mişcarea. Adică viaţa e între un început şi un sfârşit, prin definiţie;

6. conştiinţa timpului limitat (viaţa) ca întrupare a Timpului este scandalul nostru;

7. nu suntem conştienţi că suntem ceea ce am devenit şi devenirea noastră. Adică nu există o *reflexie* a existenţei (temporalităţii) noastre în *Sein*-ul nostru. Deci nu ştim ce suntem devenind.

31 octombrie 1984

Problemele filozofiei sunt asupra însoţitoarelor: existenţă, timp, spaţiu. Existenţa însoţeşte, să zicem, esenţa, timpul însoţeşte cele ce se întâmplă (mişcarea, de exemplu) etc. Sunt însoţitoare fiindcă sunt originare: ele fac posibile restul. Tocmai de asta, poate, sunt ascunse (latente) şi de la sine înţelese.

2 noiembrie 1984

De unde vine că odată cu ştiinţa modernă a încetat şi morala? Descartes o pune în paranteze ca provizorie.

4 noiembrie 1984

Timp şi numere (întregi)

Numerele (întregi) provin din numărare. Ele corespund unui ritm, unei repetări ritmate (de exemplu, între 7 şi 8 este acelaşi „interval“ ca între 98 şi 99). Acest ritm este al bătăilor inimii, ritmul vieţii. Unu-doi-trei-patru etc.

corespunde lui tac-tac-tac-tac al inimii. Ele sunt, ca şi viaţa, crescătoare, adică au un sens, ca şi timpul. Numărarea este, originar, cronologie. Aristotel avea dreptate când spunea că timpul este număr ca numărare, nu ca numărător.

De aceea e greu să stabileşti originea (nr. 1 al timpului), dar e uşor să stabileşti durata, să o măsori, fiindcă numeri.

E drept că totdeauna s-a crezut că numărarea se face (s-a născut) numărând obiecte de acelaşi fel. E o explicaţie şi exterioară şi ulterioară, fiindcă pentru această operaţie trebuia să ai deja succesiunea crescătoare a numerelor.

Însăşi succesiunea (care stă la baza numerelor) este o noţiune temporală.

Să aibă oare *veritas*[132] ca *adaequatio*[133] o origine socială?

Ca să afirm o *adaequatio intellectus et rei*[134] trebuie să fiu în afara ambelor şi să le văd (figurat) pe ambele. Asta n-o poate face decât un om, şi anume un *alt* om, care con-stată *adaequatio*. Constatarea unui *alter*[135] confirmă spusa, şi atunci locul adevărului ca *adaequatio* e în altul, deci e social.

9 noiembrie 1984

Defectele proprii înseamnă nemulţumiri cu tine, însuşirile, satisfacţii.

Carnetul al patrulea (1984–1989)

11 noiembrie 1984

Specializarea este o rupere a conştiinţei („personalităţii“) ca sistem de cunoaştere personificat şi o rupere a timpului propriu (a „devenirii“ proprii).

Specialistul este sistemic numai în specialitatea sa, încolo este „liber“. Timpul se împarte şi el în „liber“ şi „ocupat“. Formarea personalităţii ca răspundere totală nu mai e cu putinţă. Răspunderea individuală piere, fiindcă în ocupaţie răspunzător e sistemul specialităţii, iar în timpul liber te „destinzi“, deci nu răspunzi, nu eşti „angajat“.

Cu alte cuvinte, timpul nu se suprapune cu devenirea ta. Pot avea o evoluţie (un „progres“) al stadiului specialităţii, „die ich nur miterlebe“[136], dar unde sunt doar un pion, iar timpul liber este irelevant pentru devenirea mea, ca atare este fluctuant (capricios, medic sau *hobby*-ist). *Eu* ca devenire nu mai sunt nimic. *Eu*-ul nu devine, ci îmbătrâneşte.

13 noiembrie 1984

Temeiul evoluţiei proaste a spiritualităţii moderne are în componenta sa şi factorul apropiere–depărtare dintre oameni. Apropierea (fizică) în aglomeraţia orăşenească creează o „lume umană“, în care mediul omului e tot o creaţie umană şi totodată ipostaziază „problema socială“. Omul trăieşte în lumea lui: case, trotuare, maşini, ustensile, iar natura e trecută pe planul al doilea (undeva „afară“) sau devine rezervaţie (parcuri, grădini) şi, astfel, omul se închide cu sine, fiind tot el şi fiinţa, şi mediul. Dar nu e omul, ci oamenii, societatea. Problemele prioritare devin cele sociale şi interumane. Problema socială este interumană, iar problemele societăţilor sunt „politice“ în înţelesul modern.

Societatea împrăştiată (ţăranii) continuă să trăiască (acolo unde mai sunt) într-o lume a naturii şi fără probleme „sociale“ (dar cu veşnica problemă a exploatării).

21 noiembrie 1984

Oare nu cumva metoda „ordinii“ la Descartes este trecerea în timp a geometriei, concepută ca „ordine“ = relaţie? Adică matematizarea timpului în cunoaştere.

11 decembrie 1984

Explicaţiile sunt mutări de probleme: Leibniz, în *Principes de la nature et de la grâce fondés en raison*, spune despre acest principiu: „On n’en est pas plus avancé, quand on irait aussi loin que l’on voudrait; car il reste toujours la même question.“[137] Definiţia şi, în general, explicaţia trec problema de la un termen la altul şi sunt până la urmă ori *obscurum per obscurum*[138] (când ajung la „evidenţă“), ori tautologice.

Poate fiindcă sunt ex-plicative.

5 ianuarie 1985

Nu e oare curios că tocmai repetiţia, periodicul, ciclicul zămislesc „timpul“? Când de fapt ar trebui să ne închidă (ceea ce în multe societăţi s-a şi întâmplat) într-o lume a repetării, care participă şi la „acelaşi“, şi la „altul“, dar fără pro-gres?

Cadranul ceasului indică repetarea (sunt doar 12 cifre), ritmurile inimii se repetă, orbitele stelare descriu acelaşi drum, deci şi anotimpurile se repetă etc. Cum se naşte „timpul nerepetabil“, cronologicul? Dar ce înseamnă „repetare“, ce înseamnă „iar“?

Repetarea participă, şi ea, atât la „acelaşi“, cât şi la „altul“. Când spun: „E iarăşi ziuă“, înţeleg că e tot ziuă, ca şi ieri, dar e altă zi, nu cea de ieri. Acelaşi fapt, dar nu acelaşi timp, am zice, dar tocmai asta e de lămurit: ce e „timp“?

Însăşi „repetarea“ implică deci altceva. La lucruri identific că e acelaşi lucru (uşa, de exemplu) ca şi ieri. În cazul unui fapt, lucrurile se complică, fiindcă, identificându-l, îl identific totodată ca „a doua oară“, când se repetă, că de asta spun că se repetă.

Dar nu orice fapt repetat e periodic şi repetiţia nu e propriu-zis o mişcare: când spun „iar a născut“, e un fapt, se repetă, dar nu e periodic. (Sau „iar a făcut o boacănă“.)

Repetarea nu e o mişcare de translaţie, rectilinie. În general, nu o prind ca mişcare. Abia când cunosc cauzele (orbita planetară), îmi dau seama că anotimpurile sunt pricinuite de o mişcare.

Dar bătăile inimii? Şi în general: ce se repetă? „Lucrurile“ (copacul, lupul) nu se repetă, ele există ca persistente (piramidele, de pildă). Aş înclina să spun că doar faptele, acţiunile se repetă, dar ce e şi ce nu e o acţiune? Numai ce e în mişcare? Nu. Dar şi o structură se poate repeta. Căci nu mişcarea, ci situaţia se repetă. Când spun: „Iar stai la soare!“, constat o stare, dar mă refer la repetarea unei fapte. De unde ştiu că e o repetare? Fiindcă am reţinut (îmi amintesc) că aceeaşi situaţie a mai fost, dar altă dată, înainte. Şi că între timp s-au mai întâmplat felurite, fiindcă, dacă ceva persistă, nu am repetare, deşi timpul (momentul) e altul şi situaţia e aceeaşi.

Dar nu întreruperea e caracteristică, ci sporadicitatea. Nu spun că piramidele se repetă, chiar dacă le revăd după *n* ani. Dar cum deosebesc atunci ce persistă şi ce se repetă?

Să luăm un alt exemplu: când povestesc acelaşi lucru, mi se spune că mă repet.

8 ianuarie 1985

Tehnica implică scopul şi se întemeiază pe el (cauză finală), folosind cauza. Edison a inventat becul electric *ca să* dea o sursă de lumină, iar Snellius a descoperit legile refracţiei luminii ca lumina să ajungă la un punct în mediu diferit. Asta a spus-o, în acelaşi context, Leibniz în *Discours, § 22*.

14 ianuarie 1985

Evidenţa

1. Evidenţa nu este în realităţi, ci în noi.
2. Evidenţa nu e o cunoaştere, ci un caracter al cunoaşterii.
3. Din punctul 2: evidenţa nu ne face să cunoaştem nimic în plus (despre realitate), ea nu este o cunoştinţă, ci un caracter, o apreciere a unei cunoştinţe şi, ca atare, exterioară şi eterogenă cunoştinţei.
4. Nu există evidenţă apodictică (cum spune Husserl), fiindcă evidenţa o înţelegem doar ca: „nu pot gândi altfel“.
5. Evidenţa este principiul secundului exclus.
6. Logic, evidenţa lui *cogito ergo sum* nu înseamnă decât: „nu pot gândi altfel decât dacă gândesc, apoi şi sunt“.

Diairesis[139] *şi măsură*

Cum stabilim o scară de măsurat? De exemplu, lungimea: luăm, mai mult sau mai puţin arbitrar, o lungime convenţională, pe care o împărţim în două, pe asta iar în două etc., până ajungem la unitatea de mărime dorită (se poate merge teoretic şi mai departe). La fel la diairesis. Dar la măsură e vorba de cantitate, aici de calitate. Numai că nu suntem în clar cu aceste categorii. Apoi, ceea ce interesează e procedeul, care e la fel în ambele, şi asta-mi

pare curios. Desigur, istoric vorbind, măsurarea s-o fi făcut întâi prin „de câte ori se cuprinde x în y“, de pildă pasul, cotul etc. Dar scara, ca şi diairesis sunt mai precise, sunt la acelaşi stadiu (legic) de evoluţie.

Fireşte, se poate susţine că diviziunile proprii acestei *diairesis* sunt şi ele cantitative (terminate la speţă sau la unul), precum şi că diviziunile cantitative sunt şi calitative, dar astea sunt idei.

Întrebarea este: ce stăpânire logică ne dă dez-articularea prin diviziuni şi împărţirea în două cantităţi egale?

15 ianuarie 1985

Pentru o cronologie sunt necesare:
1. O periodicitate;
2. Numărarea;
3. Memoria;
4. Înşirarea;
5. Sensul (săgeata).
(Punctul 3 determină atât pe 2, cât şi pe 4.)

Nu: punctul 1 e succesiunea, iar punctul 2 de abia e periodicitatea, ca unul din ritmuri.

Nu: punctul 1 este trecerea, care vine înaintea succesiunii, de vreme ce aceasta e împărţirea (divizarea) trecerii.

Deci:
1. Trecerea;
2. Succesiunea;
3. Periodicitatea;
4. Numărarea etc.

16 ianuarie 1985

Uitarea senilă

Uitarea la bătrâneţe e mai rar neantul amintirii, cât slăbirea puterii de selecţie. Amintirea există, dar nu poţi s-o prinzi, ca pe un post de radio la un aparat cu selecţie proastă. Dovadă că uneori „simţi“ ce cauţi în memorie, „îţi stă pe limbă“ sau ţi-l aminteşti doar parţial (despre un nume că începe

cu „B“), dar nu-l prinzi cum trebuie. Dovadă că alteori îţi revine uşor, ba chiar se prezintă singur.

Ştiinţa modernă e dogmatică întrucât nu ţine seama de faptul că ea e parte dintr-un ansamblu, că, la rândul ei, ea este un fenomen. Face parte dintr-un ansamblu uman (raţiunea este doar una dintre facultăţile omului) şi dintr-unul lumesc. Absolutizarea ştiinţei, de-sine-starea ei (înţelegând printr-asta că se consideră extramundană) o fac lipsită de înţelepciune, împiedicând-o adică să se întrebe la fiece pas (progres) ce consecinţe atrage. Orice progres ştiinţific modifică omul şi lumea. Orbirea ştiinţei în această privinţă merge până la absurd: cercetările atomice au dus la bomba atomică, progresul ştiinţei şi tehnicii a dus la poluarea ecologică etc. Toate acestea sunt tratate ori derizoriu, ori idealist, ori prin paliative.

Azi „progresul“ ne pune în faţa mecanizării (tehnicizării) gândirii în cibernetică şi a dirijării potenţialului uman în industria biogenetică. Nici un savant nu are elementara înţelepciune de a se întreba ce modificări aduce sau ce consecinţe poate avea. Ştiinţa e „sistemică“ azi, dar nu pentru ea însăşi.

30 ianuarie 1985

Progresul („ştiinţific“) este ireversibil. Deja asta ar fi trebuit să ne dea de gândit.

Pe lângă asta, este unidimensional: mai şi mai; adică nu vede alăturatul, implicaţiile, consecinţele; nici chiar când duce la armele nucleare, la distrugerea totală.

Apoi e, prin esenţa lui, antropocratic, ceea ce iarăşi, lent, ne închide în noi.

Pe urmă, implică, e legat de consum. Antropocraţia şi consumul merg laolaltă. Consumul contrazice însă progresul, fiindcă are o bază finită. Consumul, şi el distruge, înainte de toate. Dar consumul progresului antropocrat creează şi o relaţie hegeliană între om şi natură, de *Herrschaft und Knechtschaft*[140], în care natura, învinsă şi cu moarte suspendată, ajunge din slujnică stăpână a *Herr*[141]-ului, om al progresului, care-şi

pierde ce avea când făcea totul singur şi nu progresase, devenind acum slujitor, sclav al propriului progres şi consum.

Progresul este *Wille zur Macht*[142] *(savoir c'est pouvoir*[143]), dar este puterea slabă, puterea dependentă. – Progresul „dezvoltat" la contactul cu „nedezvoltaţii" îşi dezvăluie caracterul de „putere", devine putere, sprijină puterea şi numai puterea. Este dictatură.

31 ianuarie 1985

Marx în politică, Freud în psihologie, Einstein în fizică, Wittgenstein în „filozofie", Kafka în literatură şi Durkheim în sociologie au creat cele mai puternice curente în cultura ultimului veac.

Toţi au următoarele caracteristici:

– sunt contra „raţiunii";
– sunt „ştiinţifici";
– sunt greşiţi;
– sunt evrei.

Credinţa în raţiune implică o credinţă în raţionalitatea lumii, care implică la rându-i credinţa în dominarea celui raţional (antropocraţia), care e încununarea creaturilor, şi asta implică consumul.

E curios că ideea omului ca încununare a creaturilor a luat sens universal în neştiinţificul creştinătăţii. Dar cât în ştiinţă, până astăzi, nu e decât creştin-anticreştin, începând cu ştiinţa ca progres?

– Raţiune–raţionalitatea lumii e relaţia zugrăvită în *Phänomenologie des Geistes*[144]. Dar aceasta e concepută ca istoria naivităţii, fiindcă dialectica e lansarea naivă pe o singură direcţie, ceea ce face să păţească fie reversul, fie multilateralul, care puteau fi văzute de la început. Dar orice gând, în agresivitatea lui, nu implică oare unidimensionalul, naivitatea?

Deci (raţiunea fiind gând), nu este orice raţionalism o păţanie fiindcă implică dialectica?

1 februarie 1985

Sunt cărţi bâzâie-muşte, cărţi hei-rup!, cărţi-picior-în-cur, cărţi-şoc, cărţi-amintiri, dar nu mai sunt cărţi care să răsucească lumea.

2 februarie 1985

Ceasornicul e produsul supunerii şi nevoii unei ordini temporale (a unui „program“), care, la rându-i, vine din nevoia imperativă spirituală de a face ceva. De exemplu, călugării care în mănăstiri însemnau pe lumânări orele de rugăciune. Şi azi ne uităm la ceas când avem de făcut ceva sau fiindcă n-avem nimic de făcut, dar totdeauna în legătură cu „a face“. Programarea ne-a intrat în sânge. Kant, prin viaţa lui, e cel mai bun exemplu.

4 martie 1985

Tot ce nu e gândire despre „de ce realitate?“ e capcană.

6 martie 1985

Prezentul e de înţeles în două feluri:

1. fie ca un continuu prezent, în afară de care nu e nimic real;

2. fie ca o suită de clipe, şi atunci e doar un punct, cu o îndoielnică existenţă, iar timpul e discontinuu.

Poate ar fi şi acest al treilea înţeles: timpul ca un *continuum*, ca o dimensiune.

Toate le gândim, când aşa, când aşa, şi procedând aşa nu ne nedumireşte.

23 martie 1985

Este în orice analiză sau căutare a cauzelor un mers înapoi, un nefiresc. (Vezi teoria mea a dublului drum la Aristotel, *Metafizica*, A.) Nu merg cu timpul, ca în experienţă (în care se învaţă din mers), ci înapoi, ca apoi să revin pe drumul normal. Leibniz spune că sufletul trece de la un gând la altul „wie wenn sie von den Prämissen zum Schlusssatz übergeht“[145] („Răspuns lui Bayle“, ed. Buchenau II, 394), dar în fapt întâi caut premisele şi apoi conchid, fiindcă silogismul e o demonstraţie.

De aceea, simţi că rezultatul oricărei analize ori explicaţii cauzale îţi *înlocuieşte* ceva ce ştiai cu o altă lume, de dedesubt, că trebuie să *racordezi*.

11 aprilie 1985

În orice limbă sunt mai multe niveluri:

1. *material*: ce spun (domeniul ştiinţelor, al ontologiei şi al semanticii);

2. *formal*: cum spun (domeniul logicii formale şi al sintaxei, al particulelor);

3. *interuman* (domeniu care, în parte, e al retoricii, în cea mai mare parte neexplorat – nu corespunde decât logicii pragmatice, de exemplu a lui Rich Montagne);

4. *poetic* (nesistematic cercetat).

19 aprilie 1985

Deosebirea dintre diletant (amator) şi profesionist este că primul se caută pe sine, al doilea caută altceva (alt-ceva).

20 aprilie 1985

Orice „treabă“ produce alternanţa temporală „ocupat–liber“
sau
Orice „treabă“ zămisleşte legănarea „îndeletnicire–slobod“.

Nici una nu spune întocmai ce gândesc, dar ambele sunt urâte. Ce să-i faci!

25 mai 1985

Începi să fii de-adevăratelea când accepţi că *tot* ce faci te reprezintă.

Dar felul de a fi al omului e alcătuit în bună parte din ceea ce crede despre sine şi nu e adevărat şi din ceea ce nu crede şi e adevărat.

27 mai 1985

În triburile primitive există un singur şef şi nici o opoziţie. În Anglia există regalitate, guvern şi guvernul opoziţiei (cabinet).

De când există autoritatea opozitată ca formă de organizare? De când nu se mai „crede“ în şefi, ci în aşa-zisa raţiune.

28 mai 1985

Social, intelectualul se deosebeşte de ceilalţi, şi astfel se caracterizează, prin vorbe. Nu prin aspectul lui fizic, nu prin corpul său, care de obicei e jalnic, nu prin portul, prin veşmântul său, care-s de obicei insipide ca limba lingviştilor, ori de un îndoielnic gust, nu prin caracterul său, care de obicei nu există, ci prin cum vorbeşte. Mânuieşte cuvintele cum meşteşugarul mânuieşte uneltele.

N-are nici nobleţea trupului, nici pe cea a ţinutei şi a portului, nici pe cea a curajului; e chintesenţa urâţeniilor omeneşti.

15 iunie 1985

E curios că efemerul, ca imediat al impresioniştilor în pictură, se concentrează în lumină: lumina ca veşnic schimbătoare, ca *timp*, şi totodată ca potenţator al momentului, al lui „acum“.

3 iulie 1985

A gândi propriu-zis = maturitate;
A gândi prin altul = infantilism (complexul copil–părinte).

Sigur că este (de la Renaştere încoace) o mişcare generală spre oraşe, dar întrebarea e de ce? „Oamenii laolaltă“ determină o cu totul altă *Weltproblematik*[146] decât „omul şi natura“.

Cauza strângerii oamenilor nu e condiţionată doar economic, ci zace într-un strat mai adânc. De exemplu, opoziţia oraş–rural este de stăpân–sclav, de subiect–obiect, pe când cea de om–natură este integraţionistă.

20 iulie 1985

Suntem *mono*teişti, *mono*gami, *mon*arhişti, avem o terminologie univocă şi lăudăm cele „unice“.

Dar suntem politeişti (Sf. Treime, Satana), adulterini, avem (englezii) *o* regină de protocol şi o conducere colectivă, ne certăm care dintre sensuri e cel unic etc.

2 august 1985

– Interpretarea e un meci fără arbitru;
– Bisturiul şi dalta prezente deopotrivă la orice interpretare.

4 august 1985

Pădurea, un oraş al copacilor?

Deosebirile de sex numai în faţă, nu şi din spate; reminiscenţe „tetrapedice“.

5 august 1985

Mitul filozofului e raportul David–Goliat, în care totdeauna Goliat învinge.

Până la ce nivel individuăm?
Insectele sunt pentru noi „generalul“: o insectă X, în speţa ei, nu individualizată. Iepurii la fel, pe câmp. Dar la câini cam individuăm, şi la oameni sigur. Mulţi însă nu individuează propriu-zis femeile: sunt doar femei cu anumite caracteristici. – De aici se vede că *hic et nunc* nu e o individuare, ci, cel mai des, o reperare doar, înăuntrul speciei. (vezi Aristotel, *Fizica*, VII, 3, 247 b 6, şi Platon, *Philebos*, 16 c).

21 septembrie 1985

Opera de artă este: memorie, creaţie, comunicare. Sau: memorie + creaţie + comunicare. Înainte de toate (întâi) este memorie, apoi este creaţie (memorie exteriorizată şi *verharrend*[147], ca maşina de calculat), apoi este comunicare. Faptul că ea este „exterioară“ ca *rămânere*, deci memorie, nu a fost încă gândit, deşi automatele de azi ne-ar obliga s-o facem.
La acestea se adaugă ipostazierea, care e de asemenea negândită, dar are un rost aparte.

27 septembrie 1985

Eseul e faţă de tratat ceea ce e melodrama faţă de... tragedie (nu dramă).

Cultura rurală (aşa-zisul folclor) e perenă, cea orăşenească e evolutivă.

10 octombrie 1985

Corpurile ca atare (substantivele ce desemnează corpuri) sunt vizuale. Mirosul, gustul, auzul se exprimă (aproape) numai prin adjective: acum, tare, ascuţit. Doar văzul îmi dă corpuri: un copac, o casă, un dihor sunt obiecte ale *vederii*. Doar calităţile lor ne sunt date prin alte simţuri.

17 noiembrie 1985

Două vederi se cumpănesc în viaţa unui filozof:

– una că importante sunt traiul zilnic, preajma până după colţ şi simţirea mea; restul sunt năluciri;

– alta că lumea cea mare şi rostul ei sunt importante, iar restul e deşertăciune, amăgire.

Dincolo de „opinia“ ce o reprezintă, ele sunt „stări“ omeneşti, de când e filozofia filozofie. Socrate e tipul celui ce „pronează“ a doua opinie ca „stare“ a sa, iar Kant e tipul celui ce trăieşte ca şi când prima opinie ar fi „viaţa“ lui.

18 noiembrie 1985

Memoria (timpul) cuprinde şi spaţiul, dar spaţiul nu cuprinde timpul. Când îmi amintesc ceva (o privelişte de la munte), îmi amintesc şi spaţiul ca atare, dar spaţiul *ca atunci*. Dar spaţiul n-are componentă temporală (vestigiile nu sunt spaţiu), e static, e prin firea lui imuabil. Poate obârşia nemişcării este spaţiul, spaţiul în care ceva se mişcă, iar întâia deosebire e cea dintre mine, care, trăind, sunt „mişcare“, şi spaţiul care, ca atare, stă.

Absolutizarea spaţiului vine din ideea nemişcării.

Spaţiul nu „rămâne“, nu „persistă“ de-a lungul timpului, ci stă fiindcă stă, e în afara timpului, e singurul în afara timpului, fiind singurul altceva decât timpul. Altceva-ul lui e tocmai că *stă*.

18 noiembrie 1985

Absurdul e zona neîntrebării. „Das Sinnlose ist das Unfragbare.“[148]

Întrebarea presupune sensul.

25 noiembrie 1985

Pentru mişcare am nevoie de:
1. un spaţiu în care se determină locuri sau un raport faţă de alte corpuri;
2. un prezent în care – şi numai în care – se mişcă mobilul;
3. un mobil;
4. un trecut (o memorie) care reţine poziţiile anterioare ale mobilului;
5. o conştiinţă care sintetizează (înmănunchează) toate acestea.

26 noiembrie 1985

Avuţia îţi aduce tot ce poate fi echivalat în bani; din păcate, asta exclude tot ce nu poate fi echivalat în bani.

3 decembrie 1985

În memorie se întâlnesc spaţiul şi timpul.

6 decembrie 1985

Oricum, vorbirea e totdeauna eveniment, scrisul e totdeauna document.

Până la maturitatea deplină, cunoştinţele se „acumulează“, după aceea se „rânduiesc“, ceea ce e un fapt, nu o problemă de sistematizare.

9 decembrie 1985

Timpul reglat ceas cu ceas, ca-n mănăstiri, pentru alungarea răului, şi viaţa fără timp, voit fără ceas, aşa-zis liberă; cele două extreme.

Între ele şi întru adevăr, vremea ţărănească, în care timpul bate încă de la aştri. În care se face ziuă, se lasă seara şi se apropie amiaza. Faţă de care şi *la durée*[149] bergsoniană e tot o abstracţie, ca şi timpul fizicii.

10 decembrie 1985

Ţinutul spusului izbutit e imediatul, iar modul lui e aplicarea. De îndată ce încerci s-aduni, te depărtezi de cuvinte şi spusul devine greoi, nepotrivit, simţi un divorţ, o despărţire, în care oricum ceea ce spui e un *pis-aller*[150] sau devine solemn.

18 decembrie 1985

Deosebirea dintre cum te vezi şi cum te văd alţii e că tu nu te judeci niciodată definitiv, pe când ei te judecă de fiecare dată definitiv.

20 decembrie 1985

Calculul ca metodă de a gândi minimal. Matematica = ştiinţa gândirii mărginite (în sensul de automărginite).

Cu cât calculul e mai bine pus la punct, cu atât se gândeşte mai puţin. Dar calculul sfârşeşte şi el în sistem, dar nu în sistem propriu-zis, ci în *syndesmos*[151].

Din pricina mărginirii, matematica şi în general „ştiinţa“ constituie o proastă contabilitate: ştim ce câştigăm, dar nu vrem să ştim ce pierdem. De unde bomba atomică, distrugerea mediului înconjurător şi sărăcia umană a specialistului în „ştiinţă“.

24 decembrie 1985

Nimeni nu scrie (publică) nejudecat şi nepedepsit.

Amorul pentru ideile proprii.

29 decembrie 1985

Revoluţia înseamnă ceva nou, schimbarea înseamnă ceva altfel. Francezii sunt pentru revoluţie, dar nu sunt pentru schimbare, fiind conservatori.

30 decembrie 1985

Ce fel de nimic e o maşină *kaputt*[152]?

Nu sunt genii în exegeză şi în critică; textul mărgineşte.

15 ianuarie 1986

O teorie a poeziei trebuie să cuprindă analiza ariei *pre*scrise a cuvintelor.

3 februarie 1985

Necontradicţia e o cucerire a raţiunii, nu un dat; o dovedesc magia şi metamorfozele. Dar tocmai asta aruncă o lumină asupra naturii raţiunii, fiindcă, de pildă, metamorfozele au dus la perenitatea schimbării sau o implicau. Aşadar la... Timp (naşterea şi moartea fiind doar cele mai însemnate schimbări în viaţa perenă a sufletului). Şi magia arată putinţa de a desprinde, de a muta proprietăţi, de a le transmite altcuiva, ba chiar contagiunea lor.

4 februarie 1985

Opoziţia dintre tot = filozofie şi mărginit = ştiinţă e mult mai veche decât credeam, este ceea ce a făcut cu putinţă ştiinţa. Nu de la împărţirea unui total ontic a purces ştiinţa, ci de la probleme concrete de rezolvat. Ştiinţa s-a născut şi s-a dezvoltat din *probleme* (concrete) care *trebuiau* soluţionate şi nu era defel în concurenţă cu filozofia, care s-o fi dezvoltat din mit.

De aceea, *punctul de vedere* este ceea ce şi azi deosebeşte filozofia de ştiinţă.

S-ar putea scrie – şi ce plină de învăţăminte ar fi! – o carte despre paralelismul în cultură de-a lungul veacurilor şi ţinuturilor, al concretului (matematică, fizică, astronomie, economie) cu totalul (filozofie, literatură, artă). De exemplu, palingeneza pitagoreică a determinat şi prăpastia suflet–corp, dar şi stadiul exact al ordinii temporale.

Trivium şi *quadrivium*[153], liceul real şi liceul modern. *Die Zuspitzung*[154] este ştiinţa modernă şi Marx.

Rolul astronomiei în istoria culturii: asiro-chaldeenii, grecii, Copernic – Galileu şi, azi, cucerirea cosmosului.

6 februarie 1986

Unii îi folosesc pe marii filozofi ca pe troleibuzul 87, ca să-i ducă până la Bellu, alţii ca pe o rampă de lansare, fiind doar sateliţi, alţii îi toacă mărunt-mărunt (*ana-lyein*), iar în sfârşit, alţii îi cară, gemând greu şi neluaţi în seamă, de la o generaţie la alta.

8 februarie 1986

Fiecare om exercită asupra celorlalţi *puterea* de a fi ceea ce este: răii răul, bunii bunul, echilibraţii echilibrul, nervoşii nervii.

3 martie 1986

Sunt două feluri de a apărea:
– „aşa cum este“ ceva, de exemplu figura, silueta;
– „aşa cum se vădeşte“, de exemplu zgârcit, crud, iute, mlădios.

A doua cere acţiune, deci timp. Nu se simte direct, static, ci numai în acţiune, adică iese la iveală. De unde vorba că-ţi trebuie timp ca să cunoşti un om. Aceste caracteristici sunt concepute ca latente (ca *dynamis*[155]), deci ascunse cumva.

Ceea ce înseamnă că „natura“ unui om, ba a oricărui lucru de pe lume, implică timp, cel puţin ca să fie cunoscută.

14 martie 1986

Model şi tradiţie

Dacă nu îi facem în final faţă, toată viaţa trăim cu un model. Primul model e tatăl şi, conform lui, celelalte: profesorul, idolul etc. În adolescenţă e „eroul“ (idolul), în tinereţe „maestrul“, restul vieţii plutim în acest vis care e imitaţia şi căutăm să respingem realitatea, să o refuzăm. Chiar când citim o carte măiastră, germinează-n noi gândul: „şi eu ca el“. Te imaginezi ca autorul.

Dar a te modela după altul înseamnă a te modela după ceva ce a fost; modelul e în trecut, e cel puţin cu o generaţie (tatăl) anterior. Printr-asta, a vrea să fii ca modelul, a te imagina ca modelul, este a repeta, a continua – deci tradiţie.

Curios că şi revoluţionarii cad în model, în necesitatea tradiţiei: „părinţii“ revoluţiei etc. Printre primele griji ale revoluţionarilor francezi a fost aceea a unui nou calendar, adică înfiinţarea unei noi tradiţii.

Înseşi ideile, conceptele sunt un „model“. Ele sunt aşa cum ar trebui să fie „lucrurile“. Aşa au fost la Platon (care a avut grijă să dea un statut şi icoanei lor), aşa sunt la logicienii moderni.

23 noiembrie 1986

Orice carte devine plictisitoare când ai intrat în miezul ei.

24 noiembrie 1986

Fiecare are un aproape şi un departe:

Neputinciosul (un om paralizat, de exemplu) are numai gândurile lui aproape, tot restul, chiar mişcarea mâinii, e departe, e în afara a ce poate el.

Bătrânul neputincios are al său aproape: de pildă, patul sau noptiera cu lucrurile la îndemână.

Bătrânii care trăiesc în blocuri au aproapele în apartamentul lor şi în vecinii de bloc, iar ce e în afara blocului e departele, nu e lumea lor.

Sănătoşii au aproape lumea slujbei şi a familiei (locuinţa, cartierul, oraşul), restul e (în general) departe.

Mai este aproape şi societatea (grupul) în care mă învârt sau cu care am interese comune. Astfel, aproapele unui fizician este lumea fizică pe care o cercetează (nu în ansamblul ei, ci în stricta-i specialitate) şi cercul de fizicieni.

Sunt tot soiul de abateri de la această schemă, dar toate sunt funcţie de ea.

Ce e de reţinut e că deosebirea e numai de grade.

30 ianuarie 1987

Progresul este o acronie.

7 februarie 1987

Dac-am putea măcar face ca ziua, şi anume fiecare zi, să fie eveniment în viaţa noastră, am lărgi „acum“-ul la proporţia zilei.

7 martie 1987

Istoria e un fel de democraţie a timpului (fiindcă se formează şi se constituie după părerile multora, dar nu în spaţiu, ci în timp).

30 octombrie 1988

Ştiinţa e „autoritară“. Asupra celorlalţi (nespecialiştii, plebea), asupra confraţilor (vezi articolele de specialitate) etc. Fiindcă e în sinea ei autoritară, adică cei ce o slujesc se supun, ştiut ori nu, unei „autorităţi“, fie ea a raţiunii, a faptelor (empirice), a datelor tehnicii, în numele şi/sau spiritul căreia „combat“. Prin această esenţă a ei, ştiinţa a devenit ştiinţă şi conceptul ei e unul magic.

Nu e o critică, nici o gândire „adâncă“, ci doar o constatare.

Dar esenţial este că autoritatea purcede din prioritatea omului asupra „naturii“, din care derivă raţionalitatea matematică înţeleasă totodată ca esenţă a naturii şi a omului, deci autoritatea ca îmbrăţişând în egală măsură atât natura, cât şi omul (cunoaşterea) şi asigurând astfel adevărul ca atare.

21 decembrie 1988

Oricine are o idee năzuieşte s-o ducă până la capăt, s-o „forţeze“, dând adesea peste cap realitatea.

Doar sistemul de *întrebări* îndreaptă cusurul, or asta vine odată cu vârsta.

22 decembrie 1988

Ai înţeles de-adevăratelea un text când simţi că-l moşteneşti.

Textul, mai întâi, se înţelege, apoi se chibzuieşte. Din păcate, ce-ai înţeles poate fi oricând greşit ori poate să nu fie înţeles pe de-a-ntregul; şi astfel, chibzuiala chiar că n-are sfârşit.

24 decembrie 1988

Interesul omului de-a lungul vieţii urmează o biologie coborâtoare. Tânăr fiind, ceea ce te interesează îndeosebi sunt oamenii. Îţi plac şi animalele (ca jucării) şi peisajele (romantic vorbind), dar interesul adevărat cade pe oameni. Cu vârsta, începi să cobori. Bătrânii preţuiesc mai mult animalele (domestice: câini, pisici) decât pe oameni, *ţin* mai mult la ele. Apoi (cel puţin la mine), începi să-ndrăgeşti copacii, florile, lumea vegetală. De câţiva (puţini) ani am cu adevărat o patimă pentru copaci. Am învăţat să-i văd, să ştiu ce arată în cum arată, să-l văd pe fiecare fiind fiecare şi am deprins mai ales pădurea, acea lume cum alta nu e şi care a fost stăpâna

meleagurilor noastre şi încă este ca o mare stăpână, în măreţia ei de fostă Doamnă.

Va veni oare vremea când voi iubi mineralul? Vremea ultimă, înainte de unirea cu el?

28 decembrie 1988

Gând şi scris

Gândurile sunt copaci înfloriţi primăvara, promisiuni de roade, încărcaţi de viitor. Scrisul sunt frunzele toamna, neasemuit colorate, dar azi-mâine veştede, regretul. Precum frunzele toamna, scrisul are în el moartea.

20 februarie 1989

Poate este în noi o minte târâtoare, una mergătoare şi una zburătoare. Vorbesc de minte, nu de aşa-zisele părţi ale sufletului.

22 februarie 1989

De la o vârstă devii viaţa ta adunată. Doar tu. Ultima, cea mai tristă, limitare.

6 martie 1989

Textul filozofic nu se cercetează „analizându-l“, pritocindu-l, chinuindu-l în semantica fiecărui cuvânt, ci *gândindu-l* prin cuvinte dincolo de cuvinte, până la *a gândi cu* filozoful cercetat, până la felul lui de a gândi. Este ceea ce cred că a vrut să spună Fichte, într-un fel nu tocmai potrivit, zicând că filozofia reprezintă personalitatea filozofului. Nepotrivit, fiindcă Fichte nu avea o psihologie complexă la îndemână, ci un eu transcendental.

A spus-o Platon în *Scrisoarea a VII-a*, dar cine îl mai aude?

8 martie 1989

Poeţii grădinari, filozofii constructori, savanţii fii risipitori, dulăii...

17 martie 1989

Pentru bătrâni, ziua are alt înţeles: dimineaţa e o adunare din oboseală, amiaza precarul sentiment că parcă totuşi eşti în ordine cu lumea, dar seara e amurg, iar noaptea frica să nu se sfârşească ziua, fiindcă ştiu că intră în lumea prevestitoare a întunericului.

23 martie 1989

E vremea filozofilor care nu au o filozofie.

4 aprilie 1989

Ce puţine cărţi s-au scris cu adevărat despre înţelepciune (despre tu cu tine ce faci), faţă de bibliotecile scrise despre lucruri, relaţiile cu alţii etc.

Carnetul al cincilea (1989–1993)

21 aprilie 1989

Raţionamentul deductiv, fiind unul verificat, nu ne spune mare lucru despre cum gândim, iar opoziţia logicienilor: limbaj comun şi limbaj logic (simbolic–matematic–sistematic) ne îndepărtează şi mai mult. De fapt, parcă nu s-a gândit serios cum gândim, ci doar cum ajungem să gândim bine. Cât despre psihologi...

Marii gânditori (să tot fie ceva peste o duzină în gândirea europeană) au avut fiecare o limbă proprie: o terminologie proprie, un stil propriu, un fel propriu de a ataca problemele. Toate izvorâte dintr-un fel propriu de a gândi. Pentru a înţelege limba lor, trebuie să ajungi până la felul lor de a gândi, ceea ce presupune să cunoşti *întâi* filozofia lor, *apoi*, de aici, limbajul lor şi-abia de acolo încolo, felul lor de a gândi.

22 aprilie 1989

Existenţialismul (Heidegger) se întemeiază tot pe o despărţire a omului înăuntrul lumii, pe rolul precumpănitor al lui în lume, în care rămân influenţele platonico-aristotelice (omul ca *logon echein*[156]) şi raţionalismul

fenomenologic. Omul şi *Sein*-ul reprezintă împărţirea de temelie. Dar ce se întâmplă cu animalele, cu plantele? Toate sunt pe o treaptă mai de jos. Se poate însă spune că marile fenomene naturale (apa, noaptea etc.) sunt negrăitoare? Au păsările, copacii nu vorbesc? Nu spun ele prin ceea ce sunt şi *cum* sunt?

Acesta e şi motivul pentru care Heidegger nu poate ajunge la un sistem. Nu cuprinde totul în diversitatea lui, ci doar în amploarea lui, sare de la om la *Sein* şi rămâne în această legătură.

Pentru comparaţie, un citat din Calvin (*Instituţiile religiei creştine*): „Toate aceste lucruri pământeşti dăruite din bunăvoinţa Domnului întru folosire ne sunt date ca un fel de bunuri încredinţate asupra cărora odată va trebui să dăm socoteală.“

4 mai 1989

Procesul ştiinţific este cel al unei lumi *reconstruite* în funcţie de legile logico-matematice. Ştiinţa face întâi abstracţie (ceea ce înseamnă că reduce la logico-cantitativ), apoi verifică.

De unde şi marile neajunsuri ale lui „abstracţie făcând“, cum sunt dezastrele ecologice sau armele nucleare (previzibile ştiinţific) şi rodirea îndeosebi în domeniile cuantificabile (spaţiul cosmic, cel atomic şi cel logico-electronic). Iese la iveală că abstracţia are primejdiile ei şi tocmai lucrul de care am făcut abstracţie câştigă însemnătate cu vremea.

Esenţial mai e că astfel ştiinţa devine o explicaţie istoricizantă, fiind în funcţie de progresele logico-matematice, deci de tehnică, adică este totdeauna o explicaţie „pe măsura cunoştinţelor actuale“, neajuns ignorat datorită ideii de progres.

Într-un cuvânt, ştiinţa e o explicaţie logic-sistematică, pe când filozofia e una ontologic-sistematică.

5 mai 1989

Ştiinţa a ajuns să fie pentru oamenii de rând care suntem cu toţii întocmai ceea ce era magia pe vremuri, şi ar fi interesant de cercetat dacă nu au aceleaşi preocupări.

Decât că ştiinţa e o „magie reală“.

A reacţiona şi a înţelege

Sunt doi poli de comportament. Plantele şi animalele reacţionează doar, se adaptează, pe când omul caută să înţeleagă, să ştie cum şi de ce se întâmplă ce se întâmplă, ceea ce înseamnă, înainte de toate, o despărţire, o „rupere“ de lume. La vechii greci se numea adoleschia kai meteorologia[157] la Platon şi schole[158] la Aristotel, iar în lumea modernă se cheamă matematică.

8 mai 1989

Morala cuprinde şi ascundere, fiind luptă între (ceea ce cred că este) bine şi rău, în care, în cazul bun, învinge binele, iar răul învins nu se mai arată, devine ascuns. Ceea ce alcătuieşte unul din stâlpii psihanalizei. De aceea, omul cu adevărat moral este cel care întreţine o dreaptă (deschisă) legătură cu răul, şi nu justiţiarul. Trebuie să privim totdeauna victoria noastră morală ca labilă şi... primejdioasă.

15 mai 1989

Angelos[159] din tragedia greacă şi „ştirile“ din ziarele de azi.

25 mai 1989

Maturul e un manuscris plin de corecturi.

Până acolo să te dezveţi de năravuri, apucături, de ieşiri şi intrări nepotrivite, într-un cuvânt de tine.

Poate geniile îşi pot îngădui să fie aşa cum sunt, dar noi, ăştilalţi... Viaţa, în cazul bun, e un lung şir de victorii ale spiritului asupra trupului, încununat de victoria ultimă şi definitivă a trupului.

8 iunie 1989

Atât cât schimbăm lumea, atât ne schimbăm şi noi. Am pierdut frumuseţea depărtărilor, căldura intimului, am pierdut prietenia şi dragostea, pierdem plantele şi animalele; ne înghesuim unii într-alţii, toată umanitatea, atârnaţi laolaltă şi la bine şi la rău, dar un bine undeva sperat în viitor, iar un

rău atât de vădit încât am ajuns să credem că tot ce putem face e să corectăm răul. Mergem mânaţi ca o turmă fără păstor, de vreme ce de mult nu ne mai gândim dacă e bun drumul pe care mergem. Căci în fond spre ce mergem?

25 septembrie 1989

Majoritatea filozofilor gândesc nu numai *la* ceva, ci şi *pe* ceva, şi anume fie pe locurile comune, fie, mai ales, pe predecesori: Platon gândeşte *pe* Socrate, Aristotel *pe* Platon, apoi un mileniu mai toţi pe Aristotel sau Platon, Kant pe Leibniz–Wolff, Fichte pe Kant, Hegel pe Fichte–Schelling etc. Apoi pe locurile comune, de pildă Heidegger, care gândeşte totodată şi *pe* întreaga istorie a filozofiei. Astfel, gândirea lor e în bună parte mijlocită, nu *imediată* pe lume.

Ce le este comun tuturor? Că sunt profesori.

Aparte sunt neprofesorii. Socrate, Descartes, Leibniz, Nietzsche, de pildă, care, toţi, sunt gânditori de începuturi, chiar dacă, fundamental, polemici cu predecesorii.

Să trebuiască oare să mergem înapoi, până la Parmenide şi Heraclit, ca să putem găsi gânditori ce gândesc *doar* lumea? Care nu se autoînscriu în timpul filozofiei? Pentru care începutul nu implică „altceva“-ul faţă de predecesori? Care gândesc singuri? Şi încă... nici ei 100%.

Dar singurătatea gândirii nu este doar o iluzie?

28 septembrie 1989

În gândire şi studiu:

– mono-aţintirea: axarea pe o temă unică;

– *diairesis*, „audiatur et altera pars“[160], alteritatea;

– ansamblul, sistemul.

În studiu, mergi invers: întâi cată să gândeşti ansamblul şi deducţia lui, apoi alteritatea (bi-, tri-, plurifurcaţia), apoi, de abia, axarea pe temă.

18 octombrie 1989

La ce-mi slujeşte mica mea libertate dacă nu pot scăpa să fiu eu?

29 octombrie 1989

Accesibilitatea culturii:

Pentru omul obişnuit, adică pentru marea majoritate, cultura nu mai este astăzi accesibilă în ansamblul ei. El nu mai înţelege nu doar ştiinţa şi filozofia, totdeauna hărăzite anumitora, ci nici muzica, nici pictura, nici sculptura de astăzi. Toate sunt hărăzite doar „experţilor“, „cunoscătorilor“.

Într-o vreme de „largă răspândire a cunoştinţelor“, omul obişnuit nu mai poate fi contemporan culturii. Ce spunea Socrate, şi chiar Descartes, putea pricepe oricine avea minte. Ce compunea Mozart bucura toate sufletele. Dar ia încearcă tu, om, să pricepi filozofii limbajului, compozitorii, pictorii de azi, ca să nu mai vorbim de savanţi, unde nici ei între ei nu se-nţeleg decât în specialitatea lor. Şi încă.

Străinătatea totală faţă de cultura contemporană, paralel cu cea mai largă răspândire a culturii – n-ar trebui să dea de gândit?

30 octombrie 1989

De o bună bucată de vreme mişună în cultură demitizările, aureolate de credinţa că sunt ceva de seamă. Fizica ne demitizează natura de mai bine de trei veacuri, filozofia pe Dumnezeu, psihanaliza sufletul, artele plastice frumosul, muzica melodia şi ritmul, romanele naraţiunea simplă, până şi poveştilor le sunt tălmăcite dedesubturile. Nimic nu mai poate fi naiv astăzi, nici măcar naivitatea.

Demitizarea ne-a răpit o lume întreagă fără s-o înlocuiască cu ceva, aşa că am rămas cu surogate ca mafia, terorismul, perversităţile, narcoticele etc. şi cu... pekinezi.

Demitizările lasă un gol, pe care, generaţia mea cel puţin, îl trăieşte din plin. Dar vine generaţia nouă, care a crescut demitizată. Ce aduce?

Filozofii greci gândeau în togă şi în aer liber, noi gândim în încăperi şi bine îmbrăcaţi; fireşte, gândim altfel. Ei gândeau, *wir spinnen*[161].

2 noiembrie 1989

Societatea (sacral) ordonată, neproblematică şi societatea economic ordonată cu probleme. Care e legătura dintre economic şi problematic? Oare fiindcă economicul nu rezolvă toate problemele?

Dar între problematic şi timp? (Fiindcă numai de vreo 200–300 de ani avem probleme sociale propriu-zise, adică o societate problematică.)

Şi, în general, care e izvorul problematicii sociale, adică al societăţii ca problemă de rezolvat?

Dar nu ştiu nici măcar ce este o „problemă“.

22 ianuarie 1990

Virtuţile ce pot fi învăţate *per a contrario*[162] din marii gânditori:

– să nu fii dispreţuitor cu predecesorii, ca Aristotel;
– să nu fii „posesor al adevărului“, ca presocraticii;
– să nu confunzi problemele personale cu cele filozofice, ca Kierkegaard;
– să nu fii dogmatic sub mantia modestiei, ca Descartes;
– să nu cultivi umilinţa, ca Augustin; umilinţa trebuie să reiasă, nu să iasă;
– să nu fii predicator, ca Nietzsche.

10 decembrie 1990

Deosebirea mare între filozofie şi restul este că pentru filozofie raportul este inversat: întâi e răspunsul, şi pe urmă întrebarea. Lumea întreagă, totul este deja un răspuns. Înăuntrul lumii ca răspuns se aşază orice întrebare (problemă) a noastră.

Întrebarea filozofică este: care este întrebarea pentru răspunsul ce e lumea?

Sau: Cum devin întrebător înţelegând că lumea este un răspuns?

Nu e vorba nici de evidenţa că o întrebare fără răspuns e un nonsens, nici de augustinianul nu ai întreba dacă n-ai şti deja, într-un fel, răspunsul („nu m-ai căuta dacă nu m-ai fi găsit deja“), ci de obârşia întrebării ca aşezare de înţelegere prin întrebare a ceva ce este un răspuns, adică inversarea raportului „întrebare–răspuns“ în „răspuns–întrebare“.

11 decembrie 1990

Orice calitate e o primejdie, fiindcă te leagă. Orice defect e folositor, fiindcă te dezleagă prin ceea ce ai de îndreptat.

12 decembrie 1990

Toţi marii filozofi de panseuri au la temelia gândirii problema infinitului (versus finit): Pascal, Nietzsche, Novalis etc.

13 decembrie 1990

Copii cu obraz de porţelan, fete cu obraz de livadă şi bătrâni cu faţa de ogor arat.

Vibrez la toată mistica începuturilor şi la mai nimic din mistica sfârşiturilor.

8 ianuarie 1991

Poate sunt doar un filozof indian ratat prin Occident.

9 ianuarie 1991

Înţelepciunea planetară

În universităţi ar cam fi vremea să se predea filozofia la nivel planetar, adică să se cuprindă, pe lângă cea occidentală, şi cea indiană, chineză etc., cu aceeaşi preţuire, ca un fel de mărturie a căilor spre înţelepciune.

Reducerea la filozofia occidentală e nu numai invalidă, dar şi necorespunzătoare, azi, rodnicelor posibilităţi la îndemână.

Dar, ferească sfântul, nu filozofie asiatică prin prisma Occidentului şi, mai ales, nu cea la modă.

16 ianuarie 1991

Dubla realitate (psihanaliza, politica)

Psihanaliza şi politica au trăsături comune, în instituirea dublei realităţi. Ambele:

1. Concep o realitate „naivă“, de vileag (conştientă, respectiv publică), şi una de dedesubt (inconştientă, respectiv netransparentă).

2. Cea de dedesubt e „ascunsă“, ea trebuie „descoperită“.

3. Realitatea ascunsă este cea importantă, ea regizează vileagul, îl „explică“ şi îl stăpâneşte.

4. Vileagul devine astfel purtător de semne, de simptome ale ascunsului, degradat la o realitate de rândul doi.

Ştiinţa aşijderea are o realitate dublă, cea naiv-empirică în care trăim toţi, inclusiv savantul în viaţa de toate zilele, şi realitatea adevărului ştiinţific (Pământul se-nvârte, particulele şi energiile ce formează corpurile), dar ambele sunt în vileag.

24 martie 1991

Actele de cultură au neajunsul că, după o vreme, plictisesc. Mai toate cărţile devin în oarecare măsură plictisitoare, şi nu pentru că ceea ce spun nu ar fi de luat în seamă, ci din pricina stilului (în înţelesul că „le style c’est l’ homme“[163] şi omul e mărginit în felul lui de a spune. Iar de-şi schimbă stilul, cade-n cusurul in-con-sistenţei, pierzându-se tocmai *l’ homme*). Desigur, poţi să iubeşti tot ce-a compus Mozart sau tot ce a scris Shakespeare, dar ca „amator“.

Suntem nişte omuleţi faţă-n faţă cu lumea, din care, culmea, şi noi facem parte.

Şi uite aşa, ne ocupăm cu „lumea“ (savanţi în fizică, sociologie etc.), cu „omul“ (psihologie, antropologie) sau ne îndeletnicim doar cu omuleţi.

Dar cu mine *ca mine* cine se ocupă? Popii şi psihanaliştii. Doamne!

16 aprilie 1991

„Dezordinea deranjează“ pare o spusă tautologică, dar e echivocă, putând însemna fie (tautologic) că dezordinea de-ranjează, adică înlocuieşte o ordine dinainte cu o lipsă de ordine, fie că *mă* deranjează, făurind o preajmă care nu-mi mai e la îndemână. Noi suntem deranjaţi printr-o dezordine.

Dar prioritatea ordinii e reală ori e făcută? În viaţa obişnuită, ordinea e făcută de noi. Dar în lume? Întrebare răsdezbătută în filozofie şi ştiinţă.

Curios că, în general, se socoate că haosul precedă ordinea (Platon, de pildă, în *Timaios*), deşi tot acolo e şi invers.

Leibnizian gândind, nu există dezordine pură (generică), ci dezordinea e doar o ordine neştiută.

Avem aşadar trei posibilităţi:

1. haos primordial, în care se face ordine, se ordonează;
2. ordine primordială, cu posibilitatea de a fi deranjată;
3. dezordinea privită doar ca o treaptă de cunoaştere neîmplinită.

Pe lângă tustrele, este ordinea cunoaşterii – metoda.

E lesne de priceput că cele de mai sus se leagă de întrebarea despre „locul“ lucrurilor. Lucrurile sunt în dezordine când nu sunt la locul lor. Aristotel gândea că elementele au locul lor, focul sus, pământul jos, spre care năzuiesc. Kant (*Kritik der reinen Vernunft*, „Die tranzendentale Ästhetik“, A 20, B 34) numea ordinea *die Form der Anschauung*[164], ordine apriorică.

Aşadar avem:

– locuri absolute – Aristotel
– spaţiu absolut – Newton
– spaţiu relativ – Leibniz
– legi ştiinţifice
– ordinea transcendentală – Kant
– legi ştiinţifice falsificabile – Popper.

Figurat: stânga şi dreapta *systoicheias*[165] pitagoreice, înălţare–cufundare, *Tiefenpsychologie*, „a avea loc“ = a se întâmpla.

6 mai 1991

Singurătatea sporeşte instinctul autodistrugerii.

13 mai 1991

Stilul este ceea ce spunem despre noi fără să ştim c-o spunem.

În ce spunem este tot atât de însemnat cum *ne* spunem (*als was ein jeder sich angibt*[166]).

Greşeli

Nu s-a prea scris despre greşelile inteligenţei, deşi se ştiu destule. Bunăoară, Descartes, în Regulae. Istoricii filozofiei scriu de obicei o istorie a greşelilor etc.

Inteligenţa, ca morală, are nevoie de o deprindere, altfel greşeşte în ce ştie. Adică inteligenţa nu inteligentă.

„Übung macht den Meister“[167] e valabil şi în cazul inteligenţei, dovadă, de pildă, exerciţiile în matematică. Şi la Platon deprinderea avea un loc însemnat.

Dar de ce inteligenţa are nevoie de deprindere? Ea nu e în luptă cu instincte rele, cu ispite, ca morala. Ce deosebire e între „am înţeles ceva“ şi „aplic ce-am înţeles“?

5 mai 1991

Studiul în tinereţe, acţiunea în maturitate şi înţelepciunea la bătrâneţe. Avem:

Studiul → Viitorul
Acţiunea → Prezentul
Înţelepciunea → Trecutul

10 iunie 1991

„Teoria“ a zămislit prăpastia dintre vorbe şi fapte. Gândirea este o plecare din prezent, iar dacă e sistematică şi devine „teorie“, atunci e nevoie de reîntoarcere la prezent, la realitate, la fapte, reîntoarcere ce se poate face ori nu, iar de nu se face, teoria devine faţa, iar faptele devin neînsemnatul, apoi ascunsul.

Neintelectualul nu gândeşte, ci chibzuieşte.

Angoasa e fracul plictisului.

7 noiembrie 1991

Cele mai mari probleme le rezolvăm în primii trei ani de viaţă.

11 noiembrie 1991

Rostul ideilor este să ne oprească în comoditate, în siguranţă (*safety*), să dormim pe pragul abisului.

Să privim pe fiece om ca pe o *mărturie* a omenescului.

12 noiembrie 1991

Cu mai toţi oamenii am la început de trecut pragul lui „n-avem nimic să ne spunem“.

13 decembrie 1991

Când îţi mor cei dragi începe egoismul de a trăi.

14 ianuarie 1992

Politica e cotidianul istoriei.

29 ianuarie 1992

În perioada dintâi a tehnologiei, accentul se punea pe eliberarea omului de munca manuală, apoi lumea critica automatismul muncitorului manual.

Puţini s-au oprit la faptul că cel ce acţionează maşina nu trebuie să ştie *cum* funcţionează, deşi azi a devenit una din trăsăturile fundamentale ale vieţii noastre zilnice. Maşina (cu cât mai automată, cu atât mai mult) îngăduie să nu ştii nimic despre funcţionarea maşinii, ceea ce a dus la *faptul* că ignorăm o bună parte din lumea (tehnică) în care trăim. Au trebuit două veacuri pentru înţelegerea însemnătăţii acestei alienări, observată însă de Perrault (citat de d’Alembert în *Enciclopedie* la articolul *Bas*) prin cuvintele: „et tout cela (minunăţia maşinii de ciorapi) sans que l’ouvrier qui remue la machine y comprenne rien, en sache rien, et même y songe seulement“[168].

24 februarie 1992

Logica formală nu este un limbaj, ci o scriere, ca matematica (cum deja Leibniz a scris-o). Ea poate fi exprimată, dar nu spusă; nu se poate *vorbi* în logică formală, doar raţiona. Privită ca progres, ea a dus, ca orice progres, la

bifurcare prin specializare. Logica, matematica sunt raţionale, riguroase şi „ştiinţifice“. Astfel, restul a mers pe drumul celălalt, al voitei dezordini, al nonrigurosului, a supra(?)realismului, a absurdului. „Progresul“ logicii şi matematicii a zămislit arta modernă – ca fiind doar altceva.

Ce s-a pierdut e uşor de văzut.

25 februarie 1991

Genealogie – etimologie – deducţie.

5 martie 1992

Care e rostul adevărului? Desigur că are o valoare, dar *ce* valoare are şi care e rostul ei? Pentru Platon şi Aristotel, adevărul nu era ultima (suprema) valoare, ci Binele, adică rostul adevărului omenesc. După aceea – cu excepţia religiei, unde de asemenea adevărul nu e valoarea supremă – problema nu s-a mai pus. Strădania filozofică şi ştiinţifică ia ca certă valoarea lui supremă, fără vreo interogare. Pentru Platon, vezi fireşte cartea a VII-a din *Republica* (binele ontic), iar pentru binele omului, sfârşitul lui *Philebos*, îndeosebi 66 a–d, unde „ştiinţele“ (cunoştinţele) sunt pe locul patru. După Platon adevărul a devenit cunoaştere, iar cunoaşterea „ştiinţă“ (tot aşa cum măsura a devenit măsurare).

19 martie 1992

Spre deosebire de profesorat, înţelepciunea implică vârsta. De când nu se mai filozofează, vârstnicii nu mai au preţ.

29 martie 1992

Greşeală (eroare) şi minciună

Principial, eroarea este falsul în căutarea adevărului, pe când minciuna este falsificarea unui adevăr ştiut. De unde: eroarea se raportează la o realitate obiectivă (îndeosebi „naturală“, fizică), pe când minciuna este intersubiectivă, recte socială. Sistemul ptolemeic a fost eronat, cel copernican ori relativist este deocamdată adevărat. De la unul la celălalt se poate spune că s-a progresat. Minciuna este ascunderea intenţionată, faţă de

altul sau alţii, a unui adevăr ştiut sau prezentarea unei alte realităţi decât cea ştiut adevărată.

Câtă vreme se aplică unor domenii diferite (Fizic, pe de o parte, şi Social, Psihologic, pe de alta), par cu totul deosebite. Neajunsul începe când socialul este considerat domeniu de realitate tot atât de „ştiinţificabil“ ca fizicul, ceea ce, ţinând seama de complexitatea fenomenelor sociale, este, deocamdată, nepotrivit. Apar astfel teoriile politico-economice aşa-zis „ştiinţifice“. Din păcate, aplicarea lor se face fără pilonul de bază al metodei ştiinţifice, experienţa, care aici nu e cu putinţă ori se neglijează şi, ceea ce e mai grav, se aplică asupra societăţii, adică a oamenilor. Dar şi mai grav este că: teoriile politico-economice eronate nu duc la renunţare sau la corectarea lor, ci la încăpăţânarea de a le prezenta drept adevărate, deci la minciună, ridicată la nivelul puterii – minciuna politică.

Minciuna ridicată la rangul politic are drept consecinţe:

1. Înţepenirea teoriei ca adevăr absolut (deci închiderea posibilităţii de corectare sau părăsire) şi represiunea;

2. Otrăvirea sistemului informaţional social (aşa-numita „transparenţă“);

3. Antrenează un număr mai larg de indivizi (şefi mari şi mici), astfel încât lunecă de la doctrină la interes personal legat de gradul de putere. Ierarhia devine o legătură de interese (relaţii).

31 martie 1992

Orice impresie implică o inerţie. Senzaţiile, gândurile se aşază în trecut, probabil ca legături neuronale, şi năzuiesc să se păstreze în viitor.

Îndeosebi în viaţa intelectuală. Convingerile, gândurile noastre ne alcătuiesc un anumit mod de a gândi şi simţi, şi trebuie o forţă îndoită ca să le învingem. Gândim cu idei pre-concepute, după o metodă deprinsă, şi privim toate lucrurile într-un anumit fel. Nu suntem niciodată *liberi* să gândim.

31 martie 1992

Orice grup uman cuprinde o tendinţă spre păstrare şi una spre împrăştiere (repere). Grupul se defineşte ca o mulţime caracterizată printr-o concepţie, o credinţă, un sentiment etc. sau prin toate sau unele laolaltă. Tendinţa de

păstrare duce la tradiţie (ca forţă) şi la istoria grupului, cea de rupere la revoluţii lăuntrice, la scrâşniri, la sciziuni, la destrămări.

Cauza e neomogenitatea intrinsecă a oricărui grup de indivizi umani, adică deosebirea dintre factorii comuni şi factorii deosebiţi (individuali). Cu cât gradul de omogenitate a indivizilor din grup e mai mare, cu atât şansa continuităţii grupului e mai mare.

Cele două tendinţe reprezintă forţe. Faţă de cei din afara grupului (faţă de „societate“), grupul reprezintă întâi, neutru, o deosebire, care, dialectic, se accentuează prin strângerea coeziunii înăuntrul grupului şi prin marcarea deosebirii faţă de ceilalţi, spre în afară, ceea ce duce, de obicei, la conflict, grupul ajungând să se simtă şi să fie simţit ca altfel decât restul societăţii. Starea de deosebire acută sau de conflict creează nevoia de organizare şi disciplină a grupului, ceea ce sclerozează pe de o parte autenticitatea legăturii primare, ce se transformă din credinţă–concepţie în dogmă–doctrină, dar pe de altă parte contribuie esenţial la păstrarea grupului. Organizarea implică disciplină şi formalizare (ritual). Astfel grupul devine militant în afară şi justiţiar înăuntru. Modelul tip al grupului astfel constituit este armata şi grupul doctrinar agresiv, de pildă partidele extremiste.

20 aprilie 1992

Viaţa e un joc cu reguli neştiute, a cărui miză eşti tu însuţi.

28 aprilie 1992

Marile probleme nu există pentru cei târâţi de cotidian şi de cotidiane.

Orice nu e metafizică în om stă sub semnul decăderii, dar şi orice metafizică devenită istorică.

29 aprilie 1992

Grecii, mai ales de la Parmenide la Platon, porneau de la greşală; ştiinţa modernă purcede de la evidenţe (axiome); filozofia greacă pleacă de la a drege un rău inerent, ca să se înalţe; modernii pleacă de la o certitudine, ca să „progreseze“.

30 aprilie 1992

Acel specific „departe“, care desparte traiul zilnic de filozofie.

6 mai 1992

Dar dacă sinteza de după analiză e ca vasul lipit din cioburile lui?

8 mai 1992

Gândirea logică e discursivă, cea speculativă e continuă. La Platon se întrepătrund (vezi de pildă *Theaitetos*, 190 a), sufletul fiind *sich selbst bewegend*[169] (ceea ce şi Aristotel a păstrat), deci continuu, dar *diairesis* fiind clasic discursiv, vezi Aristotel, care enunţă discursivitatea în *Analiticele secunde*, capitolul ultim (II, 20) – Hegel este reprezentantul tipic al gândirii continue.

11 mai 1992

Cuvinte, metafore, stil. O evoluţie prin care exprimarea devine tot mai personală.

13 mai 1992

Poate marii gânditori n-au făcut altceva decât să strângă în câteva ulcele, numite idei fundamentale, bogăţia lumii, fără dragoste pentru nesfârşita-i minunăţie.

Ce puţini sunt cei ce iubesc lumea cu iubire proaspătă, cu dezinteresul bucuriei ce ţi-o dă, cei care se umplu de lume.

A cuprinde lumea e a te desfăta *cu* şi *în* ea, a fi natură.

Trăim acum tocmai inversul.

Florile sunt bunul-gust al naturii.

14 mai 1992

Fiecare zi e viaţa pe scurt (*en raccourci*). Un memento de care nimeni nu ţine zilnic seama.

Jurnalul confesional (tip Amiel), ca defulare a deznădejdii de sine.

15 mai 1992

Logica se ocupă de rezultate.

23 mai 1992

Înţelegerea lumii

Rânduind căile de înţelegere a lumii, se vădesc:

1. Înţelegerea transcendentală, dată filozofic, cea a lui *In-der-Welt-sein*[170]; biologic-ecologic;

2. Lumea ca sumă: toate lucrurile luate ideatic laolaltă – lumea *finită* şi, poate, lumea fizicii;

3. Lumea infinită – ca neputinţă de a gândi limita pentru univers (antinomia lui Kant);

4. Lumea ca ex-presie, *creaţie* a transcendentului – Dumnezeu şi lumea;

5. Lumea ca însumare de cunoştinţe de toate felurile, adunate din împrejurările vieţii, disparate şi unindu-se încet, fără voia noastră, cu vârsta, într-un *Weltanschauung* adesea incoerent şi care se cheamă pentru mulţi „a filozofa“, „a face filozofie“.

Cinci căi atât de deosebite, încât nediscernerea lor a dus la dispute nesfârşite în istoria filozofiei occidentale, fără a se vedea că problema lor nu este ce este lumea, ci cum o abordez.

Şi mai sunt şi alte căi.

17 iunie 1992

Pierdere biologică şi creştere în abstractizare: dans, muzică, poezie, proză, limbaj matematic. Muzica (Bach–Stravinski) e lipsită de dans, poezia e lipsită de muzică, proza e lipsită de poezie şi matematica e lipsită de proză. Fiecare păstrează însă ceva din antecesor: ritmul, măsura, structura, în afară de matematică. Cel mai curat biologic, fiind ritm biologic, e dansul, apoi se merge descrescând până la matematică, care e pur abstractă (ca limbaj, nu ca figuri). Totodată, în vremea noastră, fiecare dintre ele a evoluat pe cont propriu spre abstractizare.

24 iunie 1992

Cât timp o să mai fie admiraţi şi slăviţi Sofocle, Bach, Beethoven, Mozart, Michelangelo, da Vinci etc.? Până când spaţiul şi timpul (istoria) vor deveni atât de dense, încât trecutul va fi irelevant, iar viitorul – o problemă de supravieţuire.

Mergem iute pe acest drum.

8 decembrie 1992

Alţii sunt de vină.
Alţii n-au dreptate.
Alţii sunt păcătoşii.

15 octombrie 1992

În ce este a se întâmpla şi în ce au de făcut, bătrânii ori se agită, ori uită.

28 octombrie 1992

Deosebirile (distincţiile) sunt folositoare, cu condiţia să nu crezi că sunt aidoma realităţii.

19 decembrie 1992

Remuşcarea este memoria morală (*synteresis*[171]).

20 decembrie 1992

Aşa cum sunt gazetari de cotidian, hebdomadar, mensual, anual, sunt şi gânditori (azi) de cotidian etc. Or, gânditorii gândesc cu totul altfel decât pe împărţirile timpului.

22 decembrie 1992

viaţa se trăieşte,
Unde începe bifurcarea (răscrucea)
viaţa se face?

Desigur, orice viaţă (a omului) se şi trăieşte, se şi face. Accentul, doar, are însemnătate. Poţi doar să-ţi trăieşti viaţa, făcând numai strict ce e de

făcut ca să ţi-o trăieşti, sau poţi să te gândeşti la rostul vieţii şi să ţi-o faci după răspunsul ce ţi-l dai.

A-ţi face viaţa, în acest înţeles, înseamnă întâi că este cu putinţă alegerea (opţiunea; Augustin, *Confesiuni*, VII, 11: creaturile sunt „nec omnine esse, nec omnine non esse“[172]). Apoi că viaţa este în sine neîmplinită (lipsită de...) şi că trebuie să te străduieşti s-o faci cum trebuie, iar acest „trebuie“ poate fi metafizic, religios, moral; oricum un drum. Pentru toate acestea, viaţa trebuie de la început concepută (şi cum s-ar putea altfel?) ca o dăinuire (durată), un fel special de a fi. (Vezi Aristotel, *Fizica*, III, 206 a.)

27 decembrie 1992

A-ţi trăi viaţa şi a ţi-o face. Necazul e că viaţa, cum o trăieşti, aşa ţi-o faci.

28 decembrie 1992

Suntem prizonieri ai timpului şi – mai mult sau mai puţin – ai locului în care trăim. Dar, de vreme ce mai oricine ştie asta, înseamnă că nu suntem doar prinşi. Ce uşor s-ar putea „argumenta“ că toată cultura omului e doar evadare!

29 decembrie 1992

Nimeni nu mai scrie azi ca Balzac, nu pictează ca Tizian, nu poetizează ca V. Hugo, nu compune ca Mozart. Dar nici n-a fost vreo perioadă în care toate valorile „tradiţionale“ să nu fi fost admirate, cercetate, păstrate cu atâta străşnicie ca astăzi: muzeale! Tradiţia culturală a devenit muzeală, precum natura a devenit turism şi rezervaţie.

5 ianuarie 1993

În ultimele două secole, omul şi-a *creat* lumea lui (tehnico-ştiinţifică: oraşele moderne, autostrăzile, avioanele, telefon, radio, televiziune etc.) în care trăieşte. „Natura“ a pierdut tot mai mult teren, ajungând „rezervaţie“, astronomie, fizică nucleară.

Într-o asemenea „lume“, şi problema adevărului se schimbă. Lumea tehnică, ca lume în care trăim, este *realitatea* şi, de vreme ce noi am făcut-o, deci ştim cum este realmente, nu se mai pune problema adevărului în ce priveşte lumea, şi adevărul devine o problemă de interconexiune umană numai.

Acum suntem în „perioada de tranziţie“ între natură şi societate, dar deja predomină peste tot societatea.

6 ianuarie 1993

Cuvinte care *par* realităţi, sau cel puţin concepte, dar sunt goale, nedefinite, insesizabile: „gravitaţie“, „subconştient“, „inconştient“, „instinct“, „suflet“.

Ceva se manifestă, fără însă ca eu să pot pătrunde dincolo de manifestări, la *ceea ce* se manifestă.

Ele sunt însă foarte folositoare, de vreme ce mă pot mărgini la manifestări. Acestea, în schimb, au ori un caracter necesar („gravitaţia“) ce poate fi prins în formule (este, adică, „legic“), ori indică un proces şi pot fi terapeutizate (psihanaliza–subconştientul), ori sunt ramificabile şi au o structură (instinct matern, sexual etc.).

Mărginirea la manifestări (din neputinţa de a merge dincolo de ele) duce la suprimarea preocupării privitoare la „ce anume este acel «dincolo? ce se manifestă?“ şi apoi la denunţarea acestei preocupări (referitor la „esenţa“, la definiţia cuvântului) ca desuetă, irevelantă.

8 ianuarie 1993

În fond, eu fac o teză de doctorat la Dumnezeu.

Carnetul al şaselea (1993–2001)

17 mai 1993

Ideile trebuie şi digerate, nu numai mestecate.

18 mai 1993

Fiece existent este spaţio-temporal, o singularitate (*Einmaligkeit*), dar numai omul poate fi o „deosebită“ singularitate.

17 noiembrie 1993

Aspectul omului, gesturile lui trădează felul lui de a se înscrie în lume şi subconştientul, dar nu şi „eul“ lui. Cu alte cuvinte, omul exprimă inexprimabilul şi nu exprimă exprimabilul. Poate de asta i s-a dat cuvântul.

4 decembrie 1993

Doctrina (morală, filozofică, politică) este un sistem de alegeri.

18 ianuarie 1994

Limbaje–comunicare–informaţie

Odată cu creşterea şi desăvârşirea sistemelor de comunicaţii scade şi posibilitatea generală de intercomunicaţii umane.

Astăzi avem o seamă de limbaje inaccesibile omului de rând: limbajul matematic, limbajul logicii formale, limbajul disciplinelor ştiinţifice înaintate etc. Ele pot fi şi sunt comunicate chiar cu o riguroasă precizie celorlalţi specialişti din acelaşi domeniu, dar sunt de neînţeles pentru omul de rând şi pentru specialişti din alte domenii.

Mai mult: roadele ştiinţei avansate sunt lucruri neînţelese pentru omul de rând, chiar dacă le foloseşte: avioanele sofisticate, computerele perfecţionate, ultraperformante, construcţiile moderne etc., într-un cuvânt aproape toată preajma noastră ne e inaccesibilă. Cu cât o disciplină sau o tehnică este mai avansată, cu atât se îndepărtează de omul de rând şi contribuie la crearea lumii neînţelese ce-l înconjoară.

Procesul este inevitabil şi nu se arată alarmant, de vreme ce noi măcar ştim că această nouă lume a noastră, tot atât de puţin înţeleasă ca cea naturală în care trăiau strămoşii, este creată de oameni, de ştiinţă şi produsele ei, deci nu ne e esenţial străină, ci, dimpotrivă, ne regăsim în ea, ca „moderni“ ce beneficiem de roadele ei.

Astfel, trăim într-o lume (într-o „preajmă“) neînţeleasă, pe care nu mai simţim nevoia s-o înţelegem.

Ne-a mai rămas un biet snobism intelectual de „a ne ţine la curent“ cu „ultimele cuceriri ale ştiinţei“.

Mai mult şi în prelungirea celor de mai sus: chiar artele au devenit inaccesibile omului de rând: pictura, sculptura, teatrul, poezia – toate „moderne“ – nu mai pot fi înţelese fără o pregătire, o interpretare.

Apoi: toate, ştiinţa şi artele, progresează şi devin inaccesibile vechilor generaţii, depăşite de „progres“, creându-se o altă falie, mult mai accentuată decât cea veche, între generaţii.

Trăim într-o societate astfel alcătuită şi nu am ştire ca filozofii sociologi să fi cuprins adâncimea şi perspectivele ei. Filozofic vorbind însă, năzuinţa general-umană de a şti, cum începe Aristotel *Metafizica* sa, nu mai este valabilă astăzi, fiind înlocuită de Ştiinţa de sine stătătoare, care, social vorbind, devine o stare de neştiinţă ce face de prisos năzuinţa de a şti.

Clivajul dintre:

– specialist/nespecialist (vârfuri şi bază) – ştiinţa;

– branşe de cultură/omul de rând – arta;

– om evoluat/om neevoluat (englez/boşiman).

Observaţie

În aceste condiţii, ce înseamnă „adevărul“? În lumea anterioară, adevărul se împlinea în a şti. Astăzi, fizica se ocupă îndeosebi de macrocosmos şi de microcosmosul particulelor elementare. Restul, natura, a fost înlocuit de tehnică, adică de organizarea evoluţiei controlate a realizărilor *folositoare* omeneşti. Or, în domeniul tehnicii nu se pune problema adevărului, care, prin definiţie, este înlăturarea *străinului* prin desluşirea lui în cunoaştere. Lumea tehnică nu e o lume străină, fundamental străină, cum era (şi este, acolo unde mai este) natura dinainte. Tehnica, ridicată la *Weltanschauung*, întemeiată pe funcţional, face *sinnlos* adevărul ca problemă a ei, înlocuindu-l prin corectitudine, precizie, fiabilitate etc. Mai mult: folosul luat drept criteriu fundamental transformă natura şi în „concepţia“ noastră despre cele naturale, ele devenind „resurse“ sau „nocivităţi“. Natura a devenit un *Bestand*[173] (Heidegger) al omului, o realitate de exploatat. Ceea ce face ca, încet-încet, să avem oraşe şi resurse pentru oraşe (mine, uzine, autostrăzi, terenuri cultivate, locuri de agrement, rezervaţii etc.). Oraşele

sunt un mediu pur tehnic, iar restul e de asemenea *conceput* doar ca util sau utilizabil, ca funcţie de oraş şi orăşeni.

La fel se întâmplă cu „Frumosul“ în artă şi cu „Binele“ în societate.

Limbajul însuşi tinde despre exactitate şi spaţiul propriu, precum oraşul.

19 februarie 1994

Sistemul binar de orientare umană:
– Sus – Dreapta – Faţa = Bine
– Jos – Stânga – Dosul = Rău

20 februarie 1994

– Faţa şi spatele (om)
– Faţada şi dosul (case)
– Avers şi revers (medalii)
– Faţa şi dosul (palma omului)

În ce relaţii sunt acestea cu contradictoriile bine/ rău, frumos/urât etc.?

– Faţă–dos sunt şi în simbolica temporală ca viitor (înainte, înspre) şi trecut (înapoi).

– Simţurile (în afară de urechi), mimica, organele genitale sunt toate în faţă. Chiar şi actul sexual „normal“ se face faţă pe faţă.

În ultimele două secole s-au estompat valorile simbolice şi, curios, unele s-au inversat: stânga în politică a ajuns „idealistă“, dar văzută tot malefic din dreapta; apoi josul, ca „adânc“ a ajuns preţuit (gândire adâncă, abisală, *Tiefenpsychologie*[174]) şi o însemnătate tot mai mare a „dosului“ în spatele „faţadei“, devenită doar faţadă (scenarii politice, servicii secrete etc.), deci tot un dos malefic.

12 mai 1994

Noi, românii, *trăim* tradiţional, nu istoric.

M-am exprimat greşit. Nu e vorba de anistoricitatea românească spusă de Cioran, şi devenită şablon, ci evenimentele noastre devin evenimente numai odată paseificate („trecutizate“) şi re-memorate, comemorate. Atunci *trăim*

evenimentul. Când el se întâmplă, este doar prezent, ne absoarbe, el devine ceea ce este doar după ce a trecut.

Parastasele, comemorările etc., consfinţesc desigur un eveniment (uneori chiar recent), dar care devine ce este de abia prin intrarea (prinderea) lui în ritualul tradiţional. E ca şi cum evenimentul istoric ar fi doar ceva superficial, când încă n-a dobândit fiinţă.

13 mai 1994

Literatura a creat imaginaţia împrumutată şi viaţa împrumutată. Oamenii fără imaginaţie o împrumută de la literatură, ascultând vocea imaginaţiei, de care oricum au nevoie.

Ei împrumută, la fel, viaţa evenimentelor. – Lumea lor searbădă îi secătuieşte prin „bine ştiutul“ rutinei: ce a fost ieri este azi şi va fi şi mâine viaţa lor. Viaţa, care poate fi mult mai mult decât atât! La fel cei ce „fac“ literatură ca alternativă, bunăoară savanţii, provincialii şi adolescenţii.

Prin „imaginaţie“ înţeleg tot ceea ce ne poate spune lumea care nu e numai ce e.

21 mai 1994

Miturile şi religiile, ca şi matematica, *simbolizează* fiinţările (existenţele).

27 mai 1994

Orice ordine omenească este pândită de dezordine, iar dezordinea provoacă ordinea. Istoria poate fi privită ca succesiune a lor.

Important este că dezordinea poate fi privită ca un anumit fel de ordine.

28 mai 1994

Bătrânii locuiesc în ruinele vieţii lor.

Cu cât comunicăm şi călătorim mai mult, cu atât ne închidem în „omenire“. Citadinizarea, pierderea naturii (a noastră ca fiind cuprinşi în natură) şi a lumii, iar ca urmare: închiderea în politic, sociologic, antropologic, teoria cunoaşterii – lumea „omenirii“.

30 mai 1994

Adormirea şi trezirea ca treceri de la ordine la confuzie şi invers. De ce?

28 septembrie 1994

Trebuie ţinut seama până unde se întinde gândul. Un gând (sau o „idee“) poate fi bun, dar paternitatea ta îl întinde sau tinde să-l întindă dincolo de „adevărul“ lui. Dragostea pentru ideea proprie e totdeauna primejdioasă, dar mai ales când nu eşti conştient de ea, când te fură de adevăr. Ceea ce e valabil de la articolele de gazetă până la sistemele filozofice. Ipostazierea prin paternitate.

11 noiembrie 1994

Fapte–traiectorii–figuri (geometrice)

Pasul este linia dreaptă, trecerea peste un obstacol este curba, iar întoarcerea la stânga-mprejur este cercul (nu tocmai). Sau poate direcţiile paşilor (mei) sunt cercul. Dar sfera?

15 noiembrie 1994

„Orice filozof este un aventurier“ spunea Nietzsche, ceea ce poate fi extins la fiecare creator de valori spirituale, inclusiv la omul de ştiinţă. Întrebarea este dacă nu cumva creatorul este azi un Don Quijote care şi-a „*real*-izat“ iluziile aflând că ele nu mai sunt morile de vânt.

14 decembrie 1994

Dăunătorul în „principii“ — consecvenţa

De la Platon–Aristotel încoace, Occidentul împărtăşeşte nestrămutat teoria că există principii (archai) din care, în mod consecvent, se deduc toate, şi anume la acelaşi nivel de claritate (exactitate) şi evidenţă. Logica aşa gândeşte, matematicul la fel, până la a se defini în felul acesta, şi poate au dreptate.

În „umanităţi“ însă, nivelul nu e acelaşi de la principii la consecinţe, ci se deformează. Principiile rămân doar călăuzitoare (*Richtungslinien*) şi nu

poate fi vorba de continuitate de exactitate a gândirii (consecvenţă în sensul strict) în aşa-zisele „aplicaţii“ ale principiilor. Din principii deducţia teoremelor subsecvente nu se face în mod strict, ci ele se distorsionează, se ţin anevoie în echilibru şi, uneori, ele trebuie, poate, lăsate conştient la o parte.

Obsesia ştiinţificului şi a consecvenţei a împiedicat ca această problemă şi de fapt un întreg domeniu să fie gândite teoretic.

Inconsecvenţa consecvenţei a fost, fireşte, luată în seamă de-a lungul istoriei şi rezolvată prin dihotomii ca: lumea Ideilor/lumea lui *genesis*[175] (Platon), *morphe-hyle*[176] (Aristotel), suflet/corp (creştinism) etc. Dar principiile se deformează, se diluează, dar nu fiindcă li se opune neprincipialul, ci fiindcă felul lor este nerealist înţeles.

8 ianuarie 1995

Pentru a fi un maestru spiritual trebuie:

1. să fii încredinţat că ai ajuns la ceva valabil („departe“);
2. să te întorci de la tine şi de la desăvârşirea ta spre celălalt (altul, alţii);
3. să fii încredinţat că ai ceva comunicabil (în înţeles larg – raţiune, natură umană etc.);
4. să ai pretenţia că poţi face („realiza“) ceva în celălalt, sub oblăduirea ta.

1 februarie 1995

Superioritatea animalelor

Ne-ar trebui o cercetare asupra a tot ce am pierdut prin deosebirea suflet (raţiune, spirit)/corp, prin „scânteia divină“ din noi, de la greci (Platon, Aristotel) încoace. Superioritatea senzorială a unor animale (fie şi câini, pisici) în privinţa mirosului, a văzului, auzului, orientării spaţiale şi temporale; sau migraţia păsărilor, de exemplu rândunica de mare (torn în engleză), pasăre mică ce migrează mii de kilometri (aproape un meridian) de două ori pe an, puii lor plecând în prima lor călătorie înaintea adulţilor. Sau zborul colibriului, care, în 1/8 sec., rămânând pe loc, face o revoluţie completă pe axul lui longitudinal şi alta pe cel transversal şi totodată bate de

patru ori din aripi. Toate aceste performanţe egalează, mutatis mutandis, pe cele ale ştiinţei.

O asemenea cercetare s-ar alătura celor despre mit, simbol, religie etc. din acest secol, care toate tind să balanseze accentul şi impactul ştiinţei raţionale (din afara ei).

4 februarie 1995

Minţile cu o înzestrare excepţională ne arată că facultatea (*dynamis*) de cunoaştere se poate aplica oricărui domeniu de cunoaştere, iar aplicarea reală atârnă de biografie, împrejurări etc. Totodată, aceste minţi *năzuiesc* însă spre o totalitate în cunoaştere şi spre o aplicare „multilaterală“. Astfel Aristotel, Leibniz, Kant. Atunci multipla aplicare este în miezul ei mânată de un soi de tendinţă spre sistem.

9 februarie 1995

Psihanaliza: o teorie a conştiinţei subconştientului.

12 februarie 1995

Este ceva stătut în orice cler. Prin instituţie şi profesionalizare. O lipsă de prospeţime în credinţă, un transfer al credinţei de la individual la instituţional.

13 februarie 1995

Înainte vreme, judecătorul împărţea dreptate. Acum, aplică legea.

14 februarie 1995

Postnihilism

Oamenii care cred şi nu cred în Dumnezeu, în libertate, în ideal; ei sunt determinaţi negativ ca cei care nu mai cred propriu-zis. Nihilismul s-a ascuns, cuibărit, înăuntru; iar afară se mai crede că s-ar putea să se mai creadă.

23 februarie 1995

Numai tinerii au contemporaneitate. Tinerii sunt necontenita tinereţe a lumii, prezentul ei, *în mod natural*.

15 aprilie 1995

Se spune „domnule“ preşedinte, profesor, doctor, inginer şi, îndeosebi, „domnule“ general, maior, căpitan, plutonier, dar nu se spune „domnule“ pictor, actor, poet.

Tâlcul e evident.

20 aprilie 1995

„Noul“ poate fi:

I. Spus (scris):

1. critic – latura negativă, desfiinţarea unui adevăr, a unei credinţe, a oricărei încetăţeniri mai mult sau mai puţin tradiţionale; pozitiv spus, creează un gol ce aspiră spre umplere, fiind resimţit ca gol;

2. pendular – o afirmare spirituală prin tematizarea ei duce la accentuare şi delimitare, făcând astfel să răsară contrariul ei: prin însăşi delimitare, contrariul ia contur, se înfăţişează şi atrage, ca „nou“, tematizarea lui (de exemplu, Hegel şi Marx);

3. noul propriu-zis – ceea ce n-a fost şi a devenit sau a fost făcut. Noul de-adevăratelea;

4. noul relativ – un nou dezvoltat, care se schimbă prin evoluţie;

5. noul pentru cineva/ceva – noutăţi, ştiri, veşti;

6. noul ca (doar) nou – moda.

II. Nespus: ce se întâmplă şi se schimbă fără ştirea noastră, dar pe care istoria îl scoate apoi la iveală, dacă îl scoate.

3 mai 1995

Omul mic, naţiunea mică admiră omul mare, naţiunea mare, fiindcă marii stau în faţă, cu ei se face cultura, deci de ei se ocupă istoria.

Mai nimeni nu se îndeletniceşte cu oamenii mici, cu naţiunile mici. Cultura şi istoria sunt haine pe măsură pentru cei mari. Cei mici, îmbrăcaţi cu ele, „se dau mari“. Şi, Doamne, câte ar fi de învăţat din cultura şi istoria celor mici!

Mai uşor îl faci pe omul cumsecade să lase un bun obicei, decât pe nărăvit să-şi lase năravul.

Simţul intelectualului

Întocmai cum omul obişnuit simte cele din afara lui prin simţuri, intelectualul mai adaugă un simţ, cel al bunurilor spirituale. O carte, o pictură sau o sculptură, o muzică incită şi provoacă intelectualul, aidoma unei miresme ori unui gust. El trăieşte (în plus) această bogăţie la care e receptiv şi care adesea alcătuieşte viaţa în care vieţuieşte.

Omul cult adaugă şi îmbină senzaţiile propriu-zise cu cele intelectuale (prin ridicarea primelor la rangul secundelor şi neuitarea obârşiilor secundelor din primele), pe când intelectualul înlocuieşte senzaţiile propriu-zise prin cele intelectuale.

6 mai 1995

Intelectualul răsăritean (inclusiv al nostru) stă sub hipnoza „genialului“, cu efecte dăunătoare pentru cultura băştinaşă, unde nevoia cea mare este cea a stratului mijlociu (ca şi în economie), nu a vârfurilor, hipnoză nutrită de succesele „genialilor“ răsăriteni în cultura de consacrare a Occidentului (literatura rusă de la sfârşitul sec. al XIX-lea, pictorii evrei polonezi, ruşi, Brâncuşi, apoi Eliade, Ionescu, Cioran etc.).

Linia biografică a veleitarilor „geniali“ români duce la o pseudoratare (!?) a multor intelectuali români, care ar fi fost buni şi foarte buni „mijlocaşi“ culturali.

7 mai 1995

Al Doilea Război Mondial a adus la stadiul confruntării câteva opoziţii rămase nerezolvate:

– imperialismul teritorial (război de tip tradiţional) nazist, rezolvat vremelnic, ca orice confruntare de acest tip;

– confruntarea ideologică (ideologia ca atare): democraţie–dictatură, tenace; rămasă nerezolvată în opoziţia ideologică democraţie–comunism, dar cu succes postbelic al stângii, obligând democraţia să se înstrăineze, devenind ideologie, ceea ce nu-i stă în fire;

– confruntarea rasistă, etnică, religioasă, în ambiguitatea încălcării domeniilor etnic, religios, ideologic; rămasă nu numai nerezolvată, ci chiar sursă de conflicte majore (lumea arabă, islamism, lumea a treia etc.)

Dar atât ideologia cât şi confruntarea s-au format înaintea celui de-al Doilea Război Mondial.

30 mai 1995

Nu prea ţinem seama că existenţa noastră (şi a oricărei vietăţi) nu e un continuu de la sine mişcător, ci se întreţine necontenit ca să existe (respiraţie, hrănire etc. cu pandantul lor: expiraţie, excreţii etc.)

Subiectiv, întreţinerea este un necontenit contact cu exteriorul obiectiv (cosmic), este un circuit.

La fel cu cele dobândite prin învăţare, de pildă: o ştiinţă învăţată, o morală înţeleasă, o limbă străină ştiută, toate trebuie întreţinute prin exersare (Aristotel, *De anima* II, 5, 417 a), prin întreţinere deci, altfel se pierde, se „uită“ – ceea ce este un simptom de precaritate.

Apoi, în viaţa lui, omul trebuie să se *afirme*. Nu ca voinţă de putere, ci ca a-ţi lua viaţa în braţe. Abia în afirmare, înăuntrul ei, intră năzuinţele, proiectele, alegerile şi idealurile. Afirmarea nu este doar acţiune, ci condiţia ei permanentă, care premerge oricărei acţiuni, oricărui gând, oricărei opinii. În toate *ne afirmăm*. Crizele existenţiale pure sunt crize de afirmare.

5 iunie 1995

Doar metodologic, se pot deosebi două feluri de gânditori: constatatori ai realităţii şi înnoitori totali. Constatator este, de pildă, Aristotel, înnoitor, Platon, apoi, clasic constatator: Husserl, clasic înnoitor: Nietzsche. Constatatorii cuprind un larg domeniu de realitate (multilaterali, enciclopedişti, uimind prin aceasta) pe care îl sistematizează; înnoitorii văd altfel lumea, au un *Weltanschauung* diferit de cel obişnuit, comun, şi ne uimesc prin tălmăcirea celor lumeşti într-o cu totul altă lumină, ne cer astfel o *periagoge tes holes psyches*[177] (Platon, *Republica* VII).

Dacă am şti când *nu* pierdem timpul!

2 octombrie 1995

Câinele e ţinut semiînfometat ca să nu latre şi să nu muşte. Omul (poporul) e ţinut semiînfometat ca să nu vorbească şi să nu se răzvrătească.

25 octombrie 1995

Acu’ 70 de ani eram copil, acu’ 50 de ani tânăr, acum sunt bătrân. Câtă inconsecvenţă!

30 octombrie 1995

Des bons mots şi des mots d’esprit

Calamburile, jocurile de cuvinte, expresiile fericite care fac carieră sunt des bons mots. De la des mots d’esprit se cere însă mult mai mult: concizia unei întregi concepţii, o sămânţă de gândire, o originalitate de gândire etc. Categoriile sunt inconfundabile şi noncumulative.

Cioran este, bunăoară, un *diseur des mots d’esprit*, nicidecum un *diseur des bons mots*, cum e uneori, Caragiale.

26 octombrie 1995

Niveluri

1. Traiul „natural“: nu ne prea preocupă persoana proprie, ne trăim viaţa;

2. *Conştiinţa*: pe lângă traiul natural, trăim şi conştiinţa de sine, dar asistând doar, cel mult înregistrându-l (traiul) pasiv;

3. *Luciditatea*: apar valorificările (constatative doar) proprii: bine şi rău, în mine, în ce fac, simt etc. Calităţi – cusururi. Adesea dublat de justificarea „aşa sunt eu“;

4. *Îndreptarea*: apare libertatea. Te apleci asupra metehnelor şi calităţilor, te străduieşti să eviţi, să te îndrepţi, să te „corectezi“;

5. *Disciplina*: te iei în propriile mâini, te controlezi şi te îndrepţi continuu, te supui propriei discipline pe care ţi-o impui, totul la nivel *practic*;

6. *Aderarea*: aderi la o morală constituită teoretic; morală a ta, a altora, a grupului etc., cu orizont filozofic eventual.

Fiecărui nivel îi corespunde şi o situare: în societate şi în cosmos.

12 noiembrie 1995

Românul mai are o mare rezervă de respect şi admiraţie pentru cinste, caracter, competenţă, cu condiţia să nu-i fie cerute lui.

13 noiembrie 1995

Orice rezolvare a unei probleme deschide un orizont spre alte probleme, poate în afara *unor* cazuri de nimicire. „Alte probleme“-le sunt fie în natura gândirii noastre, fie în realitate.

19 noiembrie 1995

Adesea, precum uzura este amprenta omului, tot aşa dezordinea este ordinea personală.

Poate că orice vorbire emfatică vine din nevoia de a acoperi sau chiar de a ascunde ceva. De pildă, o frustrare personală oarecare la naţionalişti.

4 decembrie 1995

Românul iubeşte dintotdeauna teatrul fiindcă îl joacă.

11 decembrie 1995

Citadinismul modern a dus la dispariţia *singuraticului* ca tip de *Leistungsfähigkeit*[178]. Filozoful ca singuratic (Descartes, Kant, Kierkegaard, Hegel, Nietzsche şi... Heidegger), poetul şi artistul romantic, anahoretul (Leonardo, în general artiştii renascentişti etc.), toţi înconjuraţi de aura singurătăţii *alese*, *cale* pentru creaţie.

31 decembrie 1995

Complexul de superioritate a inferiorităţii pe care îl au ruşii.

4 ianuarie 1996

Oamenii, când numără doar până la zece, numără în ritmul bătăilor inimii.

15 ianuarie 1996

Importanţa ce ne-o dăm ne face să credem că ceea ce spunem este adevărul.

19 ianuarie 1996

Înţelepciunea o dobândim ca mersul pe bicicletă: întâi învăţăm să mergem, apoi ne deprindem şi (facultativ), în sfârşit, putem ajunge la acrobaţii. Numai că învăţatul în înţelepciune ţine vreo 60 de ani, deprinderea şi ea vreo 10, aşa că... Unii devin înţelepţi doar prin deprindere (înţelepciunea ţărănească), dar, neavând învăţătură, au o înţelepciune ambiguă, chiar contradictorie în teorie, alţii câştigă multă învăţătură, dar n-au deprindere, sunt nestăpâniţi, dezordonaţi.

20 ianuarie 1996

Orice cunoaştere de sine se încheie cu „sunt *aşa* şi nu altfel“, într-o obosire de ceea ce sunt.

12 februarie 1996

„Orice învăţ are şi un dezvăţ“ este uneori un bun argument pentru libertate.

16 februarie 1996

Filozofia este lumea prinsă într-o viaţă.
(Frumos, nu? Îmi place fiindcă e aşa, dar mă stinghereşte emfaza maximalistă).

5 martie 1996

Toţi gândim sistematic, dar puţini gândesc consecvent.

7 martie 1996

Există *de bonnes idées*, cum există *des bons mots* (Pascal ori Rochefoucauld).

28 martie 1996

Toţi – filozofi, savanţi, cercetători sau cum li se mai spune – se joacă de-a adevărul.

18 aprilie 1996

Uităm adesea un fapt major al democraţiei: că proştii sunt mult mai mulţi decât deştepţii şi că deştepţii, pentru deşteptăciunea lor, se ceartă între ei.

27 aprilie 1996

La un om cu minte, bogăţia celor negândite trebuie să depăşească totdeauna pe cea a celor gândite, iar rezerva celor nestăpânite pe cea a celor stăpânite.

8 mai 1996

Deosebirea spirituală între europeni şi americani pare să fie că, în cultură, noi avem şosele şi chiar autostrăzi culturale tradiţionale, pe când ei de-abia îşi fac cărări, poteci. De unde naivitatea ca imbold al teoriilor lor în educaţie, discriminare etc.

17 mai 1996

Importanţa fiecăruia şi a oricui se întemeiază în faptul că există.

20 mai 1996

Tinerii şi maturii *sunt* ceea ce sunt prin ceea ce iese din ei în afară (prin ceea ce fac), bătrânii *sunt* ceea ce au adunat din afară înăuntrul lor.

24 mai 1996

Unii gândesc ideile în cuvinte, alţii cuvintele în idei. Puţini gândesc doar, adică puţini dibuie cu libera aşteptare a împlinirii gândului.

25 mai 1996

Ideile clare şi distincte nu se pot aplica realităţilor umane, care sunt doar nuanţe dinamice (*esprit de finesse*[179]).

11 iunie 1996

De la teoria platonică a lui Platon la *ideo-logia* (ideologie). Ditamai deriziunea!

12 iunie 1996

Pare evident că, azi, moralei i-au luat locul ideologiile socio-politice (liberalism, socialism etc.). Numai că morala implică autoritate şi norme de purtare, ceea ce nu au „concepţiile“. O proastă întoarcere de la practic (*praxis*) la teoretic.

Lumea, sora mea!

14 iunie 1996

Proba morţii: credinţa, familia, neamul, demnitatea şi, poate, filozofia pot transcende moartea.

În vremurile noi, ele au fost transformate din scop în sine în mijloc, au fost *folosite*.

19 septembrie 1996

A trăi după program: „acum fac asta..., pe urmă fac asta...“, viaţă *prinsă în* prezent şi viitor, fără trecut, hotărâtă de împrejurări din afară şi dinăuntru, în care niciodată nu *aştepţi* gândurile să vină: pe ele, independente, nu te „laşi“.

Spaţializarea sensului

Spunem că o gândire te „înalţă“ sau că e „adâncă“. Înălţătoare e gândirea care îţi cere un drum, un efort, împotriva unei naturi proaste, pe când „adâncă“ e gândirea încrezătoare în natura-i bună şi în izvoarele ei.

31 septembrie 1996

Un text literar se imaginează, unul ştiinţific se raţionează, cel filozofic se *gândeşte*. Dar nu toate chiar aşa de categoric.

19 octombrie 1996

Nu numai sportivii cu zecile de mii de spectatori microbişti, ci şi savanţii, de la matematicieni–fizicieni până la sociologi–politologi se *joacă* fiecare cu jucăria lui, importantă, toţi încă neajunşi la maturitatea lumii.

19 noiembrie 1996

Maturizarea e în bună parte o luptă între învăţ şi dezvăţ.

Orice „trebuie“ este şi o subjugare a prezent–viitorului de către trecut.

21 noiembrie 1996

De ce mai degrabă criticăm decât lăudăm, mai degrabă condamnăm decât iertăm, mai degrabă urâm decât iubim şi mai uşor suntem răi decât buni?

Victoria şi ţelul puterii este transformarea ei în *centru*.

12 ianuarie 1997

Clipele alese în care şi Shakespeare pare grandilocvent.

18 ianuarie 1997

Pentru deştepţi, trecutul e necesar ca lecţie de modestie.

19 ianuarie 1997

„Intelectual“ a devenit tot mai mult omul care citeşte, nu omul care gândeşte.

Manipulaţi de Istorie.

20 ianuarie 1997

Un nou cu cât e mai nou, mai revoluţionar astăzi, cu atât e mai învechit mâine.

28 ianuarie 1997

Puterea este o fabrică de duşmani şi de ingraţi.

30 ianuarie 1997

Hiperdocţii şi semidocţii se întâlnesc în livresc.

Constipaţia intelectuală silită, din anii de restrişte, a dus la *diareea* verbală de după decembrie 1989.

31 ianuarie 1997

Gândirea nu *operează* logic, fiindcă ideile ne *vin* (mărul lui Newton).

3 februarie 1997

Sistemele filozofice se clădesc pe structura marilor probleme istoric (tradiţional) nerezolvate.

4 februarie 1997

Toţi cultivăm aceeaşi grădină. Numai că unii plantează cartofi, alţii ceapă, alţii trandafiri. Şi asta iese.

6 februarie 1997

„Cultura“ contemporană este trecerea de la natură la grădină.

18 februarie 1997

Ce se ia spaţiului revine timpului şi invers.

21 februarie 1997

Principial, orice idee e minoră, fiindcă ne vine de undeva şi are consecinţe.

5 martie 1997

Să purceadă oare dialogul ca *logos* din pacea războinicilor? Adică din tratativele de pace pentru găsirea unui limbaj comun (*dia-logos*) al foştilor

duşmani?

Argument: tratatul *Peri ton sophistikon elenchon*[180] al lui Aristotel şi dialogurile antisofiste ale lui Platon, dar şi orice discuţie ce pleacă de la poziţii (tabere) diferite, *recte* adverse, pentru a ajunge la o concluzie reciproc acceptată (*logos*-ul ca limbaj comun, respectiv raţiune egal împărţită).

12 martie 1997

Milenii de-a rândul, adevărul a fost privit ca falsificabil în câmpul logic.

Modernii au elaborat şi postmodernii au statornicit temporalizarea adevărului. Adică: un adevăr proclamat era judecat cu argumente logice şi combătut, dovedindu-l logic fals. Asta până la moderni.

De la moderni încoace, este necesar şi suficient doar să enunţi că este depăşit, vetust, învechit, fără măcar să te preocupe că „argumentul“ tău e un bumerang.

17 martie 1997

Tot mai mult mă uit fără să văd şi aud fără să ascult. Nu e numai ostenire şi/sau îmbătrânire în faptul că suntem *distraţi*.

25 martie 1997

De ce ne simţim importanţi când înţelegem ceva sau când ne exprimăm?

1 mai 1997

Confortul cititului pentru intelectual. Cititul ca evaziune din actualitate („cartea“ însăşi), treabă confortabilă, dezlipită de problemele traiului şi suprema compensare: „marile“ probleme. Cititul ca uitare de sine, ca scăpare de sine şi echilibrare iluzorie.

25 iunie 1997

Social, ştiinţa şi tehnica au creat două clase de cvasiincompetenţi: la nivelul producţiei, muncitorii, care fac aceleaşi gesturi limitate în munca lor (îndobitocirea caricaturizată de Chaplin) şi nu sunt „competenţi“ în nimic,

iar la nivelul uzului, beneficiarii, care se bucură de producţiile tehnice (televizor, automobil etc.), fără să ştie *cum* funcţionează (ei doar le mânuiesc).

Între ele se situează ştiinţa descoperitoare şi tehnica creatoare.

Şi cum mai toţi suntem ori muncitori, ori beneficiari...

Competenţa propriu-zisă, în masă, a dispărut. Dar şi în ştiinţă–tehnică creatorii sunt puţini şi puternic specializaţi, adică sunt competenţi într-un domeniu mărginit şi cu tendinţă de restrângere.

Însumând, ar însemna că trăim într-o societate de incompetenţi. Prin „competenţă“ am înţeles priceperea într-un domeniu, pe baza cunoştinţelor dobândite, a experienţei practice şi a rezultatelor activităţii în domeniul respectiv.

Fenomenul descris a avut două consecinţe:

1. Reducerea (transformarea) competentului la „expert“;

2. Apariţia „omului politic“, nu ca un vârf al competenţei (teoretic) într-o societate ierarhic ordonată, ci ca un tip de cetăţean fără competenţă specială (sau cu una irelevantă ca atare), dar factor principal de decizie în organizarea socială.

În societatea comunistă, de pildă, această opoziţie: expert (specialist)–activist e definitorie.

Însă este o mare deosebire între incompetentul producător industrial (muncitorul) şi beneficiarul tehnic. Muncitorul este simplu incompetent, pe când beneficiarul manipulează tehnica, la fel ca activistul. Nu trebuie să ştii cum funcţionează un aparat, o maşină, ca s-o foloseşti, trebuie doar să ştii cum s-o manipulezi, pe ce buton să apeşi. La fel şi activistul.

1 iulie 1997

Nedialogabili (inventar)

– clerul de orice religie, dar sigur cel ortodox;
– comuniştii şi extrema dreaptă;
– posesorii adevărului;
– fanaticii de orice fel;
– proştii care se cred deştepţi;
– mincinoşii.

Incomunicabilele (inventar)
– extazul;
– convertirea şi, în general, credinţa religioasă;
– dragostea;
– experienţele extraordinare colective: războiul;
– *imediateţea personală*;
– închisoarea, tortura.

7 septembrie 1997

Competenţa înseamnă nu numai să te pricepi la ceva, ci şi – pe aceleaşi criterii – să ştii că *nu* te pricepi la altceva.

Totodată, competenţa este şi conştiinţa competenţei, ceea ce implică orizontul cultural, legătura cu domeniile învecinate şi integrarea într-un întreg de cunoaştere. Altfel, se ajunge la caricatura competenţei, adică la „specialist“, „expert“, definit prin raport cu „activist“-ul ca incompetent.

8 septembrie 1997

Filozofii cu sosuri şi filozofii fără sosuri.

3 octombrie 1997

Cică trecem printr-o perioadă de tranziţie. Dar care perioadă n-a fost de tranziţie? Stabilitatea e doar constanta care acoperă o tranziţie.

4 octombrie 1997

Unii (intelectuali) au o privire de ansamblu, dar prin spărtura ţarcului.

18 octombrie 1997

Nu-i de mirare, dar e ciudat cât de mult şi cât de puţin seamănă acum Bucureştiul cu bucureştenii.

19 octombrie 1997

Viaţa ca:
– o povară (amărâţii şi obidiţii);

– *eine Aufgabe*[181];
– un izvor de plăceri;
– un destin;
– o rutină;
– o bucurie simplă;
– o întrebare;
– un *mixtum compositum.*

29 noiembrie 1997

Bătrânii sunt prozatori. Goliţi de poezie şi muzică, devin povestitori, memorialişti, în care deapănă, mascate în amintiri, nuvele, schiţe şi romane.

22 decembrie 1997

Ce ţi se întâmplă ţie e o păţanie. Ce li se întâmplă altora e o „informaţie“.

23 decembrie 1997

Inutilitatea, vestibulul pieirii.

24 decembrie 1997

Serioşii, neserioşi.

19 ianuarie 1998

Noaptea privită ca:
În-făptuire a nimicului
şi
În-fiinţare a singurătăţii.

24 ianuarie 1998

Omul şcolit are, cred, cea mai lungă perioadă de învăţare dintre animale, peste 20 de ani, ceea ce biologic nu e nimerit, fiindcă primul rezultat este că învaţă să înveţe, nu să facă, şi rămâne adesea cu pecetea asta.

25 ianuarie 1998

Şi gândirea are un trup. Are un cap (gândul de *căp*etenie), are o inimă (ritmul gândirii), plămâni (respiraţia ei), membre (gândirea care apucă în stânga şi în dreapta, care umblă încoace şi încolo) şi excremente.

11 februarie 1998

La bătrâneţe, fiecare seară e un mic sfârşit de lume.

15 februarie 1998

Înţelepciunea izvorăşte din întrebările *proprii*. Dar ele de unde vin?

16 februarie 1998

Cum de se reflectă în voce (ton) caracterul (aroganţa, timiditatea, dragostea, viclenia)?

Fiecare avem idei pe care ar trebui să le scoatem la pensie.

17 februarie 1998

Democraţia este arta raportului just dintre a spune (vorbi) şi a face.

Noi ne indignăm, dar nu ne revoltăm.

20 februarie 1998

La noi, foarte puţini oameni culţi ştiu că nu sunt culţi. De aceea o bună parte din intelectualii noştri sunt tot nişte „Bouvards et Pécuchets“.

Cinstit e cel ce nu-şi face nici o idee despre sine. Ceea ce nu se poate.

21 februarie 1998

Spaţial, dinăuntru vedem relaţii, din afară tabloul (sistem).

Temporal, întâi vedem relaţii, apoi le legăm în sistem.

25 februarie 1998

Nu suntem niciodată destul de modeşti.

Ţăranii sunt grecii noştri.

17 martie 1998

Autoritatea tradiţiei se hrăneşte din „timp“. În timp, ea creşte, se hrăneşte, se întăreşte, îşi creează mitul propriu, legende, devine intangibilă.

Dar tot „timpul“ e cel care o năruieşte. Devine prea autoritară, din sprijin al virtuţii devine stăpânul ei, se sclerozează, degenerează, se anchilozează şi, în cele din urmă, *uită*.

17 aprilie 1998

Să privim în faţă: în ce priveşte instituţiile valorilor, trăim într-un cimitir. Biserica, armata, justiţia sunt monumente funerare. Nietzsche avea dreptate. Dar valorile înseşi? Credinţa, curajul, dreptatea?

22 aprilie 1998

Poate suntem într-adevăr fiecare o datorie faţă de noi înşine.

1 iunie 1998

Fumătorii, drogaţii: oameni care nu *ştiu* să viseze.

3 iulie 1998

Matematica a progresat fiindcă oferă soluţii fără rest ale problemelor şi, astfel, naşte noi probleme (îşi creează propriul orizont).

27 septembrie 1998

Moştenirea culturală azi: tot ce a fost cândva nu mai este azi decât cenuşă. Şi cine scormoneşte cenuşa?

30 septembrie 1998

Şi Dinu N.[oica] vorbea citabil.

18 noiembrie 1998

„Instinctul“ de supravieţuire creează nevoi şi nevoile creează instrumente, tehnici, cunoaşteri şi... cuvinte.

26 noiembrie 1998

Să fie „explicaţia“ o lipsă de talent? Cel ce „explică“ nu face (criticii muzicali, plastici, literari etc.). Sunt, ce-i drept, rareori şi dintre cei care îmbină pe „a explica“ cu „a face“. Avem însă şi exemplul lui Pascal, care a renunţat la talentele sale (de matematician, de *esprit*[182]), şi a optat pentru un fel de explicitare (explicitarea credinţei).

Există însă în „explicatori“ (inclusiv marii filozofi) un iz de ratat.

Dar se poate vorbi şi de o excepţie cu tâlc mai adânc: nu există critici, comentatori, hermeneuţi în tehnică; maşinile nu se „interpretează“.

Însă „adevărul“ însuşi nu este el oare o interpretare? Adică: ceea ce se interpretează sunt „creaţiile oamenilor“, despre care *ştim* cu precizie că sunt o creaţie. Dar nu cumva, când încercăm să ştim adevărul, realitatea o concepem tot ca o „interpretare“ a lumii „create“, cum o făceau filozofii creştini? Nu cumva de la început vedem lumea ca pe o „creaţie“ a cuiva, şi asta fiindcă nu o putem vedea altfel? Cum altfel ar putea să *existe* lumea altfel decât *făcută*?

27 noiembrie 1998

Societatea occidentală e o pânză deasă, pe când cea românească e o plasă cu ochiuri mari.

28 noiembrie 1998

Orgoliul terminologiei ştiinţifice.

15 ianuarie 1999

Azi, „informaţia“ ne e servită aproape deodată cu tăgăduirea ei şi cu „dedesubturile“ bănuite, insinuate, precum şi cu „bătaia“ ei. Am, adică, aproape deodată:

1. informaţia ca atare;
2. dezminţirea sau infirmarea ei;
3. un scenariu de implicaţii şi de culise;
4. orizontul bănuielilor, incriminărilor.

Astfel se îneacă informaţia şi devine imposibil adevărul.

20 ianuarie 1999

Pe vremea mea, curba vieţii creştea de la leagăn până la maturitate şi scădea la bătrâneţe. La fel şi *curriculum vitae*. „Plinul“ vieţii era maturitatea (circa 30–50 ani), după care veneau respectul, onorurile şi „demnităţile“.

În prezent, într-o seamă de activităţi, viaţa „rentabilă“ se concentrează în circa zece ani de tinereţe, restul vieţii se trăieşte de pe urma acestei perioade. De exemplu, în sportul de mare performanţă şi popularitate (fotbal, baschet, tenis). Marii jucători câştigă, de obicei între 18 şi 28 de ani, milioane de dolari. După aceea, le investesc sau devin antrenori, impresari, *old boys*[183] etc. Or, sportul a devenit de cel puţin câteva decenii o mare antrepriză financiară, „planetară“ în aspectele ei. Astfel, viaţa performerilor sportivi se concentrează în focarul deceniului din tinereţe, după care „the rest is silence“[184]. (La 50 de ani, idolii stadioanelor nu mai repezintă nimic.) Aproape la fel se petrec lucrurile şi în restul profesiunilor. Aproape în toate, posturile-cheie (manageri, directori etc.) sunt ocupate de oameni *până* în 40 de ani.

20 martie 1999

Felul ăsta bătrânesc de a vorbi, „înţelept, cu duh“, ca moşul pe prispă.

10 aprilie 1999

Orice intelectual care „comunică“ (oral sau scris) e supus dublului păcat de a crede că ceea ce spune el e cu totul nou şi de a crede că ceea ce spune el e la mintea oricui, e evident adevărat.

Receptorii se străduiesc să arate că el nu aduce nimic nou (are filiaţiuni, deci este de îndată încadrat) şi că ceea ce spune nu numai că nu e evident, dar e chiar greşit ori pueril. Aceasta se cheamă „dialog“.

20 aprilie 1999

Oare există adevăruri care depind de altceva, depind *sine qua non* de altceva? Bunăoară: adevăruri insomniace? Adevăruri propriu-zise, care nu se dezvăluie, la care nu ajungi decât singur la două noaptea?

Fiindcă sigur sunt „viziuni“ la care nu ajungi decât drogat, sunt domenii la care hinduşii susţin că nu ajung decât după o îndelungată tehnică spirituală.

Dar *adevăruri* (raţionale)? N-ar fi „scandalos“?

13 mai 1999

O femeie „bine“ este o femeie căreia nu-i stă bine goală.

Un intelectual încrezut e cel care a citit cărţi prea bune pentru el.

Şi cultura cere exactitatea ei. Un incult greşeşte citatele, încurcă tablourile şi confundă compoziţiile. Ca senilii. Doamne, iartă-ne!

În gura semidoctului, citatul ilustru e ca pălăria prea mare a lui tată-su.

Ţara întreagă joacă *Conu’ Leonida faţă cu reacţiunea*.

Românii au o înclinaţie spre seriozitatea umorului.

Ce e curios în paradigmele platonice (din *Sofistul*, *Omul politic* etc.) este că în ele terminologia joacă un rol fundamental, dar *altceva* este în joc, ceva care nu e sintaxă. Şi atunci ce e *diairesis*? Logică a definiţiilor, se răspunde, deci mă întorc la „termen“.

22 mai 1999

Avem lucruri sau domenii. Apoi descoperim analogiile lor şi formăm tipuri de relaţii, sisteme, structuri. Apoi ne întrebăm ce sunt sistemele şi structurile acestea, ce „natură“ au. Abia astea sunt „instrumentele“ noastre, adică bunurile cu care urmează să acţionăm.

30 mai 1999

În ce sistem (structură, ordine, registru etc.) gândesc, vorbesc, scriu: în cel logic, ori în cel sintactic-gramatical, ori în cel stilistic-retoric?

Sau:

Elementele lui Euclid sunt scrise corect gramatical? Şi *Gramatica* lui e logic-corectă? Şi *Retorica* lui Aristotel e logic corectă şi gramatic corectă?

3 iunie 1999

Frica de moarte e doar frica de frică.

10 iunie 1999

Ultima generaţie (computerizată) de intelectuali e pentru nostalgici una care nu ştie să scrie (manual).

Sau:

Elogiul caligrafiei, ca *disciplină* a mâinii, îndemânării, ţinutei şi a frumosului la nivelul literelor, cuvintelor, şirurilor, paginilor.

14 iunie 1999

A gândi singur nu înseamnă a gândi de la tine, ci, dimpotrivă, a aştepta ce-ţi vine-n gând, a fi „liber“ pentru gândurile ce vin peste tine.

28 iunie 1999

La noi, femeile deştepte cred că-i mare lucru.

30 iunie 1999

La săraci, toate lucrurile sunt preţioase.

1 iulie 1999

Părerea despre sine este, la om, cel mai de seamă lucru, după conştiinţă.

3 iulie 1999

Important este ca orice înveţi, îţi însuşeşti, ştii, să fie (să devină) prilej de a inventa (născoci, imagina) ceva.

7 iulie 1999

Orice intelectual provincial poartă în raniţă bastonul de ratat.

12 iulie 1999

Prejudecata că dacă cineva ascunde ceva, el este („realitatea“ lui este) ceea ce ascunde. Bunăoară, tipic, Freud.

25 octombrie 1999

Scrisul (şi în mare măsură şi spusul) aplatizează ceea ce comunică. De pildă: „În Mexic a avut loc un cutremur de 7 grade pe scara Richter“. Altfel spus: comunicarea aplatizează comunicatul. Comunicarea „normală“ e cu totul altceva decât ceea ce comunică. Cuvântul „groaznic“ nu e groaznic.

16 noiembrie 1999

Bătrânii sunt:
– ori un magazin de antichităţi;
– ori o fabrică (un „service“) de sfaturi;
– ori o ruină;
– ori o bază de atacuri la adresa „lumii noi“.

27 noiembrie 1999

Concepţiile care se mărginesc să „oglindească“, să „afle“, să „descrie“ nu conţin un „sens“. Idealul lor e *repetarea* (imaginea). Pentru ca o concepţie să dea un sens vieţii, trebuie să conţină un sens, în înţelesul de direcţie, şi un viitor, ceva nou de făcut, nu doar „oglindirea“. În primul caz, problema centrală e „adevărul“, în al doilea caz, mântuirea.

7 decembrie 1999

Autenticitate

1. Heidegger: Există Man[185]-ul în care trăim obişnuit, şi autenticul, care e opus, e altceva. 2. Hegel: Geschichte der Philosophie[186], capitolul „Protagoras“: există o lume aşezată, (Atena) înainte de Pericle şi pe urmă vin sofiştii şi strică totul, conştientizând răul şi binele. Deci aici conştienţa (autenticul) este o boală spirituală, o molimă.

25 februarie 2000

„Inteligenţii“ au zona lor în spiritualitate, o zonă largă, la rampă, dar nu una creatoare, nu una eficientă, ea adesea fiind chiar o frână. E zona *Topicelor* lui Aristotel.

10 martie 2000

Piramidele sunt o încercare de a învinge timpul şi de a *eterniza* moartea. Încercări de a lovi timpul cu arma morţii şi, ca orice încercare de eternizare într-o lume a vieţii, ele sunt sortite eşecului.

23 martie 2000

„*Cartea* mare a naturii“: ce blasfemie!

26 martie 2000

Ceea ce îl deosebeşte pe Freud de Jung e înclinaţia porno a primului.

Oare deosebirea (mistică) dintre trup şi suflet a dus la deosebirea, în trupul nostru, a părţilor „ruşinoase“? Sau ce atunci? Mirosul? Sexul (erosul)?

Contradicţia dintre „nu *ştim*“ (socratic) şi cartea deschisă a naturii (Natura ca o *provocare*).

Există „niveluri“?

Pentru căţei om fi nişte extratereştri.

26 aprilie 2000

Noi credem că onestitatea e nepoata naivităţii.

2 mai 2000

De aproape 70 de ani „acasă“-ul meu e filozofia (metafizica).

15 mai 2000

Iubesc tot mai mult vegetaţia, îndeosebi copacii. Iar ca împlinire a acestei iubiri: pădurea, cu sentimentul admiraţiei.

E o extindere a iubirii în domeniul iubirii, mai precis în domeniul similarităţii cu omul, de la animale la plante.

16 mai 2000

Viaţa e un bun de consumaţie care se consumă singur şi asta e tot ce avem. (Vezi şi Shakespeare, *Hamlet*, IV, 4: „To fust in us unused“[187].)

decembrie 2000

Seriozitatea chelilor, gravă.

17 mai 2001

La noi, străzile încă aparţin caselor care le mărginesc. Nici măcar Bucureştiul nu e un oraş de străzi (de căi de comunicaţii), ci, în bună parte, un oraş de case. Suntem încă departe de a avea, ca la Paris sau Viena, străzi independente.

Note

1. Situat „mai sus“, de calitate superioară (*lat.*).
2. Psihologie abisală (*germ.*).
3. Profunzimile (*fr.*).
4. În mijlocul lucrurilor (*lat.*).
5. Nimic prea mult (*gr.*).
6. În eprubetă (*lat.*).
7. Omul faţă în faţă cu natura (*lat.*).
8. Auto-guvernarea (*gr.*).
9. Soluţie tehnică, mijloc (*gr.*).
10. Meşteşug (apt să multiplice o soluţie tehnică) (*gr.*).
11. Îndemânare, meserie, meşteşug (*germ.*).
12. Ceea ce este pus în mod ferm ca imuabil (*lat.*).
13. Capabil de modificare (*germ.*).
14. Gândesc, deci sunt (*lat.*).
15. Vezi supra însemnarea din 20 oct. 1977.
16. Raţiunea e lucrul de care toată lumea are parte în mod egal (*fr.*).
17. Raţiune pură (*germ.*).
18. „Drumul dialectic către spiritul absolut“ (*germ.*).
19. Fiinţă (*germ.*).
20. Raţiune universală (*germ.*).

21. Un capital constant (*germ*.).

22. Altul, celălalt (*germ*.).

23. «Opozitul» care poate fi sesizat doar «ca raportat la sine», în măsura în care el rămâne altul (de rang secund) şi ca atare este distorsionat (*germ*.).

24. „Ştiinţa care ajunge la sine ca adevăr absolut“ (*germ*.).

25. Negaţia (*germ.*).

26. „Esenţialul este lupta“ (*germ.*).

27. „Celălat ca negaţie“ (*germ*.).

28. „Lupta pentru suprimarea sa“ (*germ.*).

29. „Suprimarea pe care negativul o pune în joc ca «dialectică» este înţeleasă ca «istorie» (*germ*.).

30. În temeiul ei (*germ*.).

31. În chip strict real (*germ*.).

32. În funcţie de situaţie, pragmatic (*engl*.).

33. În sensul de: „organizaţi la nivelul convieţuirii“ (*gr*.).

34. Aruncat (*fr.*).

35. Ceea ce a trecut (*germ*.).

36. Administrator al lumii (*germ*.).

37. Avem ca datorie să-l ştim (*fr*.).

38. „Cu o negaţie neadevărată, pe care natura o pune ca pe o punere neadevărată“ (*germ*.).

39. Conştiinţă a... (*germ*.).

40. Dispoziţie provocată de întâlnirea cu natura (*germ*.).

41. Expresie a puterii (*germ*.).

42. Culegere de flori.

43. Binele este suficient prin sine (*lat*.).

44. Omul este prin excelenţă mintea omului (*lat.*).

45. Eu = eu (*germ*.).

46. Conştiinţă (*germ.*).

47. Evidenţă (*germ.*).

48. La ce bun asta? (*germ*.).

49. Gândire (*germ*.).

50. Fiinţă (*germ*.).

51. Ne-fiinţă (*germ*.).

52. Fiinţă pură (*germ*.).

53. Gândesc, deci este (*germ*.).

54. Stare de lucruri (*germ.*)

55. Fiinţa propriu-zisă (*germ.*).

56. Colaps (*engl*.).

57. Dragomir face aici un savuros joc de cuvinte, luând elementul de compunere *con-* (din lat. *cum*, „laolaltă“) şi trimiţându-l la franţuzescul *con*, „imbecil“. În loc de „con-sacrare“= „validare, divinizare a cuiva la nivelul unei comunităţi“ (din lat. *consecrare*, „a diviniza, a face nemuritor“) se obţine „validare a unui imbecil“.

58. Neînţelegere (*engl*.).

59. Mediu înconjurător (*engl*.).

60. Natură (*gr*.).

61. Slugă (*lat.*).

62. Termen folosit de Heidegger pentru desemnarea omului ca rostitor al fiinţei şi interpret al sensului ei.

63. Întrebarea privitoare la fiinţă (*germ.*).

64. Fiinţare (*germ.*).

65. Întrebarea cu privire la fiinţă (*germ.*).

66. A fi înseamnă „a avea fiinţă“ sau „ce-itate“ (*lat.*).

67. Fiinţă, a fi (*lat.*).

68. „Ce-itate“ sau esenţa privită din punctul de vedere cel mai general (*lat.*).

69. În genere (*germ.*).

70. Lucru în sine (*germ.*).

71. Fenomen (*germ.*).

72. Natura ne induce în eroare (*germ.*).

73. Stare-de-aruncare (*germ.*).

74. Întrebarea privitoare la adevăr (*germ.*).

75. Stare-de-deschidere (*germ.*).

76. Băutura, fumatul (*engl.*).

77. Habitudine, ipostază spirituală (*gr.*).

78. Ştiinţă universală (*lat.*).

79. Spiritul absolut (*germ.*).

80. Conştiinţă universală (*germ.*).

81. Riguros ştiinţifică (*germ.*).

82. Ispravă (*fr.*).

83. Esenţă (*gr.*).

84. *Laboratorium* este titlul unuia din caietele din arhiva Dragomir, inclus în volumul *Caietele timpului*, publicat la Humanitas în 2006.

85. „Conştientizarea internă a propriilor trăiri psihice“ (*germ.*).

86. Pas cu pas (*lat.*).

87. Deschizător de drum (*germ.*).

88. Numirea poetică (*germ.*).

89. În mod esenţial (*germ.*).

90. Lupta (*gr.*).

91. Fiinţă–nefiinţă (*gr.*).

92. Opinie (*gr.*).

93. Care stă dedesubt (*lat.*).

94. Drum (*gr.*)

95. A avansa pas cu pas (*lat.*).

96. Şi ai senzaţia că eşti grozav (*germ.*).

97. De importanţă istorică (*fr.*)

98. În mod explicit (*lat.*)

99 99 Fiinţările (*gr.*).

100. Instabil (*germ.*).

101. Indivizibilă (*gr.*).

102. Dragomir va cita de mai multe ori, de-a lungul acestor pagini, lucrarea lui Rudolf Wendorff, *Zeit und Kultur. Geschichte des Zeitbewusstseins in Europa / Timp şi cultură. Istoria conştiinţei de timp în Europa*, Westdeutscher Verlag, Wiesbaden, 1980.

103. Regularitate, relaţii previzibile matematic şi realităţi măsurabile cantitativ (*germ*.).

104. Ceea ce contează sunt intervalele mici de timp (*germ*.).

105. Conştiinţă de sine (*germ*.).

106. Stephen E. Toulmin, June Goodfield, *The Discovery of Time*, Hutchinson, London, 1965, p. 168: „Unica modalitate credibilă de a susţine ceva referitor la trecut era să ai în vedere felul în care aspectul prezent al Pământului ar fi putut căpăta o formă sub influenţa elementelor fizice pe care le cunoaştem astăzi.“

107. Organizaţi la nivelul convieţuirii într-o comunitate (*gr*.).

108. Istorii ale cetăţii (*gr*. şi *lat*.).

109. Ştiinţe naturale (biologie, geologie, mineralogie) (*germ.*).

110. Gerald J. Whitrow este autorul a trei cărţi clasice în domeniu: *What is Time?* (1972), *The Natural Philosophy of Time* (1980), *Time in History* (1988). *The Study of Time* este numele unei colecţii de volume periodice publicate de *International Society for the Study of Time*. Probabil că Dragomir a avut acces la vol. 3 (1976, 1978).

111. „…implicau pur şi simplu repetarea unui fenomen concret care survenea înăuntrul unei unităţi“; „…ar putea să ticăie continuu ani de-a rândul“.

112. Pas cu pas (*fr*.).

113. „Prima lege a naturii: orice lucru rămâne în starea în care e atâta vreme cât nimic nu îl schimbă“ (*fr*.).

114. Săgeata timpului (*engl*.).

115. Patrick Meredith, „The Psychophysical Structure of Temporal Information“, în *The Study of Time*, p. 261. V. mai sus nota din 3 noiembrie 1983.

116. Sălbaticul (*fr*.).

117. *Right & Left; Essays on Dual Symbolic Classification*, ed. de Rodney Needham, University of Chicago Press, Chicago, 1973.

118. Anterior–posterior (*gr*.).

119. Spiritul, gluma (*germ*.).

120. Mă îndoiesc (*lat*.).

121. Eu gândesc (*lat*.).

122. Gândesc, deci exist (*lat*.).

123. „Dar oare cine se îndoieşte că el însuşi trăieşte şi îşi aduce aminte şi înţelege şi vrea şi gândeşte şi ştie şi judecă? El trăieşte chiar dacă se îndoieşte. Iar dacă se îndoieşte, îşi aduce aminte de ce anume a provocat îndoiala. Iar dacă se îndoieşte, înţelege faptul că se îndoieşte. Dacă se îndoieşte, atunci vrea să fie sigur. Dacă se îndoieşte, atunci gândeşte. Dacă se îndoieşte, atunci ştie că nu ştie. Dacă se îndoieşte, atunci judecă în următorul fel: nu ar trebui să-şi dea cu uşurinţă acordul“ (*lat.*).

124. Război → duel (*lat*.).

125. „Un instinct ar fi aşadar un impuls ce sălăşluieşte în organismul viu, menit reproducerii unei stări anterioare, la care organismul, sub influenţa unor forţe perturbatoare externe, a trebuit să renunţe“ (*Dincolo de principiul plăcerii*) (*germ.*).

126. O fiinţă, o idee, un lucru ori o stare de fapt (*germ.*).

127. Unicitatea fiecărei clipe (*germ.*).

128. „Acum-ul care curge face timpul, acum-ul care stă face eternitatea“ (*lat.*).

129. „Timpul nu curge, ci în el curge existenţa schimbătorului...“ (*Critica raţiunii pure*) (*germ.*).

130. Dilatare a sufletului (*lat.*).

131. Face cu putinţă (*germ.*).

132. Adevăr (*lat.*).

133. Adecvare (*lat.*).

134. Adecvarea intelectului şi a lucrului (*lat.*).

135. Altul (*lat.*).

136. Pe care eu nu fac decât să o însoţesc cu viaţa mea (*germ.*).

137. „Nu eşti cu mult mai departe atunci când ai posibilitatea să mergi cât de departe vrei; pentru că problema rămâne mereu aceeaşi“ (*Principiile naturii şi graţiei divine ce îşi au fundamentul în raţiune*) (*fr.*).

138. Explicarea obscurului prin obscur (*lat.*).

139. Divizare (*gr.*).

140. Stăpânire şi servitute (*germ.*)

141. Stăpân (*germ.*).

142. Voinţă de putere (*germ.*)

143. A şti înseamnă a putea (*fr.*).

144. Hegel, *Fenomenologia spiritului* (*germ.*).

145. Ca şi când ar trece de la premise la concluzie (*germ.*).

146. Problematică a lumii (*germ.*).

147. Persistent (*germ.*).

148. Ceea ce e lipsit de sens este non-interogabilul (*germ.*).

149. Durata (*fr.*).

150. În cel mai rău caz, ca soluţie ultimă (*fr.*).

151. Înlănţuire (*gr.*).

152. Stricată (*germ.*).

153. *Trivium* denumea în Evul Mediu ciclul primar de învăþământ, alcătuit din trei discipline: gramaticã, retoricã, dialecticã. Iar *quadrivium* reprezenta ciclul superior, alcătuit din patru discipline: aritmeticã, geometrie, astronomie ºi muzicã.

154. Punctul culminant (*germ.*).

155. Posibilitate (*gr.*).

156. Înzestrat cu raţiune (*gr.*).

157. Răgaz al spiritului eliberat de orice angajare în ceva practic (*gr.*).

158. Activitate gratuită a spiritului (*gr.*).

159. Aducătorul de veşti (*gr.*).

160. Să ascultăm şi ce spune celălalt (*lat.*).

161. Batem câmpii (*germ.*).

162. Prin opoziţie (*lat.*).

163. „Stilul e omul“ (*fr.*), faimoasa vorbă a lui Buffon, rostită în discursul de recepţie la Academia Franceză în 1753 *(Discours sur le style).* Formula completă este: „Le style c’est l’homme même“ – „stilul e omul însuşi“.

164. Forma intuiţiei (*Critica raţiunii pure*, „Estetica transcendentală“) (*germ.*).

165. Ale tabelelor dihotomice (*gr.*).

166. Drept ceea ce se înfăţişează fiecare (*germ.*).

167. Devii maestru exersând (*germ.*).

168. „Şi toate acestea fără ca muncitorul care mânuieşte maşina să înţeleagă ceva din ea sau să ştie ceva despre ea, ci doar să îşi închipuie cum merge“ (*fr.*).

169. De la sine mişcător (*germ.*).

170. Fapt-de-a-fi-în-lume (*germ.*).

171. Păstrare (*gr.*).

172. Nici pe de-a-ntregul fiinţă, nici pe de-a-ntregul nefiinţă (*lat.*).

173. Rezervor de materii prime (*germ.*).

174. Psihologie abisală (*germ.*).

175. Naştere şi devenire (*gr.*).

176. Formă-materie (*gr.*).

177. Răsucire a sufletului în întregul lui (*gr.*).

178. Capacitate de performanţă (*germ.*).

179. Spirit de fineţe (*fr.*).

180. *Respingerile sofistice* (*gr.*).

181. O sarcină (*germ.*)

182. Spirit (*fr.*).

183. În engleză, expresia nu are în vedere decât un mod de adresare („amice!“). Dragomir se referă, probabil, la „fostele vedete“.

184. Restul e tăcere (*engl.*).

185. Impersonalul „se“ (*germ.*).

186. *Prelegeri de istorie a filozofiei* (*germ.*).

187. „Să mucezească în noi, nefolosit“ (*engl.*). Aici, Hamlet se referă la cugetul divin sădit în noi („god-like reason“).

CELE MAI MICI CARNETE

Carnetul I („carnetul portocaliu“)

Cititorul tânăr (curiozitate) şi adultul (tehnică).

Cuvinte ţintite = conceptele lucrurilor (masă, soare etc.), cuvinte vagi = suflet, spirit, subconştient. În vreme ce primele mărginesc clar un lucru, celelalte doar indică ceva, despre care ştim şi nu ştim. De aceea ele nu sunt instrumente bune de gândire: bunăoară, „de la masă la scaun“ ori „masa şi scaunul“ sunt clare, dar „de la spirit la subconştient“ e vag.

S-ar părea că, cu cât urc spre concepte mai generale, cu atât acestea sunt mai puţin clare. Sau – după concepţia tradiţională – doar *archai*[188] sunt vagi, problematici (limite), restul e clar (modelul Euclid).

Păcatele erotice: adulter, incest, masturbaţie, homosexualitate.

– Chestiunea *unde malum*[189] (teodiceea);

– *Apokarteresis*: a se lăsa să moară prin foame;

– „Caro stercoribus infersa“: „chair farcie d’excréments“[190];

– „Haec paupertina elementa“: „aceste sărmane elemente“, elementele materiale ale corpului (trupeşti);

– (Culianu, *Gnose dualiste*, p. 174. Sursa e Tertullian, *Adversus Marcionem* – deci Marcion din Sinope, prin Tertullian).

Atâta vreme cât definiţia (*logos*, limbaj), respectiv esenţa, „reprezintă“ realitatea, şi individualul este, în consecinţă, indefinisabil – esenţa obturează realitatea (nu văd copacii din pricina pădurii).

Dacă „diaireza“[191] platoniciană şi, prin urmare, definiţia aristotelică (gen proxim – diferenţă specifică) sunt valabile, atunci individualul n-are

loc. – Ce se poate spune despre claritatea treptelor diairezei? Ce e mai clar: oaie – ovină – mamifer – animal?

Pentru Platon problema nu se punea; în mod clar, „ştiinţifică“ era încrengătura în întregime. Pentru Descartes şi Leibniz claritatea era altceva.

Cu cât un cuvânt e mai abstract, cu atât e mai puţin „concret“.

Tehnica are comun cu morala dorinţa de a drege lumea („die Wünschbarkeit, daß es anders sein sollte“[192], Nietzsche, *Wille zur Macht*).

Comunismul are comun cu „Ştiinţa“ că postulează un ideal viitor în numele căruia „deocamdată“ sunt jertfite generaţii. Deplinătatea ştiinţei (care „evident“ progresează) înseamnă că „deocamdată“ trudesc generaţii care n-au să ajungă s-o cunoască şi care a fost (şi mai este) idealul cunoaşterii „ştiinţifice“, fără să ne fie clar dacă scopul se poate atinge şi ce o să facem apoi. În ce priveşte comunismul, s-a văzut.

Ştiinţa are comun cu morala „die Voraussetzung, daß es im Grunde der Dinge so moralisch zugeht, daß *die menschliche Vernunft recht behält*“[193]. O lume „raţională“, „legică“ (cu adversul „hazard“, „haos“) are aceeaşi structură cu o lume „morală“ (cu adversul „imoral“).

Paralelismul organizării (structurării) spaţiului (fizica) şi timpului (istoricism, dar şi „simţ istoric“ ca Nietzsche) în sec. XIX şi XX: cuprinderea unor spaţii tot mai mari, în mod organizat relaţionist (astronomia), şi a unor durate istorice tot mai mari (două milenii la Nietzsche).

Şi combinate spaţiu/timp: extinderea cunoştinţelor geografice exhaustive odată cu istoria popoarelor respective (etnologie).

Negarea unei afirmaţii (în dialog) cere dovada (argumentarea) din partea afirmatorului; astfel se iese din „opinia comună“. Argumentarea însă, întemeiată pe enunţuri acceptate tot de opinia comună, readuce tema la acelaşi nivel şi jocul de-a *Prüfstein*[194] continuă. De aceea e mai utilă socratica *reductio ad absurdum.*

„Deosebirea“ în spaţiu (multiplicitate) şi în timp (schimbare).

De ce spaţiul şi timpul nu sunt – la Kant – categorii? De ce nici la Aristotel, propriu-zis?

Deosebirea „teoretic/practic“ ca *analogon* (redus) al deosebirii „lumea Ideilor/lumea *genesis*-ului[195]“ şi „contemplare/acţiune“.

Gândirea rumegătoare (Nietzsche) şi gândirea reactivă (inteligenţa); prima merge cu sine înainte, a doua doar reacţionează; prima – metafizică prin drumul ei, a doua – empirică şi istoricistă, istovită în reacţie (istoricismul fiind relativismul doctrinar al „înscrierii“ cu bătaie, la rândul ei, „înscrisă“). Aberaţiile primei sunt infiniturile, iar ale celei de a doua mărginirile programatice, iar adevărurile primei sunt „dincolo“, ale celei de a doua „*doar* aici“ (polemic). Prima îşi schimbă de fiecare dată temeiurile şi se bizuie pe asta, a doua progresează prin instrumentarea gândirii (logica, bunăoară).

Deosebirea dintre ele se iveşte datorită exclusivismului lor, de aceea ambele rămân *polemice*: metafizica prin *Umwertung*[196] a lumii „sensibile“, reactivă prin antimetafizic.

Românismul

– Premisa discutabilă: o identitate definită şi păstrată pură în istorie (aberaţia „tracică“ şi iluzia „daco-romană“ – ambele mitice şi archai-zante) şi explicaţia ei: nevoia unei identităţi din realitatea non-existenţei ei conform tiparelor occidentale (şi ele cel puţin discutabile). Preocupare străină realităţii noastre.

– Neputinţa de a conştientiza şi înţelege amalgamul (*compositum*) şi rezultatul lui.

– Neputinţa de a valorifica calităţi (?) ale noastre care sunt non-valori după grila de *Rangordnung*[197] occidentală şi tirania acesteia. De unde şi încercarea simplistă de explicaţie prin Occident-Orient („suntem la porţile Orientului“).

Criza cronică de identitate odată exacerbată (latent) duce, firesc, la ipostaza românităţii absolut specifice şi perene:

a) *identitate – continuitate – esenţă* = platonism. Adică: continuitatea considerată ca identitate (continuitatea datorată identităţii), care, la rându-i, e datorată esenţei. Toate acestea sunt valori bimilenare ale culturii occidentale şi ale religiei, ca însuşiri ale lui Dumnezeu.

b) Aşadar, o adevărată *altă* tablă a categoriilor.

– De fapt, identitate–continuitate–esenţă sunt legate egal între ele, într-o rămânere absolută, într-o veşnicie de gradul doi.

Şi atunci: un neam poate să nu aibă continuitate, cum şi noi dormim; poate să nu aibă identitate, în înţelesul de a fi identic de-a lungul a… şi, în consecinţă, poate să nu aibă esenţă, aşa cum e înţeleasă aceasta occidental (*ousia* ca *Sein*). Noi, fiind occidentofili, suntem (ca intelectuali) în „criză de identitate“ a românismului.

Toată discuţia presupune premisa analogiei om–neam: neamului i se cer trăsăturile vieţii umane.

– Ce ar putea rămâne din originea geto-traco-daco-romană? Ce ar putea rămâne *în noi*? Sigur a rămas nu numai păstrarea în limbă a latinităţii, ci subconştientul îndepărtat, atât de îndepărtat, încât pare cam sucit să ne preocupe asta atât de mult, când nu desluşim nici măcar subconştientul nostru imediat, adică din ultimul veac (de la grefa occidentală din sec. XIX).

Analogia dintre acţiunile raţionale (operaţii logice) şi acţiuni-fapte exterioare (practice) duce la întrebarea: care pe care? Calapodul istoric ar da prioritate faptelor concrete născocite din necesităţi imediate, pe când gnoseologii apriorişti ar da prioritate operaţiilor logice, ca fundamentale.

De exemplu, diviziunea (*dividendo*) logică, adică analiza, rezultă oare din împărţirea faptic-concretă a muncii, a hranei şi a bunurilor în familie? Sau invers? La fel, sinteza rezultă oare din construirea de adăpost, de curse vânătoreşti etc. sau invers? Argumentul animalului (şi castorul construieşte…).

Argumentul bogăţiei (ambivalent): Operaţiunile logice sunt mai numeroase şi mai complexe. Dar şi: operaţiunile concrete sunt şi ele mai

numeroase, având încă un simţitor potenţial de abstractizare.

Argumentul tehnicii: Tehnica înţeleasă ca aplicaţie a descoperirilor (cuceririlor prin operaţii logice) teoretice (ab-stracte) ar arăta că drumul e de la abstract (logic, aprioric etc.) la concret, fiindcă oareşicare tehnică a avut şi omul primitiv.

Argumentul răgazului: De la Platon şi Aristotel ştim că gândirea logică se cultivă pe solul răgazului şi al libertăţii, deci condiţionată de o formă a societăţii ierarhizată, apărută târziu. Aşadar, operaţiunile concrete premerg pe cele teoretice.

Rezultă că problema e o pseudoproblemă. Operaţiunea concretă implică gândire (chibzuială, alegere etc.) şi se confundă operaţiunea logică abstractă *conştientă* cu gândirea în general. Deci problema, în termeni mai apropiaţi, ţine de domeniul: *abstracţiune* şi *conştientizare.*

Apoi: ar trebui lărgită, cuprinzând nu numai concret/abstractul gândirii, ci şi pe cel al simbolului, al mitizării. Şi simbolul este o abs-tracţie de la concretul ca atare (şi mitul la fel), o abstracţie şi o încărcare totodată. Abia astfel am avea orizontul problemei.

Aristotel îşi pune problema abstractizării, dar îndeosebi pentru categoria cantităţii (şi de acolo a matematicii), pe care o îndreptăţeşte.

Odată cu apriorismul, problema reapare: bine, bine, în orice operaţiune concretă se gândeşte, desigur, dar cât este aici gândire apriorică, categorială? Cât e „reţea aplicată“ şi/sau rezultatul dibuirii, al experienţei, al încercărilor nereuşite până la reuşită? Iar „conştiinţa“ în înţelesul nostru nu există la Aristotel.

Abstractizare conştientă şi abstractizare inconştientă.

Este valul un eveniment?

Referitor la ruptura dintre omul „cult“ şi omul obişnuit. Aproape tot din ce este azi cultură este inaccesibil omului obişnuit: ştiinţa (specializată şi matematizată – electronizată), pictura, sculptura, muzica etc.

De ce?

Ialdabaoth – demiurgul creator al lumii la gnostici, numit şi Sabaoth, „asasinul“, Adamas. Apoi: Authades, *l’Arrogant* sau impudent, Samael,

Asiael.

Viaţa este cel mai primejdios joc, fiindcă este o luptă neştiută pentru ce este mai preţios: propria fiinţă.

În gândire tot mai debusolaţi, *în vorbire* (scriere) tot mai între noi (mai formali), *în ce facem* tot mai distructivi.

Ce *este* actorul? *Cine* e el?
Superlativul
– cei 3: Eliade etc. [Ionesco, Cioran]
– campionii sportivi
– verbal [cel mai…, cea mai…]
Superlativul ascunde in-continuitatea.

Contradictoriu – contrar – grade – nuanţe – continuitate.
Mentalităţi (spirituale) pentru fiecare dintre acestea. Se începe cu contradictorii şi contrare (lumea Ideilor/lumea sensibilă la Platon, maniheism şi bipolaritate în general), apoi cu intervalul dintre contrarii (grade, spectru), pe urmă cu nuanţe, care, *finis finorum*, se pot termina prin continuitate.
Dar, de pildă, *diairesis* (Platon) unde intră? Ea este o gradare, dar nu pe contrarii. Sau „prostia“ este gradul (nuanţa) de jos a *scării* deşteptăciunii şi nu un concept de sine stătător.

Ce ne învaţă efectul Ebert-Meumann („Învăţarea pentru o anumită dată duce la uitare după acea dată“)?

Socrate: într-un dialog nu despre *tu* sau *eu* e vorba, ci despre *obiectul* dialogului. Abia aşa se ajunge la argumente (argumentul *ad hominem* nu e un argument). Ceea ce înseamnă a îndepărta *impresiile*. Numai că asta e anevoios. – Oare primar sunt impresiile? Şi ele rămân, ca un reziduu, într-un dialog „obiectiv“, dacă nu ne *căznim* să le înlăturăm?
Existenţa (= acum) este un fel de mişcare. Ce se mişcă? Fireşte, viaţa mea, care *trece*. Dar nu despre asta e vorba. Însuşi sentimentul de existenţă

se mişcă prin necontenitele acum-uri, în afară de „conţinutul“ lui (lucrurile care se schimbă). „Acum“ e totodată clipa şi necontenit altceva.

Dispariţia performanţei individuale, a personalităţilor şi a cultului lor, în favoarea colectivului ca muncă şi a sistemului ca închegare a cunoaşterii, realizabil prin „progres“. Dispariţia „eroului“ (Carlyl[198]), a metafizicianului, a marelui poet, pictor etc., pe scurt a omului-pildă şi *excepţie.* A rămas doar în unele sporturi şi în vedetism.

De ce se evoluează de la simplu la complex, de la amorf la diferenţiat, de la inferior la superior? E chiar aşa de de-la-sine-înţeles?

Nu întotdeauna e bine să crezi că ai dreptate să ai dreptate.

Contra binelui. Armele răului
– Violenţa;
– Prostia (opusă inteligenţei);
– Seducţia (opusă naivităţii);
– Ispita;
– Perfidia (opusă bunei-credinţe);
– Limbajul ca instrument (opus limbajului ca mijloc de comunicare);
– Răul extern (război, martir) şi cel imanent – pedeapsa.

„Certitudinea“ (evidenţa) carteziană este un *punct de plecare*, nu o menţinere, cum e tradiţia.

Ce se întâmplă cu cunoaşterea (umană)? Progresează continuu (evoluează)? Are mutaţii? Uită şi reia? Ori are urcuş, zenit şi coborâre?

„Adevărul“ este conceput ca o „stare“, fiindcă nu e nimic dincolo de adevăr. Falsificabilitatea (lui Popper) e doar o corectură paleativă, dar stă pe acelaşi temei. Mai interesantă e aceeaşi problemă la nivel individual.

Religia foloseşte afecţiuni.

Umilinţa, admiraţia, extazul, avântul, tristeţea etc. Toate transfigurate din „fenomene psihice“ în „sensuri şi repere om-Dumnezeu“.

Dar genetic este invers: la început toate apăreau afectiv, iar „fenomenele psihice“ sunt, istoric vorbind, cam un reducţionism. Este acest reducţionism legitim? De ce? Azi răspunsul cred c-ar fi că e legitim, fiindcă e (mai aproape de) adevăr. Analog cu mit-ştiinţă, speculativ-logică formală etc. – Oare aşa să fie? Pentru a răspunde trebuie să cercetăm şi ce concepţie de evoluţie stă la bază şi, totodată, cum ar arăta concepţia inversă, că toate cuceririle sunt pierderi, sărăciri de înţeles.

Noi, modernii, la fiecare trezire, recuperăm realitatea. Zilnic, „cotidian“. Nu recuperăm doar spaţiul „real“ şi timpul „real“, în care ne reînscriem, ci „realul“. Aproape ca un sentiment, deşi nu e unul – mai degrabă senzaţie, şoc. Iar fuga de realitate ce e? Un instinct, o neadaptare, un mijloc de adaptare? Deci realitatea nu e un „dat“.

Pentru popoarele vechi, somnul, visul etc. erau *la fel* de reale ca trezia, iar pentru popoarele şi mai vechi, ele erau superioare realităţii din veghe.

Clasa de mijloc = „între“, ierarhie. Noi o gândim doar triplă: jos – mijloc – sus, dar trebuie să fie o întreagă ierarhie, *recunoscută* şi *asumată* (recunoscută pentru celelalte trepte şi asumată pentru propria treaptă.

Suntem *imunizaţi* la comunism.

Humanitas (humanus) – umanitate, omenie, blândeţe, politeţe, fineţe. Seneca: *adversus minores humanitas*, „bunătate faţă de cei mici“. Dar şi „învăţătură“, „învăţat“ (*humanus*) – Cicero.

Senilitatea: s-ajungi ca pericolul de a trăi să fie mai mare decât pericolul de a muri.

Moartea care ridiculizează tot ce ai „realizat“ în credinţa că *este ceva*.

Heidegger are doar *begrifflich*[199] dreptate cu *Sein zum Tode*[200]. În realitate, tinerii nu „real-izează“ moartea, de aceea sunt gata să moară pentru te miri ce (sunt „disponibili“ pentru moarte) şi, uneori, se sinucid.

Cultura scrisă şi formalizarea logicii. Logica a devenit total simbolică şi în urma densificării timpului, a neastâmpărului. Nu mai era timp (răbdare) pentru „lătărirea“ de genul Goblot. La fel cu prescurtările instituţiilor, firmelor, partidelor politice etc. Logica simbolică este pur vizuală, nu mai are nimic auditiv, e la alt capăt faţă de logica socratică de dialog (auditivă). Deja Leibniz lega gândirea matematică de scris, ca fiind doar implicat în aceasta. Vizualul logic-matematic este însă altceva decât figurativul (geometricul) şi anume este o simbolistică a gândirii, pe când geometria este o figuraţie de forme *reale* în intenţionalitatea lor.

Profesor – latinescul *professor, -oris,* de la *profiteor, profiteri, professus sum* (deponent) = a declara, a mărturisi, de la *fateor, fateri, fassus sum* (din *gr.*), a mărturisi, *a face cunoscut,* a face să se vadă.

„Adevărul“ logic, ştiinţific este conceput ca „un ultim“, un *nec plus ultra*. Dincolo de el nu mai este decât tehnica (de orice fel), adică folosirea lui, deci raportarea la om (ca tot ce este util), instrumentarea lui.

Raţional = *aussprechbar,* „enunţabil“.

„Le style, c’est l’homme“, cum spunea Bouffonul.

La noi, dialogul arareori depăşeşte faza „cine are dreptate“, respectiv „care pe care“. Şi cum ar putea-o depăşi? În dialog, fiecare se consideră egal cu interlocutorul, altfel ar fi vorba de un proces de învăţare. Iar ce spune fiecare („părerea lui“) este ce a gândit, gândirea lui. Dacă iese că nu are dreptate, resimte nu numai că nu e aşa cum a gândit el, ci şi, în primul rând, că a greşit în gândirea lui, că a gândit greşit. Şi cum omul este, cică, raţional, resimte asta ca pe ceva grav, ba poate ca pe cel mai grav lucru. Deci rezultatul dialogului este resimţit de fiecare *personal*, şi nicidecum în ce priveşte obiectul discuţiei. Rezultatul dialogului se mută de pe obiect pe persoană, în speţă pe „X e mai deştept“, respectiv „Y e mai prost“, în care – şi asta e important –, X ori Y pot fi EU.

De aici se vede înţelepciunea lui Socrate atunci când declară, de la bun început, că „nu ştie“. Înţelepciunea lui Socrate înseamnă că el stă pe post de prost.

De asta discuţiile de pe la noi alunecă foarte repede în: „stai să-ţi spun eu“, „ascultă-mă pe mine“, „nu ştii (nu eşti expert, specialist, informat etc.), eu ştiu mai bine“ – şi toate numai pentru a aluneca de la situaţia de dialog la situaţia de învăţare, în care, fireşte, *Eu* este învăţătorul). Cumpăna dialogului (doi interlocutori egali) se pierde în felul acesta. – Ceea ce nu înseamnă că avem nevoie de un nou Socrate. După 2 500 de ani, nu putem să o luăm aşa. Nevoia pe care o avem azi e de deprindere, de o disciplină pe care de acum o ştim, dar pe care incultura noastră ne împiedică să o realizăm.[201]

Ce creează omul?

Mituri, legende, ambianţă, filozofie, ştiinţă, arte de toate felurile (poezie, proză, pictură, muzică, sculptură, arhitectură), tehnică, politică, logică. Unele răspund nevoilor, altele dezvoltă aceste nevoi, iar altele (?) sunt gratuite.

Suntem acum într-o lume (într-o „preajmă“) umanizată, în care tehnica, şi nu natura este străinul (obiectul); o lume în care „natura“ este relegată (rezervaţie, loc de recreere, grădini zoologice). Mai există desigur şi spaţiul vid cosmic.

Ascensiune = pe verticală = infinitul, absolutul.

Progres = pe orizontală = infinitul potenţial (*kata to dynaton*), *timpul*.

„Temporalizarea“ face ca *meta* („dincolo“) să devină preponderentă: luarea de poziţie faţă de ceva (*thesis*) ca depăşire, prin simplul fapt al trecerii timpului. Orice devine *thesis* (*Setzung*, „punere“) şi după o vreme (temporal) ne referim la el dintr-o poziţie temporal-*nouă* ca la ceva *gesetzt*, care a fost „pus“, pentru a-l analiza-critica-schimba (*cf.* moda). *Setzung*, „punerea“, devine datare (totul e hegelian). Astfel, prin temporalizare, cultura devine *critică*, cu iluzia progresului: surogat de progres.

Imediatul temporal în societate: moda.

„Vederea“ platonică are o mare „bătaie“ tradiţională (grecii sunt o cultură a vederii), dar imediat după Platon, la Aristotel deja, ea devine o problemă fiziologică şi apoi *dispare* ca importanţă filozofică.

Prezenţa *me on*-ului, ca alternativă, în trecut şi viitor. De unde alternativa:

Trecutul		Viitorul
Existent	Păstrare	Berechenbares („previzibilul calculabil“)
Nimic	Uitare	Necunoscutul, străinul, primejdia, moartea

Tensiunea dintre peren şi actualitate, apoi dintre viaţă intensă şi pierdere de timp. Când pierdem timpul?

Orice progres tehnic implică şi o pierdere care trebuie, la rândul ei, gândită, măcar cântărind profitul şi pierderea.

De ce se pică, în modern, pe „Connaître c’est savoir, savoir c’est prévoir, prévoir c’est pouvoir“[202] a lui Comte? De ce se pică, într-o epocă, pe *anumite* idei, aceleaşi sau care se răspândesc cu iuţeala minţii, ca hrana care place?

Scrisul *rămâne în urmă* faţă de vorbit, e o reducţie şi *totodată*, printr-asta, o scoatere la iveală a *raporturilor* – matematica.

Oral = subiectiv, scris = obiectiv. *Scripta manent*[203] şi pentru că scrisul e *obiectiv*.

Nu există anonimi verbali.

Scris – oral. Scrisul este un vorbit de rangul doi, fiindcă *urmează* oralul. Totodată, este ceva mai mult: scrisul *analizează* vorbirea articulată, preluând-o deja în faza ei gata făcută. Alfabetul este opera scrisului şi constă în analiza şi compunerea elementelor (sunetelor) oralului. Într-asta, scrisul este post-oral şi îşi trage seva din el, dar totodată analiza nu era posibilă fără scris. Scrisul nu e numai un oral analizat, ci pentru a putea analiza articulaţiile vorbirii era nevoie de scris. De aceea, scrisul este altfel discursiv decât oralul, şi anume oralul e temporal discursiv, pe când scrisul este spaţial-gramatical-logic discursiv. Astfel, scrisul *nu poate* reda partea subiectivă a oralului, dar o pune în evidenţă pe cea *obiectivă*, *tinde* chiar spre obiectivarea celor spuse.

Vorbirea e totdeauna însufleţită, scrisul e incorporat.

Simbolismul (logico-matematic) înlocuieşte (elimină) limba, care e alt sistem de semne, având însă un *specific*, pe când simbolistica e *universală*, tocmai fiindcă a eliminat limba. Deşi şi simbolistica e concepută ca un limbaj.

Simbolistica permite o *tehnică* a comunicării (tocmai fiindcă e universală) sau, poate, e universală *fiindcă* e o tehnică. Deci: raportul între universalismul tehnic şi cel simbolistic?

Tradiţia orală, prin continuitatea ei, are greutate (autoritate) şi se întemeiază pe ideea că *începuturile sunt determinante*. Cartea nu vine cu o autoritate implicită, ci, dimpotrivă, se întemeiază pe acel „de la mine începe“. Ea este un lucru pieritor, fiindcă sunt şi multe alte cărţi.

Platon, *Legi* V, 731e – 732 b: amorul propriu ca esenţial şi pentru neştiinţă. *Adaug*: amorul propriu al spaţiului său (locul, ţara) şi al timpului său (vremea de dinainte la bătrâni: „ehei!, pe vremea mea...“).

La Platon:

– două „cunoaşteri“ în noi:

a) cea în care plutim (*doxa aneu logou*[204]) şi care e greşită – cea a lui „credem că ştim“;

b) cea justă la care ne pot duce întrebările bine puse (*Menon*), cunoaşterea anamnezică;

– două trecuturi în noi:

a) trecutul sufletului nemuritor, care a văzut Ideile (*Phaidros*) şi păstrează, în noi, scânteia divină;

b) trecutul istoric (Atlantida, vechea Atenă în *Timaios*) şi în general miticul, legendarul, conform căruia noi suntem mai mici, mai nevrednici.

Două începuturi. Descartes: *cogito me cogitare* („gândesc că gândesc“) = grecescul *meta*. Imediat după: Leibniz cu sistemul gândirii, cu mecanismul gândirii. Apoi Kant cu *transcendentalul* gândirii, care e, esenţial, o gândire

a gândirii. Gândirea ca *obiect* independent, ca lucru. Dar logica lui Aristotel?

De ce Descartes consideră *cogito ergo sum* ca un *început*? Fiindcă este *evident*. Şi în matematică, până mai ieri, evidenţa, neîndoielnicul este axioma. E nevoie de un început *de la care* să merg mai departe, e nevoie de un *start*, şi nu de un început la care să mă întorc (*arche*). Începutul ca *pornire* angajează viitorul, începutul ca *arche*, trecutul. De la Descartes încoace, filozofii vor căuta începutul („womit muß man in der Philosophie anfangen“[205] – Hegel), şi nu *arche*.

Scris – oral. Problema centrală e cea a *continuităţii* date *oamenilor* (v. *Symposion*). Continuitatea de tip *bouche à bouche*[206] a maestrului şi discipolului, continuitate de întreguri sau continuitatea exterioară a scrisului.

Vezi Hegel, *Differenz des Fichteschen und Schellingschen Systems der Philosophie*[207] pentru trecerea din *lebendige Wissenschaft*[208] în *Kenntnisse*[209]: „«Wie Adam seine Herrschaft über die Tiere dadurch ausgesprochen hat, daß er ihnen Namen gab…» Auf diese Weise ist sie [die Wissenschaft] in den Rang der Kenntnisse versetzt. Kentnisse betreffen fremde Objekte.“[210]

Ceea ce spun intelectualii despre contemporaneitatea lor este ori un document al epocii (şi atunci e vorba *tot* de un fenomen contemporan), ori cu totul altceva. Ori, arar, un mers la *ta megista*, la „lucrurile cele mai importante“.

Paronomază – figură retorică prin care se unesc cuvinte apropiate ca sunet, dar diferite ca sens. Exemple: „amantes sunt amentes“ („cei ce iubesc înfocat sunt nebuni“), „qui s’excuse s’accuse“ (cine se scuză se acuză).

Încredere în sine → prezumţiozitate → aroganţă → agresivitate.
↓
mândrie

↓
acţiune
↓
concurenţă
↓
dialog, luptă.

Agresivitatea e o stare, lupta e un eveniment, o acţiune.

Uneori ai impresia că politologii fac prognoze numai ca să li se poată ulterior dovedi incompetenţa.

Ce statut au, în general, Binele, Frumosul, Dreptatea? Sunt din lume (din lumea înconjurătoare) sau sunt „psihologice“? Nici măcar la Platon nu e clar, în afară de afirmaţia că sunt Idei în sine.

Ele nu sunt, ca lucruri, nici în lume, nici doar în om. Vreau să spun că au de la început un statut dubios. Nu sunt nici simple „abstracţiuni“ rezultate prin inducţie.

Caracteristica lor e că nu au o imagine (*phantasma*), o reprezentare (*Vorstellung*). În cazul lor suntem în cecitate mentală.

Oare orice început începe prin negare, prin destrucţie, cum credea Descartes? Şi dacă rămâne la asta, cade în nihilism?

Şestov aminteşte că la Schopenhauer curajul e o virtute empirică şi „o virtute de subofiţer“.

Eu: centru şi radiaţii (spaţiul şi timpul existenţiale), iar în fizică sursa de energie şi undele.

[Libertatea la români după 1990]

Când, după 1990, am obţinut libertatea, am obţinut de fapt să fim ceea ce deja eram. Şi ce eram? Un fel de sclavi, obişnuiţi cu un dram de libertate în ţarc şi cu lupta pentru a câştiga (cu orice preţ, uneori) o supravieţuire sau o agoniseală plătite cu preţul sufletului. Ăştia eram, în zdrobitoarea noastră majoritate, asta era matca noastră.

Acum suntem liberi să fim *altceva*, cu condiţia *să devenim* altceva. Problema e că de la 1990 încoace am căzut în „model“, în modelul occidental. Ceea ce ne propunem este să-l mimăm cu sinceritate şi cu entuziasm. Nu facem decât să-i citim pe ai lor, să-i vizităm, să-i invităm aici, să ne străduim să fim ca ei, şi asta nu numai mimându-i nemijlocit, ci cu o mimare interioară, fie ea mărturisită sau nu. Devenirea noastră întru libertate s-a redus la o *copiere*, iar procesul la o adaptare, având ca procedeu de bază comparaţia: cum e la noi şi cum e la ei – şi apoi să ne adaptăm. Am crezut că *făcând* ca ei şi suntem ca ei. Trăim un fel de 1848, acceptat entuziast şi nemijlocit, al „formelor fără fond“, grefat, în 1990, la cei „intelectuali“, de conştiinţa, lipsită însă de simţul răspunderii, că „acum putem face orice“.

Ce s-a întâmplat apoi, ce a ieşit la iveală?

1) Că am rămas doar cu un „ţarc de libertate“ (presă etc.) în care să ne „dăm drumul“

2) Că în acest ţarc îngăduit nu facem decât să ne certăm între noi, iar cearta aceasta, care ia forma „pluralităţii de opinii“, duce la paralizarea acţionării sub pretextul priorităţii analizei.

3) Că „pluralitatea de opinii“ ne-a auto-închis în ţarc. De fapt, noi nu ştim ce e de făcut dincolo de ea şi rămânem în ea, convinşi că astfel suntem cum nu se poate mai democraţi. Suntem „ca la ei“: creştin-democraţi, liberali, socialişti. Şi aşa rămânem, certându-ne *între noi*, iar poporul votează *altceva*, pentru că nu a participat nici o clipă la această pluralitate de opinii. El nici nu a ştiut de ea şi în mod sigur nici nu i-a păsat.

Pericolul formelor fără fond e mai mare la noi, şi asta din două motive: a) în primul rând, pentru că are tradiţie: aşa s-a făcut *fondul* nostru; b) apoi, pentru că el este caracteristic şi comunismului (mimarea „constituţiei“ etc.).

Ce anume e în joc în „pluralitatea de opinii“? Doctrinele *altora*, ale *lor*, şi nicidecum soluţiile *noastre* la problemele noastre.

Ce a venit de „la ei“ dincolo de „libertatea de opinii“? Coabitarea opiniilor şi alternanţa puterii (conservatori-liberali etc.). Numai că la ei, cel puţin la început, nu era vorba de „opinii“, ci de *convingeri*, convingeri foarte scump plătite, atunci.

A vedea în ceva altceva şi a face din ceva altceva. Ăsta este un tipar de gândire care se regăseşte în:

– gândirea mitică;

– gândirea magică;

– „scenariomania“ în politică şi în istorie;

– artele plastice.

Encratism – în greacă, *enkrates* (de la *en*, „în“, şi *kratos*, „forţă, putere“) a evoluat de la sensul „care are puterea în sine însuşi“, deci „puternic, viguros“ la „stăpân pe sine“ (vezi Platon, *Phaidros* 256b, *enkratos heautou*, „stăpân pe sine“, apoi la Xenophon, *Mem.* 1, 2, 1, *enkrates gastros kai potou*, „moderat, stăpân pe pofta de mâncare şi băutură“). Cuvântul „encratism“ capătă mai târziu coloratură ecleziastică şi denumeşte secta care predică abţinerea de la căsătorie şi condamnă consumarea cărnii şi băutul vinului.

„Rămânerea“: şi la Platon, şi la trecut, şi la memorie, şi la scris, şi la computere – de fiecare dată altfel, desigur – care e esenţa ei în toate aceste cazuri?

De ce oare „rămânerea“ (adică identitatea etc.) este pozitivul, în timp ce devenirea, schimbarea etc. sunt negative?

„Si nemo a me quaerat, scio.“[211] Atunci de ce să întrebi? „Si quaerenti explicare velim, nescio“[212]. Faptul de a nu şti să explici şi conceptele goale.

Omul performant şi omul plăcerii de a trăi. Omul serios şi Loki, *trickster*[213]-ul prin excelenţă, personajul din mitologia germanică, apt să îşi schimbe forma şi sexul şi să-i păcălească pe ceilalţi zei. Simbolizează deopotrivă inteligenţa impulsivă, ale cărui acţiuni sunt impregnate de o maliţiozitate imprevizibilă. Dumézil foloseşte doisprezece termeni pentru a-l caracteriza: *outrecuidant, vantard, d’une curiosité insatiable, amoral, ridicule, menteur, pervers, auteur de méchantes farces, mauvais joueur, déloyal, mais aussi ingénieux et inventif*.[214]

Oriunde ceva creează *o opinie*, apar interpreţi. Dar 2+2 = 4 e interpretabil? Da şi nu.

[Intelectualii noştri de azi şi politica]

Câţi intelectuali au partidele noastre politice?

Ce *audienţă* au intelectualii la noi? Atenţie, alţi intelectuali decât cei de mai sus (*nu* politicienii).

Ce *înţelegem azi la noi* prin „intelectual“? Deci *nu* definiţie.

Atitudinea anti-politică (în sens de anti-partid şi, în fond, de anti-acţiune) a intelectualilor actuali: *civismul* (nu partid, ci alianţă civică, vatră românească, alternativă nepartinică, GDS) şi hibriditatea lui ca pseudo-politic: o *distanţă* „intelectuală“ faţă de acţiunea politică şi o aroganţă intelectuală iluministă („cetăţeanul luminat şi luminator“).

Ispita vremelnicului.

Intelectualul *rămâne*, prin *poziţia* lui, în întrebarea „ce e de făcut?“, adică în deliberare.

„Cetăţeanul“ ca ambiguitate politică. El e hotărâtor politic prin votul lui şi nul în politica propriu-zisă (guvernare, separarea puterilor, partid, program etc.).

Neputinţa democraţiei: o colectivitate nu poate fi condusă de toţi. Şi atunci apar opoziţiile: vot – guvernare, societate civilă – politică, acestea ducând în final la opoziţia popor – guvernanţi.

„Intelectualii“ nu politizează întru cât sunt intelectuali, ci în calitate de…, de…, de ce? Cu ce *competenţă*? (Platon, *Alicibiade*.) Dar ce competenţă aveau Hitler, Stalin? In-competenţa politicianului, ca şi a filozofului. Politicul este un non-domeniu. Şi totuşi, domnitorii, regii istoriei erau *educaţi* ca să guverneze.

„Intelectualii“ în politică se justifică prin politologi, sociologi, analişti, istorici (istoricii curentelor noi de istoria economiei, a maselor, a „societăţilor“ istorice – cam toţi de sorginte de stânga). Aceste discipline

sunt profesiuni ale sec. XX. Cu toţii sunt, mai mult sau mai puţin, *şi* comentatori ai contemporaneităţii, care fac politică *interpretând* politica. Ei se preocupă de politică şi sunt profesionişti în politică, *fără a face politică*, sunt creatori (?) de curente de opinii, deci pasămite în legătură directă cu alegătorii (civici).

În politică avem un tipar dualist: stânga şi dreapta, republicani şi democraţi (în S.U.A.), *Whig and Tory* (în Anglia) etc. Ambele partide îşi afirmă ritos (*setzen*) opţiunile lor şi rămân încremenite în ele: conservatorii sunt totdeauna conservatori, liberalii întotdeauna reformatori, ca o lume cu două principii, care se exclud şi se definesc reciproc, fără sinteză posibilă şi fără dialectică. Un alt tipar este pluripartitismul, care şi el implică un *Setzen*, dar multiform, instabil (*Setzen*-ul implică încremenirea, ne-evoluţia, logicismul primitiv, lipsa de viaţă).

„Intelectualii“ nu vin în politică cu profesionalismul lor (cu specialitatea, cu competenţa lor, ca ingineri, fizicieni, economişti etc.). Atunci ce *competenţă politică* au? Aceea de mai luminaţi, mai şcoliţi, mai clar-văzători? Asta ar implica aspectul de dăscălire şi aroganţa respectivă.

Apoi: ei vin cu opinii, programe felurite, ceea ce duce la confuzia electoratului: dacă „doctores certant“2[215], atunci cum să aleagă bietul elector mai puţin luminat? El trage instinctiv concluzia carteziană că nici *doctores* nu ştiu adevărul, de vreme ce se ceartă (vezi *Regulae*...) şi percepe primitiv că prin votul său „îi are la mână“, adică are o putere asupra lor, fapt care n-are nici o legătură cu opţiunea politică şi cu programul politic.

Adevăr şi acţiune. Căutăm adevărul ori fără să ştim de ce (în ce scop), ori fiindcă este condiţia prealabilă „ca să…“. Adevărul în sine (ca „valoare supremă“) este fără consecinţe şi nu e privit ca scop pentru condiţia umană.

Iniţial, adevărul poate însemna cunoaşterea posibilităţilor de opţiune pentru hotărârea de a acţiona. Era inclus în faza deliberării, în faza care precedă acţiunea. Ulterior, a devenit independent (dar cum şi de ce?), dar nu poate fi de sine stătător.

Azi, pe de o parte adevărul (total) este amânat, pentru că ştiinţa (sursa adevărului modern) încă nu ştie tot, dar „progresează“, pe de altă parte – dar tocmai de aceea – legătura „adevăr, ca să... “ este ruptă. Adevărul („ştiinţific“) nu mai are legătură cu acţiunea. În creştinism, de exemplu, adevărul revelat indica şi acţiunea justă, adică valorifica lumea şi acţiunea umană.

Două *tempouri*:

1) Caracterizăm şi vedem inovatorul ca inovator, contrastând cu precedenţa

2) Analizând, constatăm (?) şi dovedim (?) că inovatorul avea o seamă de sechele din tradiţie, că adică nu era doar inovator şi, până la urmă, nici nu mai ştim cât de inovator era. Exemplul clasic: Descartes ca inovator absolut, iar apoi, prin Gilson, se dovedeşte că era încărcat de medievalisme.

Ce s-a pierdut odată cu tirania ceasului?

1) „Timpul“ cosmic-calitativ, în principal astrologia, dar şi anotimpurile, ritmul arcadian şi celelalte ritmuri *exterioare*.

2) „Timpul“ interior: bătăile inimii (ritmul lor), dansul şi muzica, evoluţia calitativă individuală.

Aproape toate sunt păstrate intacte la animale.

Ce legătură e între cele două mari împărţiri: Nemişcat şi Mişcător, Bine şi Rău?

A vorbi şi *a face*, în politică.

Cum se dobândeşte concizia?

Repetări montone

– Zi/noapte, zi după zi.

– Repetări cu nume de interval scurt: săptămânile (L-Ma-Mi-J-V-S-D). Cu o frângere: duminica, zi de odihnă şi sărbătoare.

– Repetări numerice denominate şi de interval mediu: lunile. Sunt şi numerotate, dar şi botezate.

– Repetări de sărbători/eveniment: Crăciun şi Paşte.

– Repetări doar numerice de interval lung şi renascente: anul şi Anul Nou.

– Celelalte repetări: secol, mileniu. Depăşesc viaţa omului, adică nu au şi un ritm vital.

– *Perioade einmalig* (perioade-unicat): copilărie, pubertate, adolescenţă, tinereţe, maturitate, senectute, toate înscrise între „Einmaligkeit des Geburts und des Todes“[216].

– Repetările sunt trageri pe sfoară care ne acoperă, care ne ascund „die Einmaligkeit unseres Lebens“[217].

– Între repetări şi unicităţi e o tensiune.

– Fiecare element din repetări ar trebui să-l transformăm în unicitatea lui pentru noi, fiindcă el este *unic* în viaţa mea.

– Viaţa în ipostaze temporale: tineretul în viitor, maturul în prezent, bătrânul în amintiri.

– Repetările sunt calendaristice deci oarecum formal cosmo-logice, unicităţile sunt existenţiale.

– Repetările sunt social-comune: pentru toţi oamenii („civilizaţi“), e marţi, e 12 aprilie etc.; unicităţile sunt unice în fiecare element: trezirea azi, când eu fac şi dreg cutare lucru etc.

– Imposibilitatea de a-ţi trăi ca unică fiecare clipă a vieţii tale, pentru că a trăi, în acest sens, înseamnă a fi conştient (a conştientiza clipa), iar conştiinţa e totdeauna *hysteron*, „vine după“.

– Copilul şi tânărul nu ştiu ce sunt copilăria şi tinereţea, maturul ştie ce e maturitatea, iar bătrânul nu trăieşte decât în conştiinţa bătrâneţii sale. E oarecum un progres continuu de-a lungul vieţii în conştientizarea vârstei (a perioadei de viaţă).

– Toate acestea se pot categorisi în timp cronologic şi timp psihologic. Sau în timp exterior şi temporalitate (interioară).

– Altceva este Istoria, compusă din *cronologia evoluţiei sociale* (în înţeles larg). Dar şi Istoria e o alienare a vieţii noastre (individuale), un alt mod de a ne fura căciula, fiindcă în mod normal trăim î*n* Istorie (a urbei, a statului, a inter-statului, a planetei), gradate ca influenţare, ca alienare.

– Viaţa e un bun de consum alterabil. Adică: 1. ne este *dată*, nu noi ne-o dăm; 2. viaţa se consumă, ceea ce de asemenea este un *dat*; vrem nu vrem,

ea se consumă; 3. îmi pot consuma bine sau rău viaţa, ea se poate *altera* în multe feluri.

– Viaţa mea se autoconsumă. Am: 1. o viaţă şi numai una; 2. ea se autoconsumă; 3. viaţa *mea* se autoconsumă, eu *sunt* această viaţă ce se autoconsumă.

– Viaţa este continuu *la cheremul a…*; a unui accident, a unei boli, a unei catastrofe (cutremur etc.). Ea este oricând terminabilă, dar *totodată* are cursul vieţii ei, dacă nu se întâmplă nimic care s-o termine. Are o copilărie, o tinereţe, o maturitate şi o bătrâneţe. De abia bătrâneţea este faza în care sfârşitul este firesc. Bătrâneţea este sfârşitul interior al vieţii. Omul nu trăieşte în tensiunea aceasta dintre efemerul vieţii şi cursul ei normal. În orice caz, nu când e vorba de propria-i viaţă, fiindcă dacă ar fi necontenit conştient de precaritatea vieţii, şi-ar irosi viaţa. Doar atunci când vede un accident sau când e martorul unei catastrofe, el devine conştient un răstimp de această precaritate.

Precaritatea vieţii e opusă continuităţii ei, în sensul că ea întrerupe viaţa, de fapt o termină.

Standardul este o viaţă „normală“, adică fără tare congenitale, fără invalidizări, o viaţă, cum se spune, „trăită până la adânci bătrâneţi“.

Cronologia, calendarul sunt discontinue, pe când viaţa e continuă. Primele măsoară, viaţa se trăieşte. Ce înseamnă „a-ţi trăi viaţa“?

Certitudine

Krino (gr.), cerno (lat.) = a tria, a alege. De unde discerno, secretus, certus (décidé, certain), certo („ceartă“), crimen, -inis („acuzaţie“), discrimen, -inis (différence, danger, moment décisif). În sens figurat, „discerner soit avec les yeux, soit avec l’ intelligence“[218]. Apoi: „a decide“. Şi excrementum (cerno, cernere, crevi, cretum).

– Certitudine, convingere, evidenţă, credinţă.

– Legătura esenţială cu in-certitudinea: opinia, iluzia, greşeala.

– Incertitudinea paroxistică: gelozia, ca nevoie imperioasă de adevăr.

– Grade de certitudine şi căutarea unui *punctum inconcussum*, „punct de nezdruncinat“.

– De unde *nevoia* de certitudine?

– Certitudine senzorială, afectivă, gnoseologică

– Certitudinea ca valoare.

– *Krisis* = 1. acţiunea de a distinge, de a alege, alegere; 2. separare, *dissentiment*; 3. acţiunea de a decide, judecată (în privinţa unei probleme, a unei îndoieli) juridică, logică; 4. faza decisivă a unei boli (med.).

– *Kriterion* = ceea ce serveşte la a judeca. De unde: 1. (filoz.) facultate de a judeca; 2. regulă pentru a distinge adevărul de fals, criteriu (Platon, *Theait.* 178 b).

– *Kritikos* = capabil de a judeca, de a decide (Aristotel). *Kritikon* – (Arist.) facultate de a gândi, de a discernce; Plat. *Omul politic* 260 c: *he kritike techne* = aptitudinea de a judeca. În medicină = decisiv, critic.

Deci: a distinge → a separa → a alege → a judeca → a judeca după reguli, criterii (din „a judeca“ se trece la ceea ce serveşte la judecare = „criteriu“) → criteriu *sigur, cert*.

Precum aleg grâul de neghină, deosebindu-le, separându-le, folosind criterii (hotărând ce e grâu şi ce e neghină), deci judecând, la fel deosebesc, separ, aleg (judecând) după criterii ce e adevărat şi ce e fals.

– Ce e certitudinea? Un „sentiment“? Lumea ce însoţeşte „gândirea“ sau stă în spatele „gândirii“ (convingerea, educaţia etc.). Certitudinea este o „nevoie“. Este o „stare“, şi dacă da, este ea efemeră sau continuă, este doar un răspuns la îndoială (ca în cazul gelosului)? Care este domeniul certitudinii?

Sinonim: „sigur“ (?)

Vezi definiţii ale certitudinii la Toma din Aquino şi Aristotel în Gredt II[219], pp. 53, 56–57, 93, 99–100. La Leibniz e vorba de consimţământ (*consentement*).

– Certitudinea se referă la *judecăţi*, care pot fi adevărate ori false. Ea *însoţeşte* cumva judecata. Este însă criteriu de adevăr? Criteriu ar fi corespondenţa (*adaequatio*) *intellectus ad rem*[220]. Certitudinea nu e de felul acesta, ci ca o convingere a corespondenţei.

– Certitudine absolută (speculativă) şi condiţionată (dedusă).

– *Certitudo ex se ipsis* (certitudine pornind de la ei înşişi).

Deosebirea de esenţă şi deosebirea de număr. Deosebirile dintre lucruri, fiinţe etc. se înţeleg ca deosebiri în ceea ce sunt ele ca atare: om, animal, plantă, pământ, aer etc. compuse sau simple. După ultima specie, spun Platon şi Aristotel, urmează nelimitatul (*apeiron*), în care deosebim numai ca număr exemplarele.

Noţiunea (şi chiar reprezentarea, spune Hegel), este „generală“: Aşadar există, fundamental, deosebire de esenţă şi deosebire de număr. Aristotel (*Cat.* 5) face *expressis verbis* deosebirea, drept categorială (*substantia prima et secunda* în Evul Mediu), propriu-zis substanţă (primă) fiind… deosebirea de număr!, ca o categorie de existenţă reală.

Schema e: obârşie – descendenţă, cei doi poli fiind: un *genikotaton* (obârşia, principiul, genul suprem) şi un *eidikotaton* (ultima specie). Se aplică atât la gen = neam (Heraclizii), cât şi la obârşia locului (teban) cât şi genului logic (Porfir, cap. 2). Dar principiul (genul) *genikotaton* în genealogie e un ins, individ, pe când în logică un general.

Ce au învăţat comuniştii din eşecul Uniunii Sovietice?

1) că ideologia e un lux necesar şi nimic mai mult; ea se reduce la centralismul de stat = centralismul de partid, în care a fi comunist (socialist etc.) înseamnă a participa la putere. Ideologia ia forma esenţială a *minciunii politice*, care desparte pe participanţii la putere (comunişti) de restul „populaţiei“.

2) că se poate lăsa progresul tehnic pe seama capitaliştilor, preluând de la ei rezultatele şi astfel menţinând *up to date* tehnica şi economia.

Ceea ce este greşit, fiindcă tehnica actuală presupune dezvoltarea istorică organică ce stă la baza ei. De aceea avem pe cei care lucrează la computere cu mâinile murdare, fiindcă n-au apă şi poate nici nu socot necesară curăţenia.

Între 1) şi 2) există o relaţie de analogie.

Primul care instituie „ceva“-ul este memoria (retenţia), iar al doilea este limbajul.

Actualitate

Noţiune relativă faţă de:

– inactualitate – contrariul ei;

– perenitate – contradictoriul.

Pe de o parte este „prezentificare“, adică focalizarea prezentului pur; pe de altă parte este conţinutul prezentului, iar în al treilea rând este orizontul dintre actualitate ca determinată de inactualitate (de obicei trecutul, dar uneori şi viitorul).

În al patrulea rând este valorificarea prezentului în conţinutul lui (actualul şi actualitatea sunt importante), care este tot un fel de *centrare* (temporală) pe imediat, pe aproape, pe *Unmittelbares*, pe imediat.

Imediatul este faţă de un centru (individualul), şi orice vietate este un centru monadic. Caracterul de imediateţă dă importanţă, apropiere şi un fel de loc comun eu-mediu, familiaritatea, ecologicul, osmoza eu-mediu, spaţial şi temporal.

Actualitatea ar fi această imediateţă temporală pe plan socio-temporal. Ceea ce ne este comun prin prezentul ce-l trăim împreună, şi anume ca imediat, ca aproape, ca important, ca al nostru – se cheamă actualitate.

Dar suntem şi aspiraţi de actualitate, fiindcă trăim în ea, în acest mers care se schimbă şi totodată e acelaşi. Actualitatea este importantă, prioritară fiindcă imediată, dar şi importanţa este actuală ca atare.

Actualitatea este conţinutul prezentului nostru comun.

Ca atare (comun tuturor) este un ceva al spiritului (ca raţiunea de ex.)

Deci:

1) actualitatea: o temporalitate

2) actualitatea = *prezentul*, spre deosebire de „inactual“ ca trecut („ieşit din actualitate“) şi de etern ca atemporal.

3) actualitatea este conţinutul prezentului nostru comun

4) actualitatea = *imediateţă temporală*

5) actualitatea = *social-mundan*.

Actualitatea fiind totdeauna a unui grup social, se ivesc decalaje şi „conflicte“ de actualităţi între grupuri.

Cine determină actualitatea? Nimeni, o trăim ca realitate imediată (*actual* în engleză), ca adevărata realitate. Inactualul e, de pildă, trecutul, care *nu*

mai este. Aici apare teoria prezentului ca existenţă, restul fiind ieşire din prezent.

Trăim în actualitate, *ca stare normală*, şi suntem o parte constitutivă a ei. Dar intelectualul tratează contemplativ actualitatea, ca nefăcând parte din ea, dar şi printr-asta face parte din ea, fiindcă merge. De unde echivocul intelectualului (analist). După ani, se vede numai analistul ca parte (martor, reprezentant) a actualităţii, dar asta e general, orice creaţie spirituală este totodată şi aport personal (extra-actual) şi semn, document al epocii, al *Zeitgeist*-ului (care nu e decât actualitatea istoricizată).

Deci actualitatea este:

1) o apartenenţă, *Hingehörigkeit;*

2) realitatea *imediată*, celelalte fiind realităţi mediate (trecutul, gândirea etc.);

3) o valoare în sine, importanţa, ca imediat;

4) ca atare, ne atrage, ne captează, chit că avem libertatea să fim inactuali (Nietzsche, *Unzeitgemäße Betrachtungen*[221]);

5) de unde, valoarea se tranformă în pseudo-argument: ceea ce e actual e just, inactualul (ca depăşit, vetust) e fără valoare;

6) toate acestea, în epoca modernă, capătă o nouă importanţă, ca timpul în general.

Din ce e format „conţinutul comun“ al actualităţii? Din ansamblul *evenimentelor* petrecute, şi anume din împletirea şi interacţiunea lor, nu ca „pere mălăieţe“, ci ca rezultante ale forţelor sociale, spirituale etc. care acţionează într-un prezent-perioadă. Forţele, la rândul lor, sunt fie în declin, fie în dezvoltare, fie în sămânţă, atât social cât şi individual. Sau fie eşecuri, fie succese.

Actualitatea – o realitate a societăţii informaţionale.

Actualitatea, azi, e planetară.

Dubla actualitate sub comunism.

Actualitatea planetară dislocă *imaginaţia*, care devine *science fiction*. Nu mai avem o „imaginaţie“ aici, cu elementele de aici, ci una cosmologică. Nu mai sunt basme, vedenii, stafii, nu mai e dublată lumea reală de una

imaginară, ci imaginaţia şi-a mutat domeniul într-un cosmos fizicisto-tehnic.

Implicaţia contrafactuală: „implicaţia al cărei antecedent este o presupunere inversă stării de fapt“ (*Dicţionar de logică*). Este „ce-ar fi fost, dacă ar fi fost.“

Carnetul II

„Wüste, verlassene Baustelle der Natur“[222] (Swissair Gazette 3/1994). Avem aici de-a face cu inversarea physis – techne[223]!

Dar dacă mecanica este o expresie a legilor gândirii?

Oare formalizarea (logică, de exemplu) şi desacralizarea (demitizarea etc.) au o rădăcină comună sau reprezintă acelaşi tip de evoluţie?

Că orice fac, simt etc. are un *înţeles* (adică mă vădeşte) şi o *semn*-ificaţie (adică mă *înseamnă*) ca ceea ce mă formează, în speţă ca ceea ce sunt ca desfăşurare în timp; de fapt, ca existent des- şi în-făşurat în timp.

De ce numai în văz şi auz am opere de artă (culturale), şi nu şi în miros şi gust? De ce numai prin culori, forme, tonuri, cuvinte?

De ce timpul este *în sine însuşi* considerat, întotdeauna şi peste tot (nu numai la greci, ci şi în India), ca un „câh“? Poate fiindcă e legat de *intelect*, care, în activitatea-i superioară, „concepe“ numai atemporal?

Trei interpretări la musca lui Pascal

1) Clasică: precaritatea omului. Oricât de „mare“ şi de „adâncă“ e gândirea omului, ea este tulburată de... o muscă.

2) Gândirea ca o culme a naturii omeneşti şi totuşi prioritatea imediatului *meu*; abstractul general-uman şi „meitatea“ tulburării de către o muscă: importanţa *obiectivă* a gândurilor şi importanţa *subiectivă* (pentru mine) a bâzâitului muştei ca prioritară.

3) Temporal: gândirea ca plecare din prezent şi bâzâitul ca readucere (cu prioritate) în prezent. Gânditorul nu e numai altundeva – unde? –, dar şi altcândva, adică nu în prezent (ci în trecut). Ba chiar, mai întâi el este *altcândva* – ca o condiţie *sine qua non* – şi, abia astfel, el poate fi şi altundeva. „Altundeva“ e de altfel metaforic, în vreme ce „altcândva“ e propriu.

Suntem ca între două lumi: una a *imuabilului*, a „rămânerii“ (trecutul) şi alta a *schimbării* (în mintea noastră, cel puţin), a schimbării „faţă de…“ (viitorul).

Orice, ca să fie ceva, trebuie:

1) să rămână (*menein*), adică să fie identic cu sine măcar un timp (Parmenide), fiindcă dacă s-ar schimba tot timpul, am avea doar un flux (Heraclit);

2) să fie deosebit (de alt-ceva);

3) să fie *acel* ceva, un *anumit* ceva (Aristotel: *ousia*). Dar cum de ceva e acel ceva? Cum de piatra e piatră, apa, apă, focul, foc? Întrebare extremă, la care Aristotel nu dă un răspuns, ci o denumire: *ousia*.

Descartes

1) Primul la care raţiunea se auto-disciplinează. Adio spontaneitate, sprinteneală, idei fulgurante, akme[224] etc.

2) Antilogic: logica lucrează *pe trecut*, pe judecăţi date sau posibile. Disecă oarecum cadavre ale gândirii. Raţiunea lui Descartes este prima orientată funciar (şi nu doar veleitar-sentimental) *spre viitor* şi, ca atare, însumatoare în timp, progresistă.

3) Fiindcă este auto-disciplinată, raţiunea, cunoaşterea (= ştiinţă) devine *constructoare* şi istorică.

4) Raţiunea auto-disciplinată este bunul tuturor, iar ştiinţa devine o operă *colectivă*, din care se poate împărtăşi oricine şi la care poate contribui oricine.

Raţiunea = *le bon sens*.

Se trece de la aristocraţia raţiunii la democraţia ei, gândirea devine raţiune.

(Pascal: „Le coeur a ses raisons, que la raison ne connaît pas.“[225] – Leibniz pe două luntri: „individuelle Metaphysik und universelle Wissenschaft.“[226])

Montaigne: „Plustôt la tête bien faite, que bien pleine.“[227]

Ce înlătură exerciţiul *yoga*?
– afectările exterioare (senzaţii);
– gânditurile;
– imaginatele;
– amintirile;
– proiectele, intenţiile, deciziile, motivele;
– dorinţele, poftele.
Ce înlătură parţial:
– apetiturile, respiraţia.
Ce nu înlătură:
– digestia, circulaţia sângelui etc. (procesele organice inconştiente).
Ce susţine:
– voinţa continuă.

Răul propriu

Morala predică înfrângerea plăcerilor (trupeşti), a impulsurilor (mânia), a instinctelor „oarbe“, într-un cuvânt a păcatelor, mergând uneori până la în-frângerea lor. Deci, păcatele există, anume ca fireşti şi – aici e hic-ul – ca proteron[228]. Trebuie aşadar să mă înfrânez pe mine, să mă în-frâng. Şi asta necontenit.

Morala e deci o continuă luptă cu mine însumi, cu firescul meu, o continuă negare a mea sau cel puţin a unei părţi din mine. – Ceea ce ar trebui să însemne nu numai că răul e *în* mine, ci că *sunt* rău, păcătos (păcatul originar). De aceea oamenii morali pot fi orice, dar nu naturali, fireşti, spontani. Moralul e un făcut, un nenatural, o „operă“, dar una care n-

are *telos*[229], care nu se realizează o dată pentru totdeauna, ci necontenit se înfăptuieşte. Acesta şi este motivul pentru care Aristotel afirmă că moralul e o *hexis*, o deprindere, o chestie de exerciţiu, iar moraliştii spun că trebuie să devină „o a doua natură“. Dar adică cum? Câte „naturi“ poate avea omul?

Desigur, moraliştii ar răspunde cu argumentul consecinţei : „Dacă făptuieşti imoral..., atunci... iese rău; rău şi pentru tine şi pentru semenii tăi“. Acest argument intră în domeniul jocului de şah şi în cel al temporalităţii, ambele prea vaste; destul că ar trebui să „gândesc“ ce consecinţe are sau ar putea să aibă fiecare faptă în parte, îndeletnicire, desigur, blocantă şi care trebuie luată în serios fără sfârşit. Apoi (temporal) ar trebui să „judec“ fiecare faptă în lumina viitorului pe care ea îl angajează şi, consecvent, a rostului întregii mele vieţi, ceea ce iarăşi reprezintă o operaţie fără sfârşit.

Omul îşi face sieşi rău în mod natural.

Răul social: mizeria, violenţa şi perfidia.

Ordine

– Ordinea este un pros ti (un relativ), dar este ea – în oarecare măsură – şi un negativ? Depinde cum priveşti haosul.

– „Ordinea“ presupune o „dezordine“, un haos, o nedeterminare.

– Ordinea este o *poiesis*, o făptuire, ea se „creează“, pe când dezordinea e primară. La fel în cunoaştere.

Infra- şi suprastructura

Această deosebire trebuie predată în anul preparator la economie, iar în ceilalţi ani studenţii ar trebui dezvăţaţi de ea, arătându-se că nu există infrastructură fără suprastructură şi reciproc.

Deosebirea e dăunătoare, fiindcă: 1) e dihotomică acolo unde realitatea e continuă, e un întreg; 2) e antagonistă, transformând dihotomia într-o ierarhie, în care infrastructura determină suprastructura.

Ca peste tot, deosebirea e prima idee care ne vine în minte şi care, la o chibzuială mai adâncă, trebuie înlăturată.

Citadinismul. Oraşele. Cauze: 1) centrul puterii; 2) diviziunea muncii.

Omul e animalul care vrea să schimbe lumea.

Când „credem că ştim, deşi nu ştim“ (*Sofistul* 229 c), oare nu suntem în aceeaşi situaţie cu sofistul care se dă mare că le ştie pe toate fără să le ştie (*Sofistul* 233 c)? În ambele cazuri e vorba de *dokein*[230] şi *doxa*[231], numai că unii *cred* că ştiu, în vreme ce alţii *se dau* doar că ştiu.

Destin şi greşeli

– Gama largă a greşelilor e dăunătoare, pentru că suntem înclinaţi să tratăm greşelile grave la fel ca pe cele minore;
– Greşeli, păcate;
– Suntem supuşi greşelii, adică funciar păcătoşi, sau salvabili?
– Atitudini faţă de greşeli:
a) trecem indiferenţi;
b) ne mirăm, le „explicăm“, aruncăm vina pe alţii, sau ne găsim scuze;
c) le „analizăm“ şi luăm măsuri să nu se repete;
d) ni le *asumăm* ca reprezentative pentru noi;
e) le corelăm, într-o teorie generală a erorii şi a naturii umane.
– Adiacente: eroare, fals;
– Destin, soartă, ursită, predestinare (*sors*, *sortis*; *destino,-are* = a fixa, a determina; *destinatio,-onis* = determinare);
– Greşeala – abatere de la ce? De la normă (morală, religioasă, tehnică);
– Greşeala împinge la o relaţie cu tine însuţi: eşti pus faţă în faţă cu un alter-ego: tu, cel care a greşit;
– Greşeala de obicei ne *surprinde* (pentru că, dacă ştiam, o evitam), ne dezvăluie ceva ce nu ştiam despre noi şi care e rău, adică ne dezvăluie eroarea despre noi, eroarea în care trăiam;
Dar cât ne cunoaştem? Cine e cel ce e pus în faţa greşelii şi cine e greşitorul? Tot eu. Deci:
– Greşeala e o identificare (evident, când mi-o *asum*);
– Minimalizarea greşelii ca autoapărare;

– Voinţa – stăpânire de sine: înseamnă că trebuie să lupt contra mea? Că sunt rău făcut?

– Nesupunerea faţă de normă, dreptul de a *şoca*.

„A vorbi clar înseamnă a vorbi în aşa fel încât cuvintele să nu conteze.“ (Karl Popper, *Societatea deschisă şi duşmanii ei*)

Raţionalism

1) Raţiunea egal împărţită (aceeaşi);

2) Raţiunea (bine condusă) duce la sigur (cert), real, adevărat şi... perfect.

3) Raţiunea înaintează cu paşi (e un *drum*) şi anume cu paşi mici (progres; vezi latinescul *progredior*, a înainta pas cu pas).

4) Raţiunea e *unicul* criteriu al cunoaşterii (ştiinţifice). Agresivitatea raţionaliştilor.

Socrate – întrebarea

Pentru întrebare, condiţiile sunt:

1) să nu ştii ceva;

2) să ştii că nu ştii;

3) să ştii (sau să crezi) că se poate şti;

4) să ştii (sau să crezi) că X ştie răspunsul;

5) să ştii (sau să crezi) că X îţi va da răspunsul adevărat (căutat).

Socrate

1) A şti că nu ştii ca poziţie fundamentală;

2) A şti că cei ce zic că ştiu de fapt nu ştiu;

3) A şti că a crede că ştii dar a nu şti este o poziţie fundamentală;

4) A crede că demascarea ştiutorului–neştiutor prin dialog este locul adevărului.

Critic şi pozitiv

Toţi erau „contra“ sub comunişti, dar motivaţia diferea. Pentru popor, motivaţia era mizeria nivelului de trai, pentru intelectuali, lipsa libertăţii de exprimare. Dar toţi erau uniţi în „ne merge rău“.

După decembrie 1989, deosebirea de motivaţie se resimte: intelectualul a dobândit (relativ) libertatea şi drepturile omului, dar poporul (în masă) tot prost o duce. Dar şi partidele politice istorice au mizat mai ales pe motivaţia intelectualului: libertatea de exprimare, democraţia ca pluripartitism, libertatea religioasă, libertatea circulaţiei etc. Cu toţii, tot luptând pentru libertăţi, au ajuns să lupte doar pentru libertăţi şi nu pentru ceea ce ele îţi îngăduie. Adică, bunăoară, lupta pentru *libertatea* de exprimare a estompat lupta pentru exprimare, lupta pentru libertatea religioasă a trecut pe planul secund religia (credinţa religioasă). Astfel, după decembrie 1989 ne-am trezit că eram liberi, dar uitaserăm pentru ce.

Lucrul acesta îşi are originea în ceea ce s-a întâmplat înainte de 1989. Disidenţa era lupta pentru libertatea libertăţii de exprimare. Latura „contra“ regimului, în care era angajat atât criticul, cât şi regimul, a devenit relaţia fundamentală, închisă şi mărginită în ea, ce s-a generalizat într-o luptă contra regimului ca atare. (Galilei, bunăoară, n-a luptat pentru libertatea de exprimare, ci pentru libertatea de a exprima *descoperirile* lui fizico-astronomice.) Astfel, s-a ajuns la o luptă pentru libertatea *formală*, la un fel de etapizare involuntară: întâi să ne câştigăm dreptul la libertate şi apoi o să vedem ce avem de spus prin libertatea de exprimare. Aşa s-a ajuns ca libertatea de exprimare să se reducă la lupta de a se exprima *contra regimului*, la libertatea de a fi *contra*. Şi ne-am trezit (?) că liberi fiind de a *ne* exprima, nu prea aveam ce exprima. N-avem domeniu, n-avem alte preocupări (interzise înainte) şi suntem prinşi într-o blestemată *actualitate* a politicului, politic conceput drept *contra*.

Lupta pentru libertatea de a spune ce gândeşti s-a transformat în lupta pentru libertatea de a spune că nu eşti liber să spui ceea ce ai de spus (ce gândeşti). Urmări:

Se pierde rostul de a fi liber, pentru „ce“-ul libertăţii.

Devii dependent de putere în această luptă. Rostul libertăţii devine abstract, nenuanţat, iar lupta „contra“ devine concretul, realul. Energia se consumă în „contra“.

Negativismul devine şi el *totalitar*, ca şi regimul. Creştem astfel în noi un soi de nihilism. În orice caz, prima noastră reacţie e critică, negativă la

orice. Spiritul critic. Am concrescut în negativism, unanimi, încât nici nu ştim cât ne apasă acest negativism din noi.

Dar cum e o reacţie pozitivă?

Spre deosebire de „noi“, „poporul“ a evoluat altfel. Negativismul, rezistenţa lui n-au fost totalitare, ci concrete, pe valorile lui (ogorul, vitele etc.). De aceea, după 1989, a fost o deosebire fundamentală între intelectuali şi „popor“. Deosebirea de limbaj era doar suprafaţa unei deosebiri mai adânci. Intelectualul lupta pentru libertatea ca libertate, drepturi ca drepturi, pe când poporul voia libertatea *ca să*… şi în fond nici nu-l interesa libertatea.

Buna funcţionare, buna înţelegere nu sunt interesante, nu fac istorie, nu fac actualitate. Interesantul, actualul sunt complici cu răul în mare măsură (aşa cum intriga amoroasă se termină în literatură când răul este învins). Pentru moderni îndeosebi, *statu quo*-ul este nu numai neinteresant, ci chiar nefiresc, de vreme ce Istoria înseamnă schimbare, evoluţie, progres. Conceptual, el este nerealizat: nu există *statu quo*.

Or, critica înseamnă „nu aşa“ (cum este, cum s-a făcut etc.), ci „alt-fel“, adică schimbăm.

Activistul de partid şi intelectualul (disident) ca imagine a lui. Ambii fără profesie ca atare, şi ambii se pricep (optează, opinează) în toate. Oglinzi paralele.

Iedera şi copacul: pentru Partid, intelectualul este iedera care parazitează şi împiedică copacul Partidului. Pentru intelectual este invers, dar analog.

Răul

– Păcatul e răul din noi?

– Binele şi răul sunt contrarii ori contradictorii? Ori de la bine la rău, prin nuanţe, se parcurge drumul?

Hopa[232], ieri la TV, spunea că universalismul european s-a întemeiat pe trei curente:

1) drepturile omului;

2) economia de piaţă;

3) ştiinţa modernă.

Care este însă rădăcina comună? Poate „individualismul“ abstract? Poate, pentru primele două. Poate ordinea haosului? Poate, tot pentru primele două şi, parţial, pentru a treia.

De gândit.

Taxonomie şi rase umane

Carl Linné, în Sistemul naturii din 1735, avea 549 de specii, iar în ediţia din 1766 avea deja 7 000 de specii.

În privinţa *oamenilor*, vezi Johann Friedrich Blumenbach, *Die natürlichen Verschiedenheiten im Menschengeschlechter*[233].

Taxonomia este:

– statică;

– spaţială;

– elimină posibilitatea modificării, deci a intervenţiei umane (a „facerii“);

– este *ein für allemal*[234].

Dar Linné însuşi, în *Amoenitates Academicae*…, spune: „Die Hypothesen, dass die Arten Töchter der Zeit seien, müsse in eine Tatsache verwandelt werden“[235] (Wendorff, p. 312).

Cred că trecerea de la taxonomie la evoluţionism, de la spaţial la temporal s-a făcut prin trecerea de la discret la continuu. Taxonomia, dusă până la capăt, implică un *lanţ*, o legătură între specii *nach beiden Seiten*[236], înspre în sus şi înspre în jos (înspre gen şi înspre subspecie), până când se ajunge la tendinţa spre continuu. (Vezi în acest sens Wendorff, pp. 312–313)

De unde:

Orice (?) gândire ierarhică este discretă, şi prin asta spaţială (?) şi tradiţională (?), iar orice gândire în lanţ duce la continuitate şi, prin asta, la modelul temporal (procesual) şi la Istorie şi evoluţie şi nou (inovaţie) şi acţiune.

Inversul nu pare valabil.

Ierarhia – verticală; lanţul – orizontal.

Pomenesc şi concepţia intermediară: o ierarhie fundamentală (arhaică), urmată (istoric–evolutiv) de o dezvoltare, de o apariţie a unor subspecii „noi“. Prima este imuabilă, permanentă, a doua (şi de rangul doi), schimbătoare şi efemeră. Ar fi evoluţia gândirii lui Buffon în faza ultimă (v. Wendorff, pp. 313–314).

Schimbarea – pentru a sta apoi.

Comunismul ca schimbare (revoluţionar: trecerea de la capitalism la comunism – tranziţie), apoi stare (societatea comunistă).

De unde erau istoric consecutive, au devenit social constitutive: clasa conducătoare păstra, *stătea* (în poziţia şi perpetuitatea ei), iar restul *tranzita… ad infinitum*.

Ciudat că e inversul celor scrise în paginile anterioare.

Natură (real) şi uman

– Natura evoluează, omul progresează.

– Deosebiri în natură (lucrurile) şi deosebiri în raţiune (analiză).

Între conştientizarea viitorului (apoi „valorificarea“ lui) şi activitatea umană este o strânsă legătură. Dar care pe care? (v. Wendorff, pp. 325–326 şi 329)

Cine „progresează“? Ştiinţa şi societatea.

Vocea umană: strigăt, şoaptă, cântec, ritm, tempo.

De ce când căutăm cauze ultime, ajungem să construim concepte care, în ele însele, nu sunt clare, definibile, dar se dovedesc foarte rodnice: Dumnezeu, Idei, Energie, Subconştient, Gravitaţie, Big Bang? Adică de ce, *finis finorum*[237], ajungem să *explicăm* prin ceva necunoscut?

Câştig şi pierdere. Ce se câştigă sare-n ochi, ce se pierde se uită.

Deosebiri – împărţiri

1) Iniţial se face o deosebire: ceva şi altceva.

2) Deosebirea e înţeleasă ca *abstractă* (în sens hegelian, adică *gesetzt*) şi polii încremenesc.

3) Deosebirea se dinamizează raţional, lărgindu-se, şi devine *împărţire* (ceva şi celălalt), tot domeniul căzând ori pe o parte, ori pe cealaltă. Bipolaritate.

Se stabilesc două *tipuri* de concepţii, care împart în două nu numai domeniul de explicaţie, ci şi, bunăoară, societatea şi, în final, lumea însăşi: lumea de aici/transcendenţa, lumea Ideilor/lumea *genesis*-ului (Platon), sacru/profan, bine/rău şi maniheism, dar şi naţionalism/cosmopolitism, idealism/materialism, stare/mişcare.

– Deosebirile împărţitoare bipolare au o dialectică simplistă: ele sunt agonice ori succesive (eventual alternative), ori se întregesc (se conjugă). – Aceasta e bipolaritatea ideatică, bazată pe spaţiu şi reprezentare.

– Bipolaritatea (dihotomia) temporală modernă dă *vechiul/noul* ca diferenţă (deosebire), cu accentul pe nou (valoric) şi cu scopul anulării vechiului (depăşit, învechit, scos din „realitate“).

Există dihotomii *reale*? Candidate: existenţă/nimic, viaţă/moarte, femeie/bărbat, stânga/dreapta, întrebare/răspuns.

Problemă: de ce „după“ (*hysteron*) e mai „deştept“, mai „ajuns“ decât „înainte“ (*proteron*), iar la moderni se merge până la descalificarea şi anularea lui „înainte“?

Temporalizări istorice

– Cronologia: faptele istorice (oricare ar fi ele) raportate la cifre (date): sec. XVII.

– Periodizare: perioade, *conţinutul* faptelor istorice luate în considerare în ele însele.

– Evoluţie istorică: *etape* într-o dezvoltare a istoriei.

– Direcţionare–progres: evoluţia istorică privită ca *pozitivă*, *id est* ca dezvoltare.

Pleşu – Patapievici

Pleşu construieşte o frază stilistic bine balansată, cu ritm şi muzicalitate. Patapievici construieşte un raţionament.

La Pleşu, argumentele sunt *ascunse* oarecum în *pregnanţa* simplă a cuvintelor, la Patapievici ele sunt *expuse* în nudul logic raţional al *preciziei* cuvintelor.

Pleşu *cucereşte* cititorul, Patapievici îl *convinge*.

Deosebirile provin din constituţia, să zicem, „spirituală“ a fiecăruia.

Liiceanu – Pleşu

Liiceanu – discontinuitate, discreţie. Pleşu – continuitate, nuanţe.

Afirmaţia că actualul şi actualitatea acoperă, ascund, împiedică posibilul (putinţa, capacităţile) reprezintă doar un alt mod de a spune că circumstanţele pot favoriza sau împiedica înzestrarea, ceea ce este, fireşte, un truism.

De ce, în schimb, nu mi se pare a fi un truism inversul: că *actualul* (nu circumstanţele „biografice“) împiedică, blochează putinţa? Fiindcă „actualul“ e temporal, pe când „circumstanţele“ sunt, să zicem, spaţiale sau, mai precis, exterioare. Sau, altfel spus, actualului, ca temporalitate a posibilului (înzestrare), îi corespunde viitorul.

Lumea „obiectivă“ descentrată contrazice lumea imediatităţii mele ca centru. Nu lumea *das Man*-ului heideggerian, ci toată lumea „obiectivă“ (ştiinţifică, socială etc.)

În societăţile „culte“ sunt câteva niveluri de înţelegere:

De-la-sine-înţelesurile (*die Selbstverständlichkeiten*), neştiute de componenţi, substratul şi deliciul istoricilor.

Ideile exprimate, dar *datate*, un fel de gândire colectivă, de *Zeitgeist*, de „spirit al epocii“.

Ideile original-originare, seminţe pentru mişcări de idei, mari ori mai mici.

Întrebarea

De ce ne întrebăm? Ca să aflăm răspunsul, ca să ştim. „Ignoranţa“ şi „ştiinţa“ par termeni reciproc relativi, cam ca „stânga“ şi „dreapta“. Dar ignoranţa pare să vină înaintea ştiinţei: întâi eşti un ignorant, apoi devii un ştiutor. Şi ireversibil.

Dacă, astfel gândit, am crede avem un răspuns la *de ce* ne întrebăm, n-am fi răspuns la întrebarea *cum de* ne întrebăm. Adică: dacă răspunsul (ştiinţa), să zicem, îşi are cauza în întrebare (ignoranţă), atunci cum se explică întrebarea şi, mai ales, ignoranţa? Are ea o esenţă în ea însăşi, sau e doar relativă? Cum se naşte starea de ignoranţă, premergătoare ştiinţei şi cauză a ştiinţei?

În treacăt fie spus, noi creştem într-o ştiinţă fără ignoranţă. Suntem *educaţi*, învăţaţi într-o seamă de lucruri în care n-am avut întrebările corespunzătoare. Am devenit ştiutori (şcoliţi, educaţi) fără să fi fost (conştient) ignoranţi.

Raţiune şi credinţă

Raţiunea este o facultate (omenească), pe când credinţa este… un sentiment, o Stimmung. De unde:

– raţiunea este „general umană“, ea există în fiecare om, poate fi dezvoltată, educată, cultivată şi are multiple utilizări (practice, teoretice, sociale etc.)

– credinţa poate fi sau nu în orice om. Ea nu se obţine şi nu se dezvoltă prin educaţie, cultivare şi are o singură utilizare, un singur scop: iubirea divinităţii.

Chiliasmul[238] unor români ca Cioran, I.D. Sârbu. Oare din dezamăgirea idealului politic din tinereţe (unul legionar, celălalt comunist)?

„Destinul“ – este el oare doar rezultatul întâlnirii geneticului cu împrejurările?

Neologismul: o plombă a limbajului.

A fi liber înseamnă a nu avea „program“.

Cutia Pandorii, cutia candorii, cutia putorii.

Planificarea pe termen lung are următoarele neajunsuri: 1) presupune că noi nu ne schimbăm în perioada planificată; 2) presupune că paşii mici sunt la fel cu cei mari şi că detaliul e de aceeaşi natură cu ansamblul; 3) presupune că a *proiecta* (a statornici) e de aceeaşi natură cu a *face* (a realiza). – Trei presupuneri false.

Revoluţiile creează vidul de putere, evoluţiile creează constituţii (v. Fustel de Coulanges).

Tradiţiile sunt deprinderile societăţii.

În vremurile de demult, toate aveau un sens: viaţa-moartea, mâncarea, somnul, locuinţa, drumul (călătoria), cununia, proprietatea. Desacralizarea continuă de 2 000 de ani a golit toate sensurile şi trăim o şi într-o *sinnloses Leben*, într-o „viaţă lipsită sens“.

Semnificaţie şi simbol. Ceea ce facem şi ceea ce ni se întâmplă pot fi *interpretate*, adică: privite din exterior, analizate şi li se poate da o *semnificaţie*, adică un înţeles, un tâlc, altul decât cel pur faptic. Este o acţiune esenţială a intelectului. Exemplu: zodiacul (astrologia), psihanaliza, sistemul filozofic, religia, ştiinţa.

Speculativul este o filozofie a conceptelor (*Vernunftphilosophie*[239] – în înţelesul kantian-hegelian), metafizicul este o filozofie a întrebărilor, iar *Verstandsphilosophie*[240] este o filozofie a logicului.

Larvă – nimfă – adult. Insectele care trec prin aceste trei stadii (de ex. lepidopterele, dipterele) au o *holometabolă*, „o transformare completă“.

Adevăr şi temporalitate. Modelul conservatorismului este un trecut care nu trece: dăinuirea, stabilitatea.

Ştiutorii ca grup social: preoţii în vechiul Egipt, şcolile eline, mănăstirile şi universităţile medievale, apoi universităţile. Ştiutorii sunt altfel şi au alt-fel decât ceilalţi.

Carnetul III

Fiecare om obişnuit are nevoie de o anumită cantitate de vorbire (sich ausdrücken[241]), fără de care e nevorbit, cum poate fi nemâncat, nedormit etc. Nevorbitul se exprimă stilistic autist, pleonastic sau incontinent. Fireşte, sunt însă şi limbuţi ori laconici din fire.

Victoria şi ţelul puterii este transformarea ei în *centru*.

Copacii, pădurea, care trăiesc *încet.*

Orice „trebuie“ este şi o sub-jugare a prezent-viitorului de către trecut.

Revoluţia aduce sus o ceată de cinici, arivişti şi isterici.

După codul bunelor maniere spirituale nu e de ajuns să fii tolerant cu părerile altora, ci şi modest cu părerile tale, dar nu din vârful buzelor („eu cred că...“, „după părerea mea...“), ci în sinea ta, fiindcă ai învăţat din propriile erori că greşeşti şi, mai mult, fiindcă ai ajuns la maturitatea spirituală în care ştii că toate „părerile“, „concepţiile“ sunt derizorii.

Meritul lui Hegel – Dacă fiece „operă“ spirituală (filozofică, artistică, ştiinţifică) are o latură de document al epocii şi o latură de in-novaţie, cum cred eu, atunci şi actele istorice sunt la fel, adică au un sâmbure, o înscriere într-un rost (un sens) ce le depăşeşte (un *objektiver Geist*[242]) şi totodată apar ca noi, adică apar creatoare. Este analog arhaicei contradicţii „libertate–necesitate“, dar nu ca două domenii deosebite, contradictorii, ci ca două laturi ale realităţii spirituale. Asta a văzut Hegel şi de atunci parcă lumea noastră merge pe calea deschisă de el.

Viaţa e un joc pe viaţă şi pe moarte, în care, la sfârşit, credem că ştim ce-ar fi trebuit să facem.

Un parlament în care e reprezentat tot regnul animal, de la amoebă la cimpanzeu şi în care vârfurile sunt buvarzi şi pecuşeţi.

Conu’ Leonida

– Conservatorismul lui Caragiale e numai în parte relevant, fiind întâi o concepţie şi de-abia în succedaneu o opţiune politică.

– Eroii sunt de mahala („o odaie modestă de *mahala*“).

– Piesa e o tragedie pentru personaje (o noapte de groază) şi o comedie pentru cititori.

– Piesa e compusă din trei părţi: 1) *Trecutul*: amintirea „revoluţiei“ din Ploieşti; 2) *Prezentul*: scandalul nocturn; 3) *Viitorul* = morala fabulei: nimic nu se schimbă.

– Din *Precuvântarea* lui A. Davila la ediţia *Teatru* de I.L. Caragiale, Ed. Eminescu, 1922: „O jăvruţă ridică laba şi murdăreşte soclul unei statui. Dar mă întreb: avut-a jăvruţa chemare? Avut-a jăvruţa conştiinţă de ce face? [...] Caragiale a murit departe de ţara sa, pe care o adora. El mi-a zis, când s-a hotărât s-o părăsească: *Nu mai pot trăi aici! Prea e grea duhoarea!*“

Comicul dezvinovăţeşte

Cine i-ar învinovăţi pe Stan şi Bran că distrug o casă, o maşină, un pian? Râdem şi trecem. Dar un om a pierdut o casă, o maşină, un pian şi nimeni nu-i acuză pe Stan şi Bran, deşi delictul e evident, e însuşi „subiectul“ episodului comic. Nu împricinăm pe cei de care râdem. La fel cu prostia, incultura, impostura din opera lui Caragiale. Râdem fiindcă eroii sunt mai inculţi, mai proşti decât noi, râdem fiindcă ne simţim superiori, deci ne simţim bine faţă de eroii lui Caragiale. Râzând însă, i-am absolvit. Nu mai vedem răul din incultură şi prostie, nu mai reacţionăm la el sănătos, adică condamnându-l, îndepărtându-l şi punând în loc cultura şi competenţa. – Şi astfel îi rămânem datori lui Caragiale.

„Într-o vreme foarte grea nimeni nu e vinovat“ (Shakespeare).

Metanoia = schimbarea modului de gândire.

Disciplina este arta de a stăpâni şi, poate, şi de a fi stăpânit.

Cum reducţionismul duce la simbolizarea realităţii, făurind o realitate (nouă), cu care *se poate lucra* (de exemplu harta).

Să înveţi să citeşti *întâi* ochii, ochii animalelor (îndeosebi ai câinilor) şi ochii oamenilor.

Lapidarii, florarii şi bestiarii.

Temporalitatea noastră prinsă într-o ciclicitate ca într-o capcană, uitătoare de moarte.

Unii suntem despărţiţi de moarte printr-un zid înalt şi gros de beton, alţii printr-unul jos de nuiele. Cioran era despărţit de moarte doar printr-un perete de sticlă.

Pluralitatea opiniilor nu poate fi depăşită prin *dialog*, fiindcă ele duc – în dialog – la o pluralitate de *mentalităţi* ce se descoperă ca atare sau care înseamnă uneori chiar rezultatul dialogului (care, în loc să lămurească între ei participanţii, îi adânceşte în opiniile lor, transformându-le în *mentalităţi*).

Palimpsest

Palimpsesturile arată că în viaţă (în trecut, în Istorie) nu avem de-a face cu o înşiruire de sfârşituri şi începuturi, ci cu o încălecare de astfel de şiruri („început-desfăşurare-sfârşit“), unele peste altele.

Dar pentru noi e prea complicat să gândim *astfel* lumea (trecutul) – deşi uneori ne apare evident că aşa este – şi preferăm să o gândim ca pe o serie de începuturi şi sfârşituri venind unele după celelalte.

În cazul palimpsestului sunt două realităţi, una peste cealaltă: una o acoperă pe cealaltă, dar nu perfect, nu definitiv, nici măcar îndeajuns ca să fi terminat cu cea de dedesubt. Câtă vreme e vorba de texte, e mai simplu fiindcă e o problemă strict tehnică. Dar dacă realităţile suprapuse nu mai sunt texte, ci sunt realităţi propriu-zise, două feluri de realităţi? Dacă una trimite la cealaltă, dacă o înlocuieşte, dacă cea de deasupra semnifică ceea ce realitatea de dedesubt doar indică?

Deci avem:

1) Sensul 1 (propriu): două scrieri, una peste alta, ambele identificabile (lizibile).

2) Sensul figurat 1: două texte, unul peste altul, cu relaţii nedefinite între ele.

3) Sensul figurat 2: două realităţi în care una încalecă pe cealaltă, cu realităţi în care una semnifică pe cealaltă.

4) Sensul figurat 3: două realităţi, suprapuse, în luptă una cu cealaltă, cu diverşi sorţi de izbândă (bine şi rău).

Carnetul IV

Noi cunoaştem oamenii din faţă (80%) şi din profil 10%, nu din spate.

Singur omul e un *technites*, un „producător de lucruri“, singur el adaugă creaţiei, ca aport natural al lui, opere. Înainte de a putea cuprinde cu mintea tot ce-l înconjoară (mediul), el l-a *transformat*, făcând case, drumuri, corăbii, instrumente etc. *Technitai*, „meşteşugarii“ adaugă ceva lumii, o transformă – asta-i relaţia lor cu ea; teoreticienii lasă lumea aşa cum e, o primesc ca atare, o contemplă, o consideră ca o alteritate constantă şi urmăresc *cunoaşterea* ei, ceea ce e mai primejdios pentru natură, pentru că, ajungând să cunoască legile naturii, cauzele, ei operează apoi o transformare secundă mult mai adâncă. Pentru teoreticieni practica e doar o aplicare a ştiinţei.

Primul *als*[243] este esenţialist; la repetare devine funcţionalist.

Ce se poate asocia, analoga, compara, subsuma, relaţiona şi *ce nu*? Forţarea prin asociere a ceea ce nu se poate asocia (de exemplu în poezia sau pictura modernă).

Legile asocierii şi cuprinderea lor unitară într-o structură tip copac, arbore.

Evoluţia proastă: „sunt mai deştept“ devine uşor „sunt cel mai deştept“, apoi „sunt singurul deştept“, care devine „deci am statut de dominator“. Apoi devin insuportabil.

Nu poţi schimba limitarea limitatului.

„Nec sutor ultra crepidam“ – nu (eşti) pantofar dincolo de pantof (talpă). Adică „cizmarul nu trebuie să judece mai presus de pantoful pe care îl face“.

Cine sapă o groapă are sămânţă sau cadavru.

S-avem curajul să privim adevărul în spate (dos).

Cultura e tot ce a reuşit în ce-am reuşit.
– viermii de mătase
– cultul Culturii

„Gottvolle Gesellschaft“[244]

„Gottlose Gesellschaft“[245]

„Gott als vom Gottlosen aus gesehen“[246]

„Totalitäre Gesellschaften als göttlichen Gesellschaften ähnlich.“[247]

În limbaj, saltul mare de la un sistem de comunicare cumulativ (un cuvânt = un înţeles) la unul combinativ: foneme – fără înţeles propriu – *combinate* în cuvinte cu înţeles propriu şi combinabile mai departe în propoziţii cu înţeles propriu, în fraze şi în discursuri. Diferite niveluri, dar aceleaşi reguli (structuri) de formare.

Dincolo de capacităţile de combinare, argumentare, comunicare ale oamenilor pare să fie un strat ce le îmbăiază, în care sunt aşezate şi care le predetermină, le face previzibile şi care nu e „misterios“, dar eu unul nu-l ştiu. Mulţi simt asta şi o numesc mentalitate.

Carnetul V

Pasionant ca scobitul în nas

Precum pentru raţiune sunt *Topicele* şi *Respingerile sofistice*, tot aşa pentru morală sunt codul moral şi cazuistica, tot restul adică.

Definiţia aristotelică a timpului este ea însăşi ancorată în timp (e lipsită de diferenţa specifică): „măsura mişcării după anterior şi posterior“ presupune definiţia mişcării, care, însă, nu poate fi definită în afara timpului. Fireşte, Aristotel ştia asta, deoarece accentuează în permanenţă că timpul *urmează* (*akoluthei*) mişcarea. Fiindcă, în fond, de ce n-am spune că *mişcarea urmează timpul* (cum cred modernii, sigur Kant)?

Grav ca toţi chelii – toţi chelii sunt frustraţi de lipsa părului, au un complex de inferioritate, deci *trebuie* să se restabilizeze: să *nege realitatea* în sensul de „dacă asta e realitatea, atunci nu e bună“ şi să se *afirme*, să fie luaţi în serios, fiindcă sunt ei serioşi (pe când eu, de pildă, vreau să fiu luat în serios tocmai fiindcă glumesc).

Semnul e unitatea *semiotică*, fraza e unitatea *semantică*.

Muzica clasică e făcută pentru sentimente, cea modernă pentru mişcări (ritm). De ce?

În epoca contemporană, tendinţa generală spre „în jos“, în locul milenarei „în sus“ (*anaphero*).

1 Mai, singura sărbătoare cosmică ce ne-a mai rămas după creştinism.

„Nimium altercando veritas amittitur“, „dezbătând prea mult, adevărul se îndepărtează“ – vorba de duh a lui Publilius Syrus (Macrobiu, *Saturnaliile*, cartea a doua, cap. VII).

Mitul lui Teuth din *Phaidros* presupune *the arrow of time* şi scrierea de la stânga la dreapta. Scrisul fonetic sau de alt fel şi scrisul de la stânga la dreapta ori nu – au rămas cele două întrebări ale scrisului. De ce oare?

Logograme – semne reprezentând lucruri sau idei; *fonograme* – obiecte pictate reprezentând sunete.

Şi *a locui* este o artă. (Oameni intimidaţi de casa lor.)

Toţi suntem egali: nici unul nu *ştie*.

Câtă bucurie că lumea e geografică şi nu geometrică!

În pozitivismul lui Comte dragostea era prezentul, ordinea era trecutul şi progresul, viitorul.

Dacă nisipul lui Arhimede e spaţiul geometriei pure, iar natura ecologilor e spaţiul naturii, atunci tehnica e intermediarul. – Oricum, tehnica reprezintă un stadiu *intermediar*. Ea e progresul faţă de „înainte“ şi devine trecutul „după“. E intermediară fiindcă progresează şi invers.

Spaţiul nu e numai ceva ce *există*, ci şi ceva ce se creează: spaţiul îmbufnării (al certaţilor), nonspaţiul iubirii etc.

Oare nu e cunoaşterea o reducţie a realităţii *date* la mijloacele noastre de investigaţie? Un compromis?
Generalizările pripite ale secolului XIX.

Amintirile sunt un fel de moarte *à rebours*, într-o viaţă *deschisă* (încă), ceea ce nu numai că ne sugerează un bilanţ, dar închide într-un întreg viaţa noastră, în *ceva* constituit (la fel ca un scaun, o masă) pe care-l putem contempla (şi ar trebui să-l contemplăm), ca să putem gândi un viitor salvator sau măcar onest.

Ce facem cu deşeurile? Exterior (fizic) şi interior (spiritual).

„Cineva“ se declină („cuiva“), „ceva“ nu.

Românii se critică cu o aroganţă occidentală, care aici e de prost gust.

Pleşu a evoluat, inefabil, de la iubire la afecţiune şi de la afecţiune la amabilitate.

Adevărurile încruntate ale lui Cristian T. Popescu.

Orizontul temporal obturat de ciclicitatea (repetitivitatea) în care trăim, adică trăim într-o viaţă în care *speranţa* nu joacă un rol esenţial.

Cu fiecare zi, cu fiecare ceas, cu fiecare clipă îţi trăieşti din viaţă, iar viaţa e tot ce ai. Adevărul îngrozitor deci că totul e absolut derizoriu, că viaţa *se consumă.*

„Raţiunea“ carteziană (*le bon sens*) se întemeiază pe o empatie intelectuală (spirituală).

Ţară, Patrie, Neam, Naţie.

Iubirea plantelor – copacii.

Cuvinte ce implică extremism: a se târî, noroi, explozie, prăbuşire, catastrofă, exces, naufragiu, paradis (toate din Cioran). Deci: funcţia de extremism a cuvintelor.

E viaţa înaintătoare? E un drum pe care mergi, înaintezi? Ori e o scară pe care urci şi cobori? Şi cum sărim din acest metaforic în propriu?

Un paradis tânăr, un paradis bătrân?

Orarele, programele etc. – marea capacitate de modelare a timpului.

La „conservatori“ găseşti toţi rataţii, prudenţii , „continuatorii“, neinteresanţii, oarecarii, spălaţii... La „revoluţionari“ găseşti toţi ciudaţii, utopicii, uimiţii, cei ce merg la pierzanie, fumătorii pentru care fumatul e interzis.
Aici e *alegerea.* Aici e Nietzsche 100%.

Carnetul VI (carneţelul verde)

Cea mai simplă ordine e „rânduiala“, adică rândul, adică şirul, adică numerele. Dar şirul nu înseamnă numai numerele (numerele formează un şir

– în care caz numerele numără şirul –, dar şirul poate avea orice elemente).

Orice exprimare este *şi* o autoexprimare. Tot ce e viu este *şi* o autoexprimare. Tot ce e viu se exprimă, fiindcă *vrea* ceva, acţiunile lui au o *finalitate* (când nu doar reacţionează).

Comunismul e o minciună, democraţia e un neadevăr.

Necunoscutul e ceea ce face din lume un partener acceptabil.

Titluri care spun:
– mai mult decât textul;
– mai puţin decât textul;
– altceva decât textul.

Românul, oscilând între suboccidental şi imitator (mim) al Occidentului.

Iliescu: un tiran dezdemonizat, *laicizat*.

O pisică tristă şi perfidă.

Unii sunt consideraţi deştepţi pentru iuţeala minţii (fac rapid calcule aritmetice în cap), alţii pentru iuţeala înţelegerii (pricep repede ceva nou), alţii pentru adaptabilitatea lor la nou etc.

Fosta actualitate.

Alegerea „temei“ în arta plastică e mai mult decât o problemă de *Zeitgeist*: eternii San Sebastian cu săgeţile lor şi perechea de ghete scâlciate a lui Van Gogh.

De unde şi de ce *tobă* de carte?

Înainte de a-ţi publica scrisul trebuie să te gândeşti la tagma în care intri şi la reacţia ei, nu să te superi după aceea.

Să trăiesc în ritmul fenomenelor naturii, adică tot atât de lent ca asfinţitul, înserarea, care se întâmplă şi nu se întâmplă, adică se petrec.

Şi dacă n-ar fi necunoscutul? Cum ar arăta o lume total cunoscută? Şi cum am fi noi, cei din ea? Sau „despre funcţia necunoscutului“.

Oare şi noi „zeitgeistăm“, şi noi „suntem în pasul vremii noastre“? Fireşte, asta se face de o bună bucată de vreme. Dar cum e *Zeitgeist*-ul nostru? E un plan, un domeniu al nostru, pe care-l putem parţial lămuri. Dar dacă se poate lămuri asta, înseamnă că se poate lămuri şi tot procesul *Zeitgeist*-ului, se poate lumina, deci depăşi.

Realitatea?!

Note

188. Elementele prime, constitutive ale lumii (*gr.)*.

189. De unde răul, sursa răului (*lat.*).

190. Carne umplută cu excremente (*fr.)*.

191. *Diairesis*, „separare“, „diviziune“ – termen utilizat de Platon în dialogurile târzii, care presupune înaintarea de la gen la specie prin diviziuni succesive, al căror capăt este atins în *infima species*, care „specii“ nu mai suportă nici o diviziune (n. ed.).

192. „Dorinţa ca lucrurile să fi arătat altfel“ (*Voinţa de putere*) (*germ.*).

193. „Presupoziţia că în temeiul lor ultim lucrurile se desfăşoară într-atât de moral încât *raţiunea umană are în cele din urmă dreptate*“ (*germ)*.

194. Piatra de încercare (*germ.*).

195. Naştere şi devenire (*gr.*).

196. Răsturnare (germ.)..

197. Ordine ierarhică (*germ.*).

198. Dragomir se referă la Th. Carlyle, *On Heroes, Hero Worship and the Heroic in History*, Oxford University Press, London, 1965.

199. Conceptual (*germ.*).

200. Faptul de a fi întru moarte (*germ.*).

201. *Cf.* textul *Patru prelegeri scurte. De ce dialogul pur nu e cu putinţă* din volumul: A. Dragomir, *Crase banalităţi metafizice*, Bucureşti, Humanitas, 2004, pp. 110–113. Vezi de asemenea şi notaţia din volumul de faţă, secţiunea *Seminţe*, din data de 1 iulie 1997, intitulată „Nedialogabili (inventar)“.

202. A cunoaşte înseamnă a şti, a şti înseamnă a prevedea, iar a prevedea înseamnă a putea (*fr.*).

203. Cele scrise rămân (*lat.*).

204. Opinia neînsoţită de raţiune (*gr.*).

205. Acel ceva cu care trebuie să începi în filozofie (*germ.*).

206. Faţă către faţă (*fr.*)

207. *Deosebirea dintre sistemul filozofic al lui Fichte şi sistemul filozofic al lui Schelling*.

208. Cunoaşterea vie (*germ.*).

209. Cunoştinţe (*germ.*).

210. „«Precum dominaţia lui Adam asupra animalelor s-a vădit prin aceea că le-a dat un nume…» În felul acesta, ea [ştiinţa] s-a transformat în cunoştinţe. Cunoştinţele au de-a face cu obiecte străine.“ (*germ.*).

211. Augustin, *Confesiuni*, XI, 14, 17: „Dacă nimeni nu vrea să afle asta de la mine întrebându-mă, ştiu“ (*lat.*).

212. *Ibid.:* „Dacă însă eu aş vrea să explic noţiunea cuiva care mă întreabă, nu ştiu“ (*lat.*).

213. Înşelător, impostor (*engl.*).

214. Încrezut, lăudăros, de o curiozitate fără margini, amoral, ridicol, mincinos, pervers, autor de farse de prost gust, trişor, neloial, dar deopotrivă ingenios şi inventiv (*fr.*).

215. Învăţaţii sunt în dispută (*lat.*)

216. Unicitatea naşterii şi a morţii (*germ.*).

217. Unicitatea clipă de clipă a vieţii noastre (*germ.*).

218. A discerne fie cu ochii, fie cu inteligenţa (*fr.*).

219. Iosephus Gredt O.S.B., *Elementa Philosophiae Aristotelico-Thomisticae*, vol. II, „Metaphysica/Ethica“, Herder, Friburgi Brisgoviae, 1932.

220. Adecvarea intelectului la lucru.

221. *Consideraţii inactuale* (*germ.*).

222. Pustiu, şantier părăsit al naturii (*germ.*).

223. Natură – tehnică (*gr.)*.

224. Punct culminant (*gr.*).

225. „Inima îşi are propriile-i raţiuni, pe care raţiunea nu le cunoaşte“ (*fr.*).

226. „Metafizică individuală şi ştiinţă universală“ *(germ.)*.

227. „Mai degrabă un cap bine alcătuit decât un cap bine umplut“ (*fr.*)

228. Element primordial *(gr.)*.

229. Scop *(gr.)*.

230. A crede, a avea o opinie (*gr.)*.

231. Părere, opinie (*gr.)*.

232. Horia-Roman Patapievici.

233. *Deosebirile naturale în cadrul speciei umane*, 1775.

234. O dată pentru totdeauna (*germ.*).

235. „Ipotezele, potrivit cărora speciile sunt fiicele timpului, trebuie să se transforme într-o realitate“ (*germ.*).

236. Din ambele părţi (*germ*.).

237. La urma urmelor (*lat*.).

238. Chiliasmul (de la gr. *chilias*, o mie) reprezintă credinţa într-un paradis terestru, care s-ar fi instaurat după Judecata de Apoi şi care ar fi durat o mie de ani, înaintea instaurării Împărăţiei Cerurilor. E vorba aşadar de un *intermezzo*, de replica terestră a paradisului iniţial şi de care ar fi urmat să se bucure doar „cei aleşi“.

239. Filozofie a raţiunii (*germ.*).

240. Filozofie a intelectului (*germ.*).

241. A se exprima (*germ.*).
242. Spirit obiectiv (*germ.*).
243. Ca (*germ.*).
244. Societate teică, în care Dumnezeu e omniprezent (*germ.*).
245. Societate a-teică, fără de Dumnezeu (*germ*).
246. Dumnezeu văzut din perspectiva a-teicului (*germ.*).
247. „Societăţile totalitare construite pe modelul societăţilor divine“ (*germ.*).

FOIŢE VOLANTE

Comunistul

– vorbeşte tare şi se montează singur;
– invocă surse de informare neştiute, necontrolabile sau surse ştiute, dar deformate;
– nu se exprimă în opinii, ci în discursuri (cuvântări);
– ori de câte ori vorbeşte „în principiu“ ridică tonul;
– are o doză triplă de *ură* în opiniile lui, ură pe tot ce nu e comunist;
– oricând opinia lui lunecă spre trivialitate, calomnie şi insulte gratuite;
– dacă nu eşti de părerea lui, eşti prost;
– se regăseşte cu toţi ceilalţi de teapa lui, ca homosexualii;
– nu urmăreşte *decât* puterea, respectiv privilegiile;
– coagulează în clică, mafie sau privilegiaţi;
– are un dispreţ suveran pentru neprivilegiaţi;
– e nedialogabil, fiind un fanatic, conform definiţiei lui Winston Churchill.

Imaginaţia

Până unde? Cât de liberă? Imaginea ne-bună.

A întreba bine este a întreba absurd. Restul sunt întrebări în mediocritate (în detaliu).

În lumea noastră moartea întrerupe o repetiţie.

„Audiatur et altera pars“ e şi o metodă (procedeu) de cunoaştere, nu numai o procedură juridică. Când eşti *convins* de ceva, e bine să-ţi construieşti un antidot.

Calendarul

– calendarul creştin (al suferinţei). Vezi şi Sighet;
– calendarul istoric;
– calendarul astronomic (repetitiv).

Toate femeile încărcate cu sacoşe seamănă între ele.

Ce este maturizarea la om? Experienţa transformată în capital propriu?

Oamenii fără vicii nu au nici imaginaţie. Sau au doar una imaginată.

Dragostea de cărţi (bibliotecă) te face tot aşa de prost ca citirea lor.

Experienţa e existenţială sau nu e deloc.

1. „Lumea“ (= totalul evenimentelor) concomitentă (= lumea fizică)
2. „Lumea“ = lumea fizică şi istorică
3. Lumea *total* istorică (din sec. XIX încoace)

Popoarele care muncesc acceptă viaţa dublă: orele de muncă şi cele de odihnă/răgaz, în care cele de odihnă/răgaz sunt *răsplata* celor de muncă. Această viaţă necontenit pendulată este obligatoriu *morală*, de vreme ce răgazul (plăcerea) survine numai ca răsplată.

Morala *răsplătitoare* e şi cea creştină, unde viaţa bună e răsplată a unei vieţi virtuoase, curate. În fond însă, e vorba de viaţa de renunţări, de stăpânire de sine, de abţineri, şi atunci răsplata, antinomic gândind, ar fi o viaţă de plăceri, de nestăpânire.

Ideea de răsplată transpare şi în şablonul „Dumnezeu te-a răsplătit“ dacă ţi s-a întâmplat ceva plăcut.

Pentru nemoralişti, plăcerea este un drept, nu o răsplată. Plăcerea ca drept înseamnă, fireşte, hedonism.

Dar oare morala răsplătitoare implică şi un păcat originar (sau, măcar, o condiţie de plecare interioară) sau se întemeiază pe statistică?

„*Putere*“ am când îmi iau şi asigur singur plăcerea, nu când mi-o răsplăteşte altul.

– Timpul în morala răsplătitoare, fapta ca *proteron* şi răsplata ca *hysteron*.

– *Instanţa* (ca judecător) introdusă în morala răsplătitoare. – Dumnezeu, apoi Biserica, apoi judecătorii laici.

Omul cinstit: se îmbracă prost şi vorbeşte fără metafore şi analogii.

Exclamare şi exclamică.

Bătrâneţe: vârsta în care cealaltă mânecă devine o problemă.

Eşecul marilor reuşite: Turnul Babel, „Titanic“, energia (bomba) atomică şi, poate, izgonirea din rai.

La noi o părere politică reprezintă o mentalitate, o apartenenţă, şi nu o alegere bine chibzuită.

„Familiarul“ este o cunoaştere permanent reînnoită.

Seriozitatea e o exigenţă din afară, nu o trăsătură de caracter: dacă vrei să faci, să realizezi cutare lucru, trebuie să fii serios. Numai prostul e serios din fire.

De secole, englezii simt o plăcere să-i nedumerească pe continentali, iar continentalii să fie nedumeriţi de englezi.

Cerc virtuos (vs. cerc vicios).

De unde ne vine plăcerea de a ne întreba:

– reminiscenţă din prima copilărie? mulţumirea că e calea spre răspuns?

– satisfacţia că întrebarea e deja jumătate de răspuns?

– satisfacţia nedumeririi?

Norii, bolile seninului.

Poeţii mari = ikebana de imagini poetice.

Poeţii mici = ikebana de cuvinte poetice.

Orice gând este despre ceva *deja* existent, adică *anterior* gândirii, el este un *hysteron*. Deci, 1) se referă la un mod de existenţă (real sau imaginar) şi 2) se referă la acest mod ca la ceva dat, ceva *deja* existent. Însă gândirea

însăşi nu e ceva dat, ea *există*, desigur, dar nu ca un „deja“, ci ca existenţă în devenire, chit că, odată gândit, gânditul poate la rândul lui să devină „obiect“ (dat), dar pentru memoria rememorativă.

De gândit toată bifurcaţia dintre memoria rememorabilă şi restul (nememoratul, nememorabilul, uitatul), mult mai mare. Rememorarea este o facultate, memoria se formează involuntar, independent (Bergson, *L’évolution créatrice*, p. 5).

Matematică – Fizică – Tehnică.

Până în secolul XIX, matematica se aplica Fizicii şi era promovată de Fizică. (Relaţia Matematică – Fizică era una Matematică – Natură.) În secolul XIX, şi îndeosebi în secolul XX, aceeaşi relaţie se instalează între Matematică şi Tehnică. Matematica îşi primeşte problemele de la Tehnică şi Matematica se aplică în Tehnică.

Această schimbare presupune transformări uriaşe.

Poţi să priveşti orice: cum se repară un gard, o maşină, cum apune soarele, traficul unei străzi, un tablou, o femeie, un animal – şi atunci „a privi“ şi „a te uita“ devin deosebite prin gradul de contemplare, mai mare în cazul privitului.

Ninsoarea e un eveniment-spectacol.

Azi avem corp fără „suflet“ şi fără „Dumnezeu“.

„L’effroyable immutabilité d’une âme“ (Céline, *L’école des cadavres*, p. 131).[248]

Virtuţi
– raţionale;
– monahal-spirituale;
– politic-sociale.

Bunele maniere ale cuvintelor.

Legendele, miturile sunt frunzele de toamnă ale istoriei, înainte de omătul uitării.

Pe *întuneric* am viaţă interioară.

Am ales să rămân un mic şoarece, ca să nu cresc şi s-ajung şobolan.

Lumea merge înainte înfricoşător de „fără mine“.

Pe undeva, toate grijile, necazurile, bolile noastre sunt la fel prin efectul ce-l produc asupra noastră. Ele au ceva comun *în noi*.

Vocaţia luptei şi a suferinţei pentru creştinism a pierit din virtuţile înalţilor noştri prelaţi. Dar calendarul ortodox e plin de martiri, mucenici etc., e un calendar al suferinţei, al durerii.

Religia greacă e *simbolică*, cea creştină e *mitologică*.

Singura oază e Nina, cu cinstea şi curăţenia ei, Nina care este ceea ce cred că am vrut toată viaţa în „femeia mea“. Şi totuşi…

Papiotele au scos din uz mosoarele.

Natura nu are evenimente *datate* prin natura lor, ca istoria, politica etc. Pare fals, deoarece cataclismele, cutremurele, catastrofele naturale sunt şi ele datate de către oameni. Totuşi, parcă ar fi ceva adevărat în gândul acesta.

De unde vine *típicul* în dezvoltarea culturilor şi cum se explică el? Oare típicul formează ansamblul? Sau invers?

Catehism – universitate – educaţie – cultură: tipic pentru cultura occidentală.

Plăcerea întrebărilor, a stării de întrebare şi persistenţa ei culturală. Cultura occidentală e una a întrebărilor şi răspunsurilor (catehismică), nu una a învăţăturilor. Socrate.

Limba străină e un „bun“ (ca o bibliotecă, o casetă audio). Limba maternă e o identitate.

„Les acharnés du bavardage“ (Céline, *L’école des cadavres*, p. 93: „guralivi înverşunaţi“).

Ce tragicomedie: să te erijezi în judecătorul suprem, atoatehotărâtorul, şi să te cheme Popescu (Cristian Tudor).

Nu pot exprima ceva fără să *mă* exprim şi nu pot să mă exprim incalificabil (adică fără: „un anumit *fel* de a mă exprima“). Orice exprimare „despre“ este o autoexprimare.

În dublu rol: – Zoe Petre: Sparta şi Antena
– Constantinescu: Zero şi Meandru
– Blandiana: Romeo şi Mulineta
– Pleşu: încrucişare de Henric al VIII-lea cu Regina Elisabeta.
– Catherina de „mie-mi spui“ (Me-dici).

Vadim: naţionalism la flaşnetă.

În cele mai multe dialoguri la TV e ca în poveşti: vorbeşte iepuraşul cu bursucul, albina cu florile sau leul cu animalele. Cel mai des însă vorbeşte lupul cu vulpea şi boii între ei.

50 de ani de nemulţumiri şi ură contează, nu?

C.V. Tudor – un lider de opinie pentru cei făr’de.

Paler – deşteptul proştilor.
Dinescu – golanul intelectualilor.
Patapievici – deşteptul deştepţilor.

România superficială: Alecu Paleologu, M. Şora, Răzvan Theodorescu, intervievaţii lui Stelian Tănase. *România adâncă*: Patapievici, Liiceanu, Pleşu, Sorin Vieru.

Independenţa raţiunii stabileşte totodată şi o ierarhie între facultăţile omeneşti. Inteligenţa *ca identică* e factor comunitar, *deci* valoros, iar celelalte sunt individuale, *deci* perturbatoare. Dar în Renaştere nu era aşa, individul era mai valoros.

Cât anume e libertate (contabil vorbind) în viaţa fiecăruia şi ce urmări are aceasta?

Sinceritatea umileşte.

Ştiinţele progresează în deducţii şi consecinţe, nu în principii şi axiome.

Deseori uităm că democraţia este o posibilitate, nu o realitate.

[Notaţie de telespectator]
Toţi liliputanii ăştia…

Dialogabilul este unul gata să-şi piardă adevărurile, nu şi convingerile/mentalităţile.

În general, umaniştii văd în toate cele mai mult decât sunt, pe când „exacţii“ văd mai puţin (doar măsurabilul, cantitativul).
Conu’ Leonida Brucan.

Oameni făcuţi din *Zeitgeist*-uri: bătrâni care, la fiecare mare curent de idei, *haben es mitgemacht*[249] şi sunt făcuţi numai din asta. De exemplu, în secolul XX: bătrâni făcuţi numai din freudism, structuralism, fenomenologism, existenţialism, stângism (ori „dreptism“) etc. – În ce măsură suntem toţi asta? Făcuţi, toţi, din sechele.

Cine, din noi, e jignit când suntem jigniţi?

Câte posibilităţi de realizare are o posibilitate?

Dictatura politică (totalitară) zămisleşte o societate apolitică.

Analogia dintre raţiunea simplificată comunistă (utilizabilă ca armă) explicatoare a Istoriei şi reducţionismul de orice tip.
(Să-mi clarific: reducţie şi simplificare.)

Ce *acoperă* timpul măsurat şi ce descoperă?

Realitatea ştiinţifică: a doua realitate.

Nu oricine citeşte Aristotel stă de vorbă cu el.

Sunt la vârsta la care se moare, nu se trăieşte.
Transhumarea din realitate în interpretare.

De studiat şi gândit cum se împacă cele două căi ştiute şi practicate pentru a ajunge „sus“:
– calea sârguinţei, a stăruinţei, a perseverenţei, a jertfei; calea ascetică;
– a înzestrării „naturale“, a înnăscutului, a hărăzitului, a genialului, a „alesului“.

„Partir, c’est mourir un peu et s’énerver beaucoup.“[250]

Note
248. „Cumplita încremenire a unui suflet“, (Céline, *Şcoala cadavrelor*) (*fr.*).
249. Au luat parte la… (*germ.)*.
250. A pleca înseamnă să mori puţin şi să te enervezi mult. (*fr.*).

SURSE BIBLIOGRAFICE

SEMINŢE

Este vorba de şase carnete, cu coperte de vinilin şi având aceeaşi mărime: 9/15 cm.

Primul carnet, cu coperte vişinii, se întinde pe perioada 1977 –1979 şi este scris cu pastă albastră şi neagră. Paginile nu sunt numerotate.

Al doilea carnet, cu coperte negre, se întinde pe perioada 1979–1982 şi este scris cu pastă neagră. Paginile nu sunt numerotate. Pe pagina de gardă este marcat titlul „Seminţe”.

Al treilea carnet, cu coperte albe, se întinde pe perioada 1983–1984 şi este scris cu pastă albastră şi neagră. Are paginile numerotate de la 1 la 95. Pe pagina de gardă este marcat titlul „Seminţe” şi perioada în care au fost făcute notaţiile.

Al patrulea carnet, cu coperte alb-gri, se întinde pe perioada 1984–1989 şi este scris cu pastă neagră şi albastră. Are paginile numerotate de la 1 la 95. Pe pagina de gardă este marcată perioada în care au fost făcute notaţiile.

Al cincilea carnet, cu coperte negre, se întinde pe perioada 1989–1993 şi este scris cu pastă neagră şi cu creion pe contrapagină. Are paginile numerotate de la 1 la 95.

Al şaselea carnet, cu coperte bej, se întinde pe perioada 1993–2001 şi este scris cu pastă neagră şi cu creion pe contrapagină. Are paginile numerotate de la 1 la 75. În puţinele notaţii din 2001 (Alexandru Dragomir a murit în 2002), grafia este marcată de boală, literele devin tremurate şi nesigure.

CELE MAI MICI CARNETE

Este vorba de şase blocnotesuri de mărimi diferite, capsate în partea de sus a foii şi deschizându-se, astfel, pe verticală. Le-am numerotat de la I la VI, ţinând cont de o posibilă cronologie (majoritatea provin din ultimul deceniu al secolului XX), pe care am fixat-o fie (în cazul a două carnete) plecând de la referirile făcute de Dragomir la reviste din epocă, fie după specificul grafiei.

Carnetul I („carnetul portocaliu“). Are 8,9/13,5 cm, fără coperţi, cotorul portocaliu din hârtie mai groasă. Conţine 59 de foi. Sunt scrise 112 pagini. Anii posibili ai scrierii: 1992–1993.

Carnetul II. Are 9,8/14,6 cm, fără coperţi, cotorul verde din hârtie mai groasă. Conţine 42 de foi. Sunt scrise 76 de pagini. Anii cerţi ai scrierii: 1994–1997.

Carnetul III. Are 9,1/14,6 cm, fără coperţi, cotorul verde-pal din hârtie mai groasă. Conţine 63 de foi. 3-4 foi au fost smulse de la sfârşitul carnetului. Sunt scrise 19 pagini. Anul posibil al scrierii: 1998.

Carnetul IV. Are 9,8/13 cm, fără coperţi, cotorul verde-gri din hârtie pânzată. Conţine 77 de foi. Cca 15 foi au fost smulse de la începutul carnetului. Sunt scrise 17 pagini. Anul posibil al scrierii: 1999.

Carnetul V. Are 9,8/13 cm, fără coperţi, cotorul verde-gri din hârtie pânzată. Conţine 73 de foi. Peste zece foi au fost smulse de la începutul carnetului. Sunt scrise 28 de pagini. Anul cert al scrierii: 2000.

Carnetul VI („carneţelul verde“). Are 7,1/10,7 cm. Foile, capsate în partea de sus, sunt prinse într-un cotor de vinilin maro. Coperta primă, din carton subţire, conţine o imagine fotografică cu iarbă şi frunze verzi în prim-plan. Coperta a patra este din carton gros alb. Conţine 45 de foi. Sunt scrise 15 pagini. Anul posibil al scrierii: 2001.

FOI VOLANTE

Este vorba de 71 de foiţe smulse din bloc-notesuri, de culori diferite, pe care notaţiile (fără menţionarea datei) au fost făcute în grabă, cu pastă sau cu creionul. Parte dintre aceste notaţii au fost apoi transcrise într-un carnet

sau altul şi datate. Au fost asimilate acestei secţiuni şi cele nouă foi scrise într-un carneţel alb, de 7,2/10 cm, cu coperţile smulse